

NSAN LUCA

RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'À BI 'YOFO NSAN LUCA

Ya mudi noya bi 'yofo Nsan Luca

1 Nu'i nda Teofilo, ya guí padi gue ndunthi to'o ya xa 'yofo de gatho nú'á te xa nja de guecjúua.
2 Nú'á bi 'yofo'ü mā mahyegui ngu nú'á mąnga nú'ü to'o mi 'ñoui ra Jesu desde ra mudi ne xa xicjü de rá maça noya'á.
3 Hangue necagui dí ofo nehe de nú'á stá padi. Stá 'ñani xá hño desde ra mudi, ne dí ofo 'ramats'ü. Stá beni xá hño ga ofo pa ga pehn'abu,
4 pa njabu gui padi gue xi majuani nú'á xa si'a'i.

'Nara enxé bi mā de rá 'bui
ra Xuua Xi'tsate

5 Ha nuya pa'ü mrá nda ra Erode de ja ra hai Judea, ne ja nú'á ra hai'á mi 'buhni 'nara macja mrá thuhu ra Sacaría nú'á mi mpefi co ya macja nú'ü myá thuhu ya Abías ngue'á nehe'á mrá Abías. Ha nurá 'behña ra Sacaría mrá thuhu ra Sabe nú'á xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra macja nú'á mrá thuhu ra Aarón.
6 Nura Sacaría ne rá 'behña mi 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá ne mi ø'tua gatho yá hmanda'á nú'ü huts'i ja ra Maça T'ofu, ne himbi thimbabi'ü ni 'nara ts'oqui.
7 Pe ni 'nara bątsi hinxqui me'tsi'ü ngue'á ra Sabe himi tsa da me'tsa ra bątsi, ne ya xi myá daqu'ei'ü.
8 Ha nura Sacaría co ma'ra yá mimacjauí nú'ü mi mpehui mahyegui, bi dat'a ra pa da yut'a ja ra ndanija pa da xocambeni Ajuá.

9 Ne nu'á bi 'yøt'e ngu yá nzai pa da baði to'o da zo rá thuhu pa da yut'a mbo ra nija da tsat'a ra t'uts'i, y nura Sacaría go gue'á bi zo rá thuhu.

10 Ha nura ora mi tsat'a ra t'uts'i mbo ra nija, nura hmuntsja'i mbi 'ba thi de ra nija mi apabi Ajuá ngue'á mi gue'á ra ora de ra nsadi.

11 Ts'a mi tsat'a ra t'uts'i ra Sacaría, mi damfri bi hyanda 'nara enxé mi 'bahni ja rá hyo ra ata habü t'exa ra njuspi ngue rá ngahá ra Sacaría.

12 Ha nu mi hyandi gue mi 'bahni ra enxé nixi mi padi te da 'yøt'e co ra ntsu.

13 Ha nura enxé bi 'ñembabi'á:

—Sacaría, ogui tsu, ngue'á dá e ga xi'i gue nuri nsadi xuá 'yøde Ajuá. Nubyá, nuri 'behña ma da me'tsa'i 'nari t'ü, y nu'á ma gui hñu'mbabi rá thuhu dra Xuua.

14 Ne nu'i ma xi gui johya ndunthi de ri t'ü, ne ndunthi ya ja'i ma da johya nu sta 'mü'á.

15 Ngue'á nu'á ma da nja rá nsu ja rá thandi Ajuá, y hinhya'mü ma da zi ra vinu gá obxi nixi ma'ra ya vinu, ne ante da 'mü ya di hanpa rá ts'edi ra Maça Ndahi.

16 Y nu'á ma da zofu ya me Israel pa ndunthi de gue'ü da ñobri de yá ts'oqui ne da yopa xocambeni Ajuá ma'na'qui.

17 Ne nu'á go di gue'á ma da 'met'o de ra Zidada, nehe ma da t'umba rá ts'edi ngu nú'á bi t'umba ra baði Elía, pa da umba 'nara ts'ofu ya dada pa da yopa mąhui yá t'ü, ne da zofu ya ts'o'yøde gá ja'i pa da nhyoga'yøde'ü. Ne nu'á ma da zo ya ja'i pa stí 'ñe ra Zidada da gamfri'ü.

18 Ha nura Sacaría bi 'ñembabi ra enxé:

—¿Hanja da za ga camfri de nú'a guí xicagui, gue nugui ne ma 'behña ya dyá daqu'ei'be?

19 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Nugui drá Grabie, dúi 'bui ja rá thandi Ajuá pa dí pepabi, hangue nu'á xuá mencagui pa e ga xi'a'i nuya ya hoga noya ja juadi dá xi'i.

20 Hangue nubyá dí xi'i nehe, ma gui ngone, hinda za gui ña asta hinda 'mui ri t'u pa ja da za gui yopa ña ma'na'qui, ngue'a hincá camfrigui nú'a stá xi'a'i. Pe nu'á ma da njabu ngu nú'a stá xi'a'i, ne nú'u ya pa'u bi mą́nga Ajuá, gue'a ra pa da njabu.

21 Ha nú'u ya ja'i mi 'bai thi mi t'omtho da bonga ra Sacaría, ha nu'á xqui ya'a mbo ra ndanija, hangue nu'á himi pa te da beni.

22 Ha nu mi bonga ra Sacaría himi tsa da ñaui nú'u mi t'oma thi. Nu'bú nu'á bi batho gue nu'á xqui hyandua 'nará thedi Ajuá nuni mbo ra nija. Y nu'á mi ñaui ya ja'i pe dega señatho ngue'a xqui ngone.

23 Ha nu mi uadi nú'u ya pa de rá 'befi ra Sacaría ja ra ndanija, bi ma'a pa ja rá ngu.

24 Ne hints'u ya'a pa ra Sabe bi mudi bi nda'thi, y himbi bonga de ja rá ngu cut'a zana. Nu'á mi bengá ja rá mfeni ne mi ena:

25 “Ajuá co rá nhyoja'i xa 'yotcagui njaua pa ya hinda nongagui ya ja'i.”

**'Nara enxé bi ma de rá
'bui ra zi Jesu**

26 Ha de rá 'rato zana Ajuá bá yopa pehna ra enxé Grabie pa bá ehe ja ra t'aca hnini nú'a rá thuhu Nasare de ra hai Galilea,

27 pa bá c'a'tsa 'nara nxutsi mrá thuhu ra Maria. Nú'a ra nxutsi'a ya xqui t'adi pa da nthatui 'nara 'ñohó mrá thuhu ra Jose nú'a xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra nda Davi.

28 Ha nura enxé bi yut'a ja rá ngu ra

Maria ne bi zenjua bi 'ñembabi:

—¡Ajuá xa ma'a'i ne 'bui con gue'i, ne ma'na xa jap'a'i que gatho ma'ra ya 'behña!

29 Ha nu mi hyanda ra enxé'a ne mi 'yode bi xipa nuya ya noya, ngu bi ntsu ne himbi badi te mri bonga nú'a bi xipi.

30 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Maria, ogui tsu, ngue'a Ajuá xi ri ma'a'i ne xa huahn'a'i.

31 Ne nubyá ma gui nda'thi ma gui pe'tsa 'nari t'u, ne gui hñu'mbabi rá thuhu dra JESU.

32 Y nu'á ma da me'tsa 'nara dą́nga nsu, ngue'a nu'á go di gue'a drá T'u Ajuá bí 'bu mahets'i. Y nu Ajuá go gue'a ma da hñuts'i dega nda ja ra hnini Israel ngu bi nda ra Davi nú'a 'na de yá xita maya'bu.

33 Ne nu'á ma da nda ja ra hnini Israel pa nzantho, y hinhya'mu da ua rá hmanda.

34 Nu'bú ra Maria bi 'ñembabi ra enxé:

—¿Hanja da za da njabu gue nugui hinstá nthatatho?

35 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Ra Maça Nda'i da 'ñehe da zu'a'i ne rá ts'edi Ajuá bí 'bui mahets'i da 'ñehe da gop'atho ngu 'nara guui. Hangue nu sta 'mui nú'a ra zi bątsi go di gue'a drá maça T'u Ajuá.

36 Ne ri prima ra Sabe masque gui handi ya ra daqu'ei pe ma da me'tsa 'nará t'u nehe. Mi hma gue nu'á himi tsa da me'tsa ra bątsi, pe nubyá ya ot'a 'rato zana da'thi.

37 Ngue'a pa Ajuá otho ni 'nara t'ot'e xá hñei pa gue'a.

38 Nepu ra Maria bi 'ñembabi ra enxé:

—Rá 'begogui Ajuá, dá 'yot'a ngu xcá xicagui.

Mi uadi bi mą́nga ra Maria njabu, ra enxé bi ma 'bestho.

Ra Maria bi c'a'tsa ra Sabe

39 De nuya pa'u mi menga ra enxé, bi

dama ma ra Maria ja 'nara hnini mbi ja
ja ra t'øhø de ra hai Judea,

40 pa rí zønga ja rá ngu ra Sacaría. Y
mi zøni bi yut'i bi zenjua ra Sabe.

41 Y nu mi 'yøde ra Sabe bi nzenjuate
ra Maria, 'bestho ra ora'a bi 'ñānga ra
bātsi mbo rá mui ra Sabe, y ra Sabe bi
hñānga ra Maça Ndahi.

42 Ne bi ñā nts'edi ne bi 'ñemba ra
Maria:

—Ajuā xa jap'a'i que gatho ma'ra
ya 'behñā, nehe xa japa ri bātsi.

43 Nugui hindí 'ñepcagui e da
zøngagui rá nānā ma Zidadah.

44 Ngue'a nu ndá øde gá nzenjuate,
numa bātsi co ra johya bi dama 'ñāni
mbo ma mui.

45 Ajuā da jap'a'i ngue'a xcá camfri
nú'a bi xi'a'i, ngue'a ma da njabū ngu
nú'a xa xi'a'i.

46 Nepū bi 'ñena ra Maria:

Nugui xi drí xøcambeni ma zi
Hmu con gatho ma mui,

47 ne xi ri johya ma coraso de nú'a
xa 'yøtcagui Ajuā ma Pøhøte.

48 Ngue'a nugui 'nará zi hyoya
'begogui Ajuā, masque njabū
pe nu'á xa huancagui.

Desde nubya ya ja'i ma da
'ñengagui gue Ajuā xa
japcagui.

49 Ajuā nú'a xi ja rá ts'edi xa
'yøtca nuya ya dānga t'øt'e,
y xi rá nsunda rá thuhu'a.

50 Nu'á nzantho ma da nja rá
nthe cate pa gatho nú'u to'o
da 'yøte'a.

51 Ne nu'á xa 'yøt'a ya dānga 'befi
co rá dānga ts'edi,
ne xa dāpa gatho nú'u to'o mri
'ñexa sehe.

52 Ne xa hñācua yá nsu gatho nú'u
to'o xi mi ja yá dānga nsu,
ne go xa gūxa ya zi hyoya.

53 Ne gatho nú'u to'o mi othobi,
bi t'umbabi,
ha nu'u tó'o mi jabi, bi
'ñothobi.

54 Ne bi maxa ra hnini Israel nú'u
pepabi,

ne himbi pumfri da huequi'u.

55 Xa 'yøt'a njabū ngu xqui
ñā'tuabi ndu ma dadahū ra
Abrá ne gatho yá ja'i,
gue hinhya'mū ma da pumfri
da huequi'u.

Gue'a gatho bi manga ra Maria.

56 Y ra Maria bi gohuini ra Sabe
ngu hñu nzanā ja rá ngu'a, ne 'mefa
bi menga pa ja rá ngu.

Rá 'bui ra Xuua Xi'tsate

57 Nepū bi zø ra pa bi 'mui rá t'u
ra Sabe.

58 Ne nu'bú gatho yá 'nangu ne nú'u
mi ja te yá njauí bi ma bá c'a'tsi pa bi
johyauí ngue'a bi 'yøde'u gue Ajuā xi
xqui japi'a pa bi 'mū rá bātsi.

59 Ha nurá hñāto ma pa bi thu'tsua ra
seña ja rá ndo'yo ra bātsi ngu yá
nzai'u, ne ja mi 'buhni ma'na'qui yá
'nangu ne nú'u mi ja te yá njauí. Ne
mi beni'u xa hñu'mbabi dra Sacaría
nehe ngu rá thuhu rá dada.

60 Pe nurá nānā himbi ne, hangue bi
'ñena:

—Hina, hinga hu'mbabihū njabū,
ngue'a ma da thu'mbabi dra Xuua.

61 Ne bi t'embabi ra Sabe:

—¿Hanja ma da thu'mbabi njabū
gue ni 'nari ja'ihū hingrá thuhu ra
Xuua?

62 Nepū bi t'utua ra seña ra
Sacaría nda'a ra thuhu mi ne'a da
hñu'mbabi ra bātsi.

63 Nepū nu'á ngue'a xqui ngone
hangue bi 'yadi 'na xeni ra xithe, ne ja
bi 'yofoni gue nura bātsi drá thuhu ra
Xuua. Y gatho ya ja'i xi bi 'yø ngue'a
bi hñu'mbabi njabū.

64 Y ra ora'a 'bestho bi za bi yopa ñā
ra Sacaría, ne bi mudi bi xøcambeni
Ajuā.

65 Y gatho nú'u yá 'nangu xi bi ntsu, ne
gatho ja ya t'øhø de Judea habū mi 'bū
ya ja'i bi 'ño ra 'bede de nú'a xqui nja.

66 Ne gatho nú'ũ to'o mi pađi mi 'yo yá mfeni'ũ ne mri 'ñámbabi 'na ngu ma'na, ne mi ena'ũ:

—¿Te ma nsu ma da t'umbabi nú'a ra baťsi'a 'bũ?

Mi mąnga njabu'ũ ngue'a Ajuą mi japi'a co rá ts'edi.

Ra Sacaría bi nsunda Ajuą

67 Nura Sacaría rá dada ra baťsi mi hanpa rá ts'edi ra Maća Ndađhi bi mąnga 'raya noya ngu Ajuą bi 'ñutuabi da ma, ne bi 'ñena:

68 Xá nsunda Ajuą ma zi Hmuhũ núju dyá me Israelhũ, ngue'a nuya pabya ma da 'ñehe 'na to'o da pøhøguihũ núju go rá hniniguihũ'a.

69 Nuya pabya ma dua pencahũ 'nara Pøhøte nú'a xi ja rá ts'edi.

Nu'ą ma da 'ñehe desde yá ja'i ndu ra nda Davi nú'a mrá 'bego Ajuą.

70 Gue'a bi ñatcaguihũ Ajuą ngu nú'a bi mąnga yá maća 'mehni'a desde maya'bũ.

71 Bi ñatcahũ gue da ñangaguihũ de ma ncontrahũ ne de gatho nú'ũ to'o ri utschaguihũ.

72 Nehe mi ma gue mi ma da me'tsua ra nthecate ndu ma xitahũ, ne hinhya'mũ mi ma da pumfri nú'a ra maća cohi xqui gohui'ũ.

73 Guehna ra cohi bi 'yøt'a Ajuą co ndu ma dadahũ ra Abrá,

74 gue mi ma da ñangaguihũ de ma ncontrahũ pa ga pəpabihũ'a nsinque 'nara ntsu,

75 ne ga 'yohũ xá hño ne ga 'buhũ xá nt'axi ja rá thandi'a gatho ya pa de ma tehũ.

76 Y ra Sacaría bi 'ñemba rá baťsi: Nu'i ma zi t'ũ'i, go gue'i ma drá 'mehni'i Ajuą bí 'bũ mahets'i,

ngue'a go ma gui 'bet'o de ra Zidada pa gui hocua rá 'ñu'a.

77 Nu'i go ma gui zopabi rá hnini Ajuą pa da bađi'ũ ra Pøhøte ne da mpøhø'ũ, ne da zadı ra pumbate de yá ts'oqui.

78 Ngue'a Ajuą xa mescahũ ra hmäte ne ra nthecate, hangue nu'ą ma da mencahũ 'nara hyats'i desde mahets'i pa go gue'a da yotca ma mfenihũ,

79 nehe pa da yo'tua yá mfeni gatho nú'ũ 'bũ ja ra 'bexuui ne nú'ũ rí ma ja ra 'ñu dega du. Hangue nu'ą ma da 'ñehe pa da yotcahũ 'nara 'ñu xá hño pa grá 'buhũ te rá 'ñenthø.

Nuna guehna bi mąnga ra Sacaría.

80 Y nura zi Xuua 'yo mri te'a ne 'yo mi umba ra ts'edi ra Maća Ndađhi. Ne bá 'bui ja ra mbonthi asta bi zø ra pa bi mudi bi zofu ya me Israel.

Rá 'bui ra Jesucristo

(Mt. 1:18-25)

2 ¹ De nuya pa'ũ, nura dąnga nda Augusto Cesa bi manda da t'opabi yá thuhu gatho ya ja'i de maxøgue ra hai habũ mrá nda'a, pa da 'bede'ũ.

² Gue'bũ mrá gobierhnu ra Cirenio ja ra hai Siria nú'bũ bi nja nuna ra mudi padro.

³ Gatho ya ja'i mi pe'tsi da menga ja yá hnini cada 'na habũ myá mengu, pa da t'opabi yá thuhu'ũ.

⁴ Hangue ra Jose bi bonga de ja ra hnini Nasare de ra hai Galilea pa bi ma ja ra hnini Belé de ja ra hai Judea, ngue'a ja mrá menguni ndu ra nda Davi, ha nura Jose ja xqui 'ñehni de ja yá ja'i ra Davi.

⁵ Bi ma ja ra hnini Belé pa da t'opabi yá thuhu'ũ, bi meui ra Maria nú'a xqui 'yadi pa da nthatui, ha nu'ą ya mi da'thi de rá baťsi.

6 Ha de mbi 'bui'ʉ ja ra hnini Belé, bi zø ra pa da 'm̄i rá b̄atsi ra Maria.

7 Ha de guehni bi 'm̄u rá m̄udi t'ʉ, bi mant'i co yá 'mant'i, ne bi megui habu mi ja 'nara h̄ñunga mbo'ni, ngue'á ya mi otho habu da t'umba ntsaya'ʉ.

'Raya ma'yo bi c'á'tsa ra zi Jesu

8 Ne de guehni guetbu de ra hnini Belé mi 'b̄uhni 'raya ma'yo ja ra mbonthi mi su yá deti dega xuui.

9 Nepu nu'ú mi d̄amfri bi hyandua 'nará enx̄e Ajuá, ne 'nara d̄anga hyats'i bi yot'a gatho rá nthets'i habu mi 'bui'ʉ, y ra ora'á xi bi ntsu'ʉ.

10 Pe nura enx̄e bi 'ñembabi'ʉ:

—Oguí tsuh̄u, ngue'á drá 'ñehe ga xi'ah̄u 'raya hoga noya nú'ʉ pa xi gui johyah̄u nu'ah̄u ne gatho ma'ra ya ja'í.

11 Ngue'á nubya xa 'm̄i ja rá hnini ndu ra ndá Davi 'nara P̄øh̄øte pa gue'ah̄u, y nú'á go gue'á ra Cristo ra zi Hmu bá 'behni pa da ndá.

12 Y po má nseña gui tsuh̄u ra b̄atsi xa 'bant'i co yá 'mant'i ne xa 'begui habu ja 'nara h̄ñunga mbo'ni.

13 Y de mi uadi bi m̄anga njabu nura enx̄e'á, mi d̄amfri'ʉ bi hyanda ma'ra ya enx̄e de mahets'i mi hnequi mahyegui con gue'á, mri x̄ocambeni Ajuá ne mi eñ'ʉ:

14 ¡Drá nsunda Ajuá bí 'bu mahets'i,

ne dá 'm̄i co 'nara hoga'm̄i ya meximhai nú'ʉ xa z̄utua rá hm̄ate'á!

15 Nepu nu mi menga ya enx̄e pa mahets'i ya ma'yo bi m̄udi bi 'ñembabi 'na ngu ma'na:

—Maha Belé, ma ga c'á'tshu te xuá nja de guehni de nú'á xa xicaguihu rá enx̄e Ajuá.

16 Nepu nu'ú bi ma hnest'íhi, y bi z̄oni bi z̄udi'ʉ ra Jose ne ra Maria co rá b̄atsi nú'á mi 'beni ja 'nara h̄ñunga mbo'ni.

17 Y nú'ʉ ya ma'yo mi hyanda ra b̄atsi,

bi m̄udi bi mede gatho nú'á xqui xipabi ra enx̄e de gue'á.

18 Ha gatho nú'ʉ bi 'ȳøde xi bi 'ȳø de nú'á mi mañ'ʉ.

19 Pe nura Maria xi mi pe'tstho ja mbo rá mfeni nuya ya noya pa da benthø.

20 Nepu nuya ma'yo bi mengui xi mri x̄ocambeni Ajuá por gatho nú'á xqui 'ȳøde ne xqui hyandi, ngue'á nu'ú xqui z̄udi ngu nú'á xqui sipabi'ʉ.

Ra zi Jesu bri dapa ja rá 'ye Ajuá

21 Ne rá h̄ñato ma pa de xqui 'm̄u ra b̄atsi, bi thu'tsua ra seña ja rá ndo'yo ngu yá nzai'ʉ. Ne bi thu'mbabi ra JESU ngue'á gue'á xqui xipabi ra enx̄e ra Maria desde ante da nda'thi de gue'á.

22 Y nu mi ua yá pa ra Maria bi nt'axqui pa da yopa yut'a ja ra nija ma'na'qui ngu xqui 'yofo ra Moise ja ra ley, nepu ra Jose ne ra Maria bi zixa ra zi b̄atsi pa ja ra nd̄anija Jerusale pa dí dapabi ja rá 'ye Ajuá.

23 Bi 'yot'a njabu'ʉ ngue'á xqui t'ofø ja rá ley Ajuá gue gatho nú'ʉ ya m̄udi b̄atsi da 'm̄i ne 'bu dya ts'unt'ʉ gue'ʉ mahyoni da t'equē pa Ajuá.

24 Nehe bi ma'ʉ ja ra nd̄anija pa bi h̄ñá'tsuabi ra 'baha Ajuá, ngue'á njabu ena ja rá ley Ajuá gue 'bu 'nara 'behña da 'm̄u rá b̄atsi, mahyoni da zixa yoho ya zi joñ'o o yoho ya zi domitsu pa ja dí hyopabini Ajuá dega 'baha.

25 De nuya pa'ʉ, mi 'bu 'nara 'ñøhø nuni Jerusale mrá thuhu ra Simiu. Nú'á xi mi 'yo xá h̄ño ja rá thandi Ajuá, ne mi t̄ø'mi da hyanda ra Ñante nú'á to'o ma da ñani ya me Israel, ne nurá M̄aca Nd̄ahi Ajuá mi 'bui con gue'á.

26 Ne go gue'á xqui xipabi Ajuá gue hinda du asta hinda hyanda ra Cristo nú'á xqui m̄a Ajuá ma dua pehni.

27 Nu'á xqui ma ja ra nd̄anija ngue'á ra M̄aca Nd̄ahi xqui tsits'i, y ra ora'á mi 'b̄uhni mbo, bi yut'a ra Jose nehe co ra Maria mri zi ra zi t'uca Jesu pa e da

'yent'ua ja rá 'ye Ajuá ngu xqui m̄anga rá ley Ajuá.

²⁸ Nepu de guehni ra Simiu bi zinga ra t'uca 'uene ne bi 'yents'a ja yá 'ye ne bi xocambeni Ajuá bi 'ñena:

²⁹ Nu'i Ajuá ma Dada'i, ya da za gui tsixcagui de guecua, ya bi hñu ma mui

ngue'a ya stá handi xa njabu ngu nú'a gá xicagui.

³⁰ Ya stá handi co ma da ra Pøhøte,

³¹ núna xcuá pehni pa da pøhø gatho ya ja'i.

³² Nuna go guehna ngu 'nara ñot'i pa da yo'tua yá mfeni gatho nú'u hingyá me Israel, y po rá nguehna ma da nja rá nsu ri hnini Israel.

³³ Ha nura Jose ne ra Maria rá nana ra Jesu mi 'yøde nú'u ya noya mi m̄anga ra Simiu de ra t'uca 'uene, nú'ú xi bi 'yø'u.

³⁴ Nepu nura Simiu bi 'yapa Ajuá da japi'u. Ne bi 'ñembabi ra Maria rá nana ra Jesu:

—Nuna 'uene xuá 'behni pa da pøhø ndunthi ya me Israel, pe ndunthi de gue'u ma da utsa ne da 'medi'u.

³⁵ Y njabu po rá ngue ri t'u ma da hnequi gatho nú'a beni ja yá mfeni cada 'nara ja'i. Y pa gue'i ma gui thogui 'nara danga dumui ngue'a ma da t'utsa'i ri t'u.

³⁶ Ne mi 'bu 'nara 'behña mrá thuhu ra Ana nú'a mi ña co rá ts'edi rá Maca Ndahi Ajuá. Y nú'a ra 'behña'a mrá t'ixu 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Fanuel, xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Aser. Y nu'á ya xi mrá zi daqu'ei. Nú'bu xi mrá b̄atsa nxutsitho bi nthati, ne nsøcta yoto njeya bi 'muhui rá d̄ame.

³⁷ Y ya mi ø'ta goho'rate ma goho njeya xqui mviuda. Nu'á himi pøni de ja ra nija, ngue'a nzantho mi pepabi Ajuá ma pa ra xuui, mri ayuna ne xi mi apabi Ajuá.

³⁸ Ora mi 'buhni ra Jose ne ra Maria co ra t'u'uene mbo ra ndanija, ra ora'a bi yut'a ra Ana nehe, ne bi umba njamadi Ajuá. Nepu bi mudi bi xipabi de ra zi b̄atsi nú'u to'o gatho mi tøm̄a ra Ñante nú'a to'o da ñanga ra hnini Jerusale.

Ra zi Jesu bi menga ja ra hnini Nasare

³⁹ Nepu mi uadi ra Jose ne ra Maria bi 'yø'ta gatho ngu nú'a xqui manda ja rá ley Ajuá, bi menga pa ja yá hnini Nasare de ja ra hai Galilea. ⁴⁰ De guehni ra b̄atsi mri 'yo rá te, ne 'yo mri nja rá ts'edi, ne 'yo mri nja rá mfadi, y Ajuá mi japabi ndunthi'a.

Ra zi Jesu mi 'buhni ja ra ndanija

⁴¹ Tat'a jeya mi pa ra Jose ne ra Maria pa da nu ra ngo de ra pascua nuni Jerusale.

⁴² Y de mi juata 'ret'amayoho njeya ra Jesu, bi ma ri hñu'u pa Jerusale pa da nu ra ngo ngu myá nzai'u.

⁴³ Y nu mi ua ra ngo, bá penga ra Jose ne ra Maria, ha nura Jesu bá cohi de guehni Jerusale nsinque bi b̄a rá nana ne ra Jose.

⁴⁴ Nu'ú mi hu yá mui gue mbra 'ñoui ma'ra ya ja'i nú'u bá pengüi ja ra ngo. Bi 'ño maxøgue 'na pa ra 'ñu, asta ja 'mefa bi 'ñani'u ra b̄atsi, bi 'ño bi 'yambabi nú'u mi ja te yá njau ne yá mpadi.

⁴⁵ Pe himbi zudi'u de guehni, hangu bi yopa mengui'u pa Jerusale pa dua honi.

⁴⁶ Nepu rá hñupa bi zudi mi 'buhni mbo ja ra ndanija mi huhni madetho de ya xahnate de ra ley mi østho nú'a te mi mañ'u nepu nu'á mi ø'tua ya nt'ani'u.

⁴⁷ Gatho nú'u ya ja'i to'o mi øde nú'a mi mañ'a xi mri 'yø ngue'a xi mi ja rá mfadi'a ne mi thadi xá hño nú'u ya nt'ani mi t'ø'tuabi nehe.

⁴⁸ Y nu mi hyanda rá nana ne ra Jose

gue mi huhni co ya xahnate de ra ley, himi paḍi te da beñ'ũ. Y nurá nana bi ñembabi:

—Ma zi t'ũ'i, ¿hanja xcá 'yotcahe njabu? Nugui ne ri dada go dí hoñ'ahe co ndunthi ra dumui.

49 Pe ra Jesu bi ḍadi ne bi ñembabi'ũ:

—¿Pa te gui jacju gui hongaguihũ? ¿Ha hinguí pahũ gue nugui mahyoni ga pepa rá 'befi ma Dada?

50 Pe nu'á nixi mi paḍi te mri bonga nú'ũ ya noya bi xipabi'ũ.

51 Nepũ de guehni bi meui rá nana ne ra Jose bi menc'ũ pa ja ra hnini Nasare, ne nu'á bi sigui bi 'yotua yá ts'ofu'ũ. Ha nurá nana mi pe'stho ja rá mfeni gatho nú'a te bi nja co rá t'ũ.

52 Y nura Jesu 'yo mri te rá mfadi ne rá ndangui, ne Ajuá xi bi hopa rá 'múi'a, ne ya ja'i nehe.

Ra Xuua Xi'tsate mi zofo ya ja'i ja ra mbonthi

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 1 De ya xqui ndá 'ret'amacut'a njeya ra ḍanga ndá Tiberio Cesa nú'a mi 'bũ Nroma ne mrá ndá ja ndunthi ya hai de ra ximhai, nehe gue'bu mrá ndá ra Poncio Pilato nuni ja ra hai Judea, nehe mrá ndá ra Erode nuni ja ra hai Galilea, nehe mrá ndá nurá cu ra Erode nú'a mrá thuhu ra Lipe nuni ja ra hai Iturea ne ja ra hai Traconite, nehe mrá ndá ra Lisania nuni ja ra hai Abilinia.

2 Gue'bu myá ḍanga ndá gá macja ra Anás ne ra Caifá. Ha de nura jeya'a Ajuá bi umba ya noya ra Xuua nú'a mrá t'ũ ra Sacaría de mbi 'bũ ja ra mbonthi, pa da zo ya ja'i.

3 Nu'bu'á ra Xuua bi ma gatho rá nthets'i ra ḍathe Jordá, ne mi embabi ya ja'i gue da ñobri de yá ts'oqui ne da nxistehe pa njabu Ajuá da pumbabi yá ts'oqui'ũ.

4 Nú'á njabu bi zofo ya ja'i gue da hñoqui'ũ ja yá mfeni pa nu sta zø ra zi Hmu da gamfri'ũ, hangue bi njabu ngu nú'a xqui 'yofo ra baḍi Isaía ja ra Maça T'ofu nu habũ ena:

Ma da nt'øde 'nara ja'i da ña nts'edi ja ra mbonthi ne ma da ñena:

“Hocuahũ xá hño rá 'ñu ra zi Hmu, juanhũ gatho ya ts'aca'ñu.

5 Gatho ya hñe dra hñu'tsi, ne dra tunga ya ndants'i, ne dra yø'ta ya t'øhø, ne dra juana ya nønts'a'ñu, ne da thoqui gatho habũ hindi 'bui xá hño.

6 Y gatho ya ja'i da hyandi te xa 'yø'ta Ajuá pa da mpøhø'ũ.”

7 Nepũ mi pa ya ja'i mi c'a'tsa ra Xuua pa da xi'tsi'ũ, y nu'á mi embabi'ũ:

—¿Gyá ts'oja'ihũ ngu ya zate qu'eña! ¿Ha guí hu ri muihũ gue ngue'a xcá ehũua ya xcá 'ba'tuahũ rá cue Ajuá xa 'ñepũ?

8 Mahyoni gui 'yohũ xá hño pa da hnequi gue majuani xcá ñobrihũ de ri ts'oqui'ũ. Oxqui ma gui 'ñexhũ gui 'ñeñhũ: “Nuje ma dadahe ndu ra Abrá, hangue hinte ga jahe.” Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue Ajuá da za da japi da nja'i nuya ya do pa dyá t'ũ ra Abrá. 9 Dí xi'ahũ gue 'bui guetbũ Ajuá, ngu 'na to'o hã ra t'égui pa da zecua yá 'yu ya za. Gatho nú'ũ ya za hingui unga yá hoga fruta ma da ts'et'i ne da thøt'a ja ra tsibi. Njabũ Ajuá ma da hyøt'ahũ ja ra nidu 'bũ hingui ñobrihũ ne gui 'yohũ xá hño.

10 Nepũ nuya ja'i bi 'yamba ra Xuua ne bi ñembabi:

—Nu'bu'á ¿te mahyoni ga øthebya?

11 Nu'bu'á ra Xuua bi ñembabi:

—Nu'a tó'o pe'tsa yoho yá pahni, dá umba 'na nú'a to'o othobi. Ha nu'a tó'o pe'tsa te da zi, mahyoni da ñohui nú'a to'o othobi.

12 Nehe bi ma bá c'a'tsa ra Xuua 'raya n̄aṅtsa nguxboja. Nú'á bi ma da nxistehe nehe, ne bi 'yambabi ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, xi nuje, ¿te mahyoni ga øthe?

13 Ha nura Xuua bi 'ñembabi:

—Nu'a mahyoni gui 'yøthũ, cobrahũ ngu nú'a m̄anga ra ley, oguí cømbahũ yá boja ya ja'i.

14 Nehe 'raya soldado bi 'ñembabi ra Xuua:

—Xi nuje, ¿te mahyoni ga øthe?

Ha nura Xuua bi 'ñembabi:

—Oto guí pepabihũ, ne oguí pihũ ya ja'i co nú'a ra nsu xa t'a'ahũ, nixi gui hyøxhũ ra thai ya ja'i. Nu'a gui 'yøthũ, johyahũ co nú'a guí t̄ahahũ, oguí nehũ ma'na.

15 Ha nuya ja'i himi paḍi te da beni de ra Xuua, ua go mi gue'a ra Cristo nú'a xqui hm̄a da 'behni pa da nda, ua hina.

16 Nepũ nura Xuua bi 'ñembabi'ũ:

—Nugui dí xi'ts'a'ihũ co ra dehe, pe bra 'befa ma'na nú'a to'o ma da xi'ts'a'ihũ co ra Maça Ndah̄i ne asta ngu di fasp̄i co rá ts'edi. Nú'á ma'na ja rá ts'edi de guequi ne hiní 'ñepcagui ngugui ga xo'tuabi yá nthasthi de yá zesthi.

17 Nu'á nja ngu 'nara mefi ya o ja rá 'ye ra pala pa da mica ra trigo, y nu stí uadi da miqui'a, da munts'i da me'tsi, ha nura paha da gat'a ja ra tsibi. Njabũtho nehe nú'a bra 'befa de guequi ma da munts'a nú'ũ di 'yo xá hño pa da 'm̄ui con gue'a, ha nu'ũ hindi 'yo xá hño ma da hyøt'a ja ra tsibi.

18 Njabũ ne co ma'ra ya hoga ts'ofo ra Xuua mi utua ya ja'i de ra maça hoga t'øde.

19 Y nú'bú gue'bu bi zui'a ra nda Erode ngue'a xqui zimbabi rá 'behñã rá cu nú'a mrá thuhu ra Lipe, ne xqui 'yøt'a ma'ra ya t'øt'e xá nts'o.

20 Pe nura Erode himbi ne bi ntsø'mi.

Nu'a bi 'yøt'e, bi 'yøt'a ma'na ra t'øt'e xi xá nts'o, bi gũ ra Xuua ne bi got'a fadi.

Rá sistehe ra Jesu

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Pe ante dra jũ ra Xuua da jot'a fadi, bi ma ra Jesu habũ mi xi'tsate'a pa da nxistehe'a nehe. Ne ts'a mi apabi Ajuã ra Jesu, bi xogui mahets'i,

22 y nurá Maça Ndah̄i Ajuã bá c̄ai ngu 'nara domitsu bi zøhø ja gue'a. Ne bi nt'øde 'nara noya de mahets'i bi 'ñena:

—Nu'i go gue'i ma hm̄aça T'ũ'i, xi drí johya de gue'i.

Yá m̄adi ja'i de ra Jesucristo

(Mt. 1:1-17)

23 Ra Jesu mi pe'tsa ngu 'natema'ret'a njeya nu mi m̄ata rá 'befi. Ne mi t'ena gue nurá dada'a go mrá Jose. Ha nurá dada ra Jose mrá thuhu ra Elí,

24 ha nurá dada ra Elí mrá thuhu ra Matat, ha nurá dada ra Matat mrá thuhu ra Leví, ha nurá dada ra Leví mrá thuhu ra Melqui, ha nurá dada ra Melqui mrá thuhu ra Jana, ha nurá dada ra Jana mrá thuhu ra Jose nehe,

25 ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Matatía, ha nurá dada ra Matatía mrá thuhu ra Amós, ha nurá dada ra Amós mrá thuhu ra Naum, ha nurá dada ra Naum mrá thuhu ra Esli, ha nurá dada ra Esli mrá thuhu ra Nagai,

26 ha nurá dada ra Nagai mrá thuhu ra Maat, ha nurá dada ra Maat mrá thuhu ra Matatía nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Matatía mrá thuhu ra Semei, ha nurá dada ra Semei mrá thuhu ra Jose nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Judá,

27 ha nurá dada ra Judá mrá thuhu ra Joana, ha nurá dada ra Joana mrá thuhu ra Resa, ha nurá dada ra Resa mrá thuhu ra Sorobabel, ha nurá dada ra Sorababel mrá thuhu ra Salatiel, ha

nurá dada ra Salatiel mrá thuhu ra Neri,

28 ha nurá dada ra Neri mrá thuhu ra Melqui nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Melqui mrá thuhu ra Adi, ha nurá dada ra Adi mrá thuhu ra Cosam, ha nurá dada ra Cosam mrá thuhu ra Elmodam, ha nurá dada ra Elmodam mrá thuhu ra Er,

29 ha nurá dada ra Er mrá thuhu ra Josué, ha nurá dada ra Josué mrá thuhu ra Elieser, ha nurá dada ra Elieser mrá thuhu ra Jorim, ha nurá dada ra Jorim mrá thuhu ra Matat nehe,

30 ha nurá dada nú'a ma'na ra Matat mrá thuhu ra Leví nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Leví mrá thuhu ra Simiu, ha nurá dada ra Simiu mrá thuhu ra Judá nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Judá mrá thuhu ra Jose nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Jonán, ha nurá dada ra Jonán mrá thuhu ra Eliaquim,

31 ha nurá dada ra Eliaquim mrá thuhu ra Melea, ha nurá dada ra Melea mrá thuhu ra Mainán, ha nurá dada ra Mainán mrá thuhu ra Matata, ha nurá dada ra Matata mrá thuhu ra Natán,

32 ha nurá dada ra Natán mrá thuhu ra Davi, ha nurá dada ra Davi mrá thuhu ra Isaí, ha nurá dada ra Isaí mrá thuhu ra Obed, ha nurá dada ra Obed mrá thuhu ra Boos, ha nurá dada ra Boos mrá thuhu ra Salmón, ha nurá dada ra Salmón mrá thuhu ra Naasón,

33 ha nurá dada ra Naasón mrá thuhu ra Aminadab, ha nurá dada ra Aminadab mrá thuhu ra Aram, ha nurá dada ra Aram mrá thuhu ra Esrom, ha nurá dada ra Esrom mrá thuhu ra Fare, ha nurá dada ra Fare mrá thuhu ra Judá nehe,

34 ha nurá dada nú'a ma'na ra Judá mrá thuhu ra Cobo, ha nurá dada ra Cobo mrá thuhu ra Isaac, ha nurá dada ra Isaac mrá thuhu ra Abrá, ha

nurá dada ra Abrá mrá thuhu ra Taré, ha nurá dada ra Taré mrá thuhu ra Nacor,

35 ha nurá dada ra Nacor mrá thuhu ra Serug, ha nurá dada ra Serug mrá thuhu ra Ragau, ha nurá dada ra Ragau mrá thuhu ra Peleg, ha nurá dada ra Peleg mrá thuhu ra Eber, ha nurá dada ra Eber mrá thuhu ra Sala,

36 ha nurá dada ra Sala mrá thuhu ra Cainán, ha nurá dada ra Cainán mrá thuhu ra Arfaxad, ha nurá dada ra Arfaxad mrá thuhu ra Sem, ha nurá dada ra Sem mrá thuhu ra Noé, ha nurá dada ra Noé mrá thuhu ra Lamec,

37 ha nurá dada ra Lamec mrá thuhu ra Matusale, ha nurá dada ra Matusale mrá thuhu ra Enoc, ha nurá dada ra Enoc mrá thuhu ra Jared, ha nurá dada ra Jared mrá thuhu ra Maalaleel, ha nurá dada ra Maalaleel mrá thuhu ra Cainán nehe,

38 ha nurá dada nú'a ma'na ra Cainán mrá thuhu ra Enós, ha nurá dada ra Enós mrá thuhu ra Set, ha nurá dada ra Set mrá thuhu ra Adá, ha nurá Dada ra Adá, go gue'a Ajuá bí 'bũ mahets'i, ngue'a go bi hyoqui'a.

Ra ts'ondǎhi mi xaxa ra Jesu

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 ¹ Mi uadi bi nxistehe ra Jesu bi ma de guehni ja ra ɗathe Jordá mi hanpa rá ts'edi ra M̄aça Ndǎhi. Nep̄u ra M̄aça Ndǎhi bi zits'i ja 'nara mbonthi.

² Ne ja bá 'bũhni ñote ma pa. Y de guehni bi z̄o ra ts'ondǎhi habũ mi 'bũi'a pa da xaxi pa x̄am̄a xa ts'ocuahm̄a rá mfeni'a. Ne nura Jesu hinte xqui zi de nú'ũ ñote ma pa'ũ, ja 'mefa bi z̄u ra thuhu.

³ Nep̄u de mi z̄u ra thuhu'a, ra ts'ondǎhi bi 'ñembabi:

—'Bũ go gue'i rá T'ũ'i Ajuá, japabi x̄a da nthuhme nuna ra do.

⁴ Ha nura Jesu bi ɗadi ne bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofoj ra M̄aca T'ofoj habu ena njaua: “Hingue hõnse po ra thuhme da za da 'm̄u ra ja'í, gatho nú'a m̄a Ajuá go gue'a umba rá te ra ja'í.”

⁵ Nepu de guehni ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja 'nara t'øhø xi xmá hñets'i pa bi 'ñutua gatho ya hnini de maxøgue ra ximhai, y 'bestho ra ora'a bi hnequi gatho ya hnini.

⁶ Y nura ts'ondahi bi 'ñembi:

—Nugui da za ga 'ra'a gatho ra ts'edi ne gatho ra danga nsu de nuya ya hnini, ngue'a go xa t'entc'a ma 'ye gathoyu, y nugui da za ga umbabi to'o go ga nega.

⁷ Hõnse 'bu gui ndandiñahmu ne gui nsundagui, gatho go da 'yo ri 'yeyu.

⁸ Pe nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—'Uegue de guequi, nu'i Satá. Ngue'a xa nt'ofoj ra M̄aca T'ofoj gue Ajuá ri Hmu go gue'a gui nsunda, ne hõnse'a gui pepabi.

⁹ Nepu de guehni ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja ra hnini Jerusale ne bi pø'tsa asta xi mañá ra ndanija ne bi 'ñembabi:

—'Bu go gue'i rá T'ø'i Ajuá, 'yenga ra sagui pa rí ga'ti xa.

¹⁰ Cabo xa nt'ofoj ra M̄aca T'ofoj habu ena:

Ajuá dua pehna yá enxé pa da su'a'i.

¹¹ Ne da mip'a ri 'ye

pa njabu hingui tsama'ñu ri ua nu xcrí tsønga ja ra hai.

¹² Nu'bá ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Nehe xa nt'ofoj ra M̄aca T'ofoj habu ena: “Oguí xaxa Ajuá ri Hmu pa gui 'ñena gue da max'i.”

¹³ Y nu mi uadi ra ts'ondahi bi 'yøt'a gatho ngu nú'a xqui 'ye'mbi pa xa hyathmá ra Jesu, nu'á bi 'uegue de ra Jesu 'raya pa.

Ra Jesu bi fata rá 'befi nuni Galilea

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ De guehni ra Jesu bi menga pa

ja rá hai Galilea mi hanpa rá ts'edi ra M̄aca Ndahi, y bi 'ño rá 'bede'a ja gatho rá nguni nura hai'a.

¹⁵ Y nú'a mi cut'a ja ya nija pa mi utuate, ne gatho ya ja'í mi e'tsua rá nsu'a.

Ra Jesu mi 'buhni Nasare

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Nepu nura Jesu bi ma pa Nasare nú'a ra hnini habu xqui nte'a. Y ra pa dega tsaya bi yut'a ja ra nija ngu mrá nzai'a, ne ja bi 'maini pa da hñe'ta ra M̄aca T'ofoj.

¹⁷ Ne bi t'umbabi nú'a ra t'ofoj xqui 'yofoj ra badi Isaía, y de mi tungui'a bi hyonga nú'a ra xeni habu ena njaua:

¹⁸ Nurá M̄aca Ndahi Ajuá 'bui con

guequi,

ngue'a Ajuá xa hñuxcagui pa e ga xipa ra hoga nt'øde nú'u ya hyoya,

ne xuá pencagui pa ga hu'mba yá mui nú'u to'o tu yá mui, ne pa e ga pønga nú'u to'o o nts'ahni de ja ra ts'oqui, ne pa ga japi da xo yá da ya goda,

ne pa e ga ñanga nú'u ri sufri de nú'a t'ø'tuabi,

¹⁹ ne pa e ga m̄a gue núya

mapaya ya xa zø ra pa pa Ajuá da pøhø ya ja'í po rá hmate.

²⁰ Nepu mi uadi ra Jesu bi hñe'ta nuya ya noya, bi mants'a ra M̄aca T'ofoj, ne bi umba nú'a ra maste de ra nija. Y bi hñudi'a, y gatho nú'u xqui munts'ni ja ra nija xi mi nu'ti'a.

²¹ Nepu nu'á bi madi bi zofu'u ne bi 'ñembabi'u:

—Nubyá ya bi njabu ngu nú'a ja juadi dá he'ta ja ra M̄aca T'ofoj.

²² Y gatho nú'u mi 'buhni xi mri 'yø de nú'u ya hoga noya mi m̄anga ra Jesu, ne xi mi ñamahño'u de gue'a. Ne mi 'ñembabi'u 'na ngu ma'na:

—¡Conque go guehni rá t'ua ra Jose!

23 Nu'ubú ra Jesu bi 'ñiembabi'ua:

—Dí pađi xá hño gue nu'ahú ma gui 'ñengaguihu: “Bú xi majuañi grá medico, 'ñøthese.” Y nehe ma gui 'ñengaguihu: “Yøt'e nehe de guecua ja ma haihu ngu nú'a stá øhe xcá 'yøt'a Ncapernau.”

24 Ne de gue'a bi sigui bi ña ra Jesu bi 'ñiembabi'ua:

—Xi majuañi dí xi'ahú gue ni 'nará 'mehni Ajuá hinguí hmađi de ja rá haise.

25 Dí xi'ahú gue nuya pa'ua mi 'bui ra bađi Elía mi 'bui ndunthi ya viuda nehe ja ra hnini de Israel. Y nuya pa'ua hinxqui 'uái hñu njeya made, hangue xi xqui nja 'nara danga thuhu ja gatho nuna ra hai.

26 Pe nu Ajuá himbi mehna ra Elía pa da t'ini ja yá ngu nú'ua ya viuda mi 'bui ja ya hnini de Israel. Ajuá bi mehni'a ma'nambu ja rá ngu 'nara viuda nú'a mi 'bui ja ra t'uca hnini Sarepta gueta ra danga hnini Sidó.

27 Nehe de nuya pa'ua mi 'bui ra bađi Eliseo, ndunthi ya me Israel mi hena ra lepra, pe ni 'na de gue'ua himbi ñani de nú'a ra hñeni'a, hønse ra Naamán nú'a mrá me Siria, nsøc'a go gue'a bi ñani de ra lepra mi tsudi.

28 Nu mi 'yøde nuya ya noya gatho nú'ua xqui munts'ni mbo ra nija bi bø yá cue'ua.

29 Ne bi 'mai'ua bi guca ra Jesu de ja yá hnini'ua, ne bi zits'i ja rá hyo ra hnini habu mi ja 'nara ma'ye, y de guehni mi nehma'ua xa fote pa rí ga'ti.

30 Pe nura Jesu bi 'rantho madetho de ra hmuntsja'i ne bi ma.

**'Nara 'ñøhø mi pe'tsa
'nara ts'ondahi
(Mr. 1:21-28)**

31 Nepu nura Jesu bi ma Ncapernau ma'na ra hnini de ra hai Galilea, ne ja bá xahnani ya ja'i nura pa dega tsaya.

32 Y gatho ya ja'i xi mri 'yø de nú'a mi udi'a ngue'a mi zote co 'raya noya xi

mi pe'tsa ndunthi ra ts'edi.

33 Y nuni ja ra nija habu xqui munts'i'ua xqui zøhø 'nara 'ñøhø mi pe'tsa 'nara ts'ondahi. Nepu nu'á bi dø 'nara hmafi ne bi ña nts'edi bi 'ñena:

34 —Nu'i Jesu grá me Nasare, hyegaguiheua. ¿Hanja xcuá ehe pa hønse e gui juatcaguihe? Ngue'a nugui dí pađi to'o'i, go gue'i rá Maça T'ua'i Ajuá.

35 Nura ora'a ra Jesu bi zui nú'a ra ts'ondahi ne bi 'ñiemi:

—¡Co'ta ri ne, pøni de nuna ra 'ñøhø!

Nepu nura ts'ondahi bi foma nú'a ra 'ñøhø de ja yá thandi ya ja'i, nepu bi bonga ra ts'ondahi bi ma nsinque te bi 'yø'tuabi nú'a ra 'ñøhø'a.

36 Y gatho ya ja'i bi ntsu ne mri 'ñémbabi 'na ngu ma'na:

—¡Xi te ma ts'edi hani gue co nuyá noya ri 'bepa ya ts'ondahi da bøni, y nu'ú øte!

37 Y gatho rá nthets'i nú'a ra hai'a bi 'ño ra 'bede de nú'a bi 'yøt'a ra Jesu.

**Ra Jesu bi 'yøthebi rá to
ra Simu Pedro
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)**

38 Nepu ra Jesu bi bøni de guehni ja ra nija ne bi ma ja rá ngu ra Simu. Ne mi 'benga rá to ra Simu xi mi umba ra nzø nts'edi. Nepu bri bantebi ra Jesu gue da nu nura da'thi'a.

39 Nu'ubú ra Jesu bi ma bá nu, bi ndoqui ne bi japa ra nzø da ntsaya. Y 'bestho ra ora'a bi tsayabi ra nzø, ne bi nanga nú'a ra 'behña pa bi hyocui te da zi'ua.

**Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)**

40 Ngu bi yu ra hyadi nú'a ra pa'a, gatho to'o mi hena nu'araza ra hñeni bi ts'ixa habu mbi 'bu ra Jesu. Nepu

nu'á mi huxa yá 'ye ja 'rama'na ya da'thi, y gatho mi ñani 'bestho.

⁴¹ Nehe ndunthi ya da'thi nú'ú mi pe'tsa ya ts'ondáhi mi embabi, ne asta mi mafi'ú mi ena:

—Nu'i go gue'i rá T'ú'i Ajuá.

Pe nura Jesu mi tsui nú'ú ya ts'ondáhi ne himi hopi da ñá, ngue'á nu'ú mi pádi gue go mi gue'á ra Cristo nú'á bá pehna Ajuá pa da ndá.

Ra Jesu bi zofo ya ja'i nuni Galilea

(Mr. 1:35-39)

⁴² Rá hyax'á 'nitho ra Jesu bi bõni de ra hnini Ncapernau bi ma ja 'nara mbonthi habu hinto mi 'bui. Pe nuya ja'i xi bi 'ño bi hyoni'á asta xi bi zõni habu mi 'bui'á, ngue'á nu'ú himi ne da hyegui da ma'á.

⁴³ Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ú:

—Mahyoni ga ma ga umba ra hoga nt'øde ma'ra ya hnini gue ya xa zø ra Ndá de mahets'i pa da ndá, ngue'á pa gue'á xúa 'bencagui pa ga e ga ma.

⁴⁴ Njabu mi 'yo ra Jesu ne mi cut'a ja ya nija nuni Galilea pa mi unga ra hoga nt'øde.

Bi ñuxa ya motsa co ya hua

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 ¹ 'Nara pa ra Jesu mi 'bu ja rá hyo ra ndehe de Genesare, y nuni bi zõni ndunthi ya ja'i ne bi munts'i habu mi 'bui'á, asta mri ts'i'mi'á ngue'á nu'ú mi ne da 'yøtua rá noya Ajuá.

² Nepu nura Jesu bi hyanda yoho ya motsa gueta rá hyo ra ndehe hinto mi oni, ngue'á nú'ú ya mehua mi cuni xqui bõni de guehni pa da menga yá xit'á ja rá hyo ra ndehe.

³ Nepu nura Jesu bi yut'a ja 'na de nú'ú ya motsa nú'á mrá meti ra Simu, ne bi 'yapa ra mate ra Simu da 'yet'a ra motsa má ts'ú mbo ra dehe, ngue'á xi mi ts'i'ma ya ja'i. Y bi hñudi ra Jesu mbo ra motsa ne desde guehni bi yopa zofo ya ja'i.

⁴ Y de mi uadi bi zofo ya ja'i bi 'ñembabi ra Simu:

—'Yet'a ra motsa pa habu ma'na strá hñe ra dehe, ne ja gui cãthuni ri xit'áhu pa gui mpehuáhu.

⁵ Ha nura Simu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'i, stá 'yoheua gatho ra xuui, stá mpehuáhe pe hinte stá juhe. Pe nubyá go guí xicje gue ga cãthe ma xit'áhe ja ra dehe, ma ga cãthe.

⁶ Ha nura Simu ne nú'ú ma'ra mi oui mbo ra motsa bi gat'a yá xit'á mbo ra dehe, y mi hñai xi bá ñuts'i co ya hua asta bi mudi bi ntãnihma co yá hñu ya hua.

⁷ Nepu nu'ú bi 'ñutua ra seña nú'ú ma'ra yá compa mbi o ja ma'na ra motsa pa e da mats'i. Y nu'ú bá ehe 'bestho ne bi ñu'tsa nú'ú yoho ya motsa co ya hua, asta mi ne da yui ja ra dehe co yá hñu ya hua.

⁸ Y nu mi hyanda ra Simu njabu, bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Hini 'ñepqui ga 'ñoui, ngue'á nugui 'nadrá 'yøt'ats'oqui.

⁹ Bi 'ñena njabu ngue'á ngu xi bi ntsu ngue'á bi gu ndunthi ya hua, ne gatho nú'ú ma'ra mi oui mbo ra motsa ngu bi ntsu nehe'ú.

¹⁰ Ne nú'ú ma'ra mri mfaxui ra Simu ja ra 'behua, go ra Cobo ne ra Xuua nú'ú yá t'ú ra Sebedeo, gatho ne'ú ngu xi bi ntsu. Pe nura Jesu bi 'ñembabi ra Simu:

—Oguí tsu, ngue'á desde nubya ma ga 'ra'a'i ma'na ri 'befi pa gui mpehua dega ja'i.

¹¹ Nu'ub'á nu'ú bi 'yet'a yá motsa pa asta ja rá ñani ra ndehe ne ja bi zõni yá motsa con gatho yá mpefi dega 'behua, nepu nu'ú bi dena ra Jesu bi meui.

Ra Jesu bi 'yøthe 'na mi hena ra lepra

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² 'Nara pa mi 'yo ra Jesu ja 'nara hnini, ne ja mi 'bahni 'nara 'ñøhø mi

hena ra lepra, ne xi mi tsi'ti. Y nu mi hyanda ra Jesu, bi ma bá tsudi ne bi ndandiñahmu ne asta bi megui rá hmi ja ra hai, ne bi 'ñembabi:

—Nú'i ri t'equ'e'i Ndada, 'bũ gui nehma, da za gui 'yøthegui.

¹³ Nepũ nura Jesu bi hñu'tsua rá 'yẽ, ne bi 'ñembabi:

—Haha, dí ne ga øthe'i. Y nubyá ya xcá ñani.

Y nu mi uadi bi manga njabũ, 'bestho ra ora'a bi ñani de nú'a ra hñeni.

¹⁴ Ha nura Jesu bi hñu'mba ra hña gue hinto da xipabi de nú'a xqui 'yø'tuabi, ne bi 'ñembabi:

—Høñse nu'a mahyoni gui 'yøt'e, rí ma bá 'ñudi ja ra macja pa da hyandi gue ya xcá ñani. Ne unga ri hña'ti ngu nú'a bi manda ra Moise, gue'a 'nara seña pa da hyanda ya ja'i gue ya xcá ñani.

¹⁵ Pe ma'na mri ntunga ra 'bede de nú'a mi øt'a ra Jesu, ne nzantho mi munts'a ya ja'i pa da 'yøde nú'a mi mañ'a ne pa da 'yøthebi yá hñeni.

¹⁶ Ha nura Jesu njat'a mi 'uesche habũ mi jo'o ya ja'i pa mbi apabi Ajuá rá Dada.

**Ra Jesu bi 'yøthe 'nara da'thi
himi tsa da 'ñani**

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ 'Nara pa ra Jesu mi xahna ya ja'i, ne mi huhni 'raya fariseo ne 'raya xahnate de ra ley xqui 'ñehe de Jerusale ne de habũraza ma'ra ya hnini de ra hai Judea ne de Galilea. Y ra Jesu mi hanpa rá ts'edi Ajuá pa mi øthe gatho ya da'thi.

¹⁸ Nepũ bi zøhø 'raya 'ñøhø mri du 'nara da'thi xqui 'yents'a ja 'nara 'bebo. Nú'a ra da'thi'a himi tsa da 'ñani ngue'a mi tuda rá ndo'yo. Y nú'u to'o mri du mi ne da cø'ta mbo ja ra ngu asta habũ mi 'bũ ra Jesu pa da 'yøthe'a.

¹⁹ Pe himbi zudi habũ da yøt'i'u ngue'a xi mi ja ra nts'i'mi. Hangue bi bøxa maña ra ngu, y bá heca 'na xeni

ra techo pa bi za bi ca'ma ra da'thi co rá 'bebo pa habũ mi 'bai ra Jesu mbo ra ngu madetho de ra mundo ja'i.

²⁰ Ha nu mi hyanda ra Jesu gue nu'ú mi ja yá jamfri, bi 'ñembabi ra da'thi:

—'Yøde, nuri ts'oqui ya stá pun'a'i.

²¹ Nepũ nuya xahnate de ra ley ne ya fariseo nú'u mi huhni bi 'ñense ja yá mfeni'u: “¿Hanja nuni ra 'ñøhø ri 'ñet'a Ajuá? Ngue'a jo'o ma'na to'o da unga ra pumbate de ya ts'oqui, hønse Ajuá.”

²² Pe nura Jesu bi batua yá mfeni'u, hangue bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí beñhũ njabũ?

²³ ¿Nda'a ma'na hinxá hñei ga embi, ri ts'oqui ya stá pun'a'i, o ga embi, nangui rí ma?

²⁴ Pe pa gui pahũ gue Nú'a To'o bi e bi Nja'i ja rá ts'edi de guecua ja ra ximhai pa da unga ra pumbate de ya ts'oqui, ma ga øt'a njaua:

Nu'bú bi 'ñembabi ra da'thi:

—Nangui, jaxa ri 'bebo, rí ma ri ngu.

²⁵ Hangue 'bestho nú'a ra ora'a ra da'thi bi nangui ja yá thandi gatho nú'u mi 'buhni, ne bi gaxa rá 'bebo ne bi ma rá ngu mri xøcambeni Ajuá.

²⁶ Y gatho ya ja'i xi mri 'yø de nú'a xqui nja y mri xøcambeni Ajuá'u. Ne xi mi tsu'u de nú'a xqui hyandi ne mi ena'u:

—Nubyá stá hanthũ 'raya danga t'øt'e nú'a hinhya'mũ stá hanthũ xa nja.

**Ra Jesu bi zofa ra Leví
pa drá nxadi**

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ 'Mefa de gue'a ra Jesu bi bøni ne bi hyanda 'nara nguxboja rá thuhu ra Leví mi hudi ja rá mexa. Nepũ bi 'ñembabi:

—Bá ehe, tengagui.

²⁸ Nu'bú ra Leví bi 'mai 'bestho ne bi zohni rá 'befi, ne bi dena ra Jesu bi meui.

29 Ne 'mɛfa, ra Leví bi 'yø'tua 'nara d̥aŋga ngo ra Jesu ja rá ngu, y bi zøhni ndunthi ma'ra ya nguxboja nehe, nehe bi zøhni ma'ra ya ja'i ne bi hñudi ja ra mexa mahyegui con gue'u.

30 Nepu nuya fariseo ne 'raya xahnate de ra ley nú'u myá fariseo nehe, bi mudi bi ñama'ñu de yá nxadi ra Jesu ne bi 'ñembabi'u:

—¿Hanja grí ñuñhu ne grí ntsihu co nuyú ya 'ñatsa nguxboja ne ma'ra ya 'yøt'ats'oqui?

31 Pe nura Jesu bi d̥adi ne bi 'ñembabi:

—Nu'u tó'o 'bui xá hño ne hindri hñeni, hingui hongra ra 'ñethi, pe nu'u tó'o ri hñeni ha, honi to'o da 'yøthe.

32 Nugu stuá ehe pa ga zofo ya 'yøt'ats'oqui pa da ñobri de yá ts'oqui, hingue stuá ehe pa ga zofo nú'u to'o beni gue 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá.

Ra Jesu bi t'ambabi de ra ayuno

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Nepu nu'ú bi 'yø'tua ma'na ra nt'ani ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja ri ayuna ne ri ora ndunthi nú'u yá nxadi ra Xuua ne yá nxadi ya fariseo, ha nuri nxadigue nzantho ri ñuni ne tsithe?

34 Nepu nura Jesu bi d̥adi ne bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue da za gui japhu da ayuna nú'u 'bu ja 'nara ngo dega nthati 'bu 'buhnitho ra ñavio con gue'u? Hina, hinda za.

35 Pe ma da zø ra pa da ts'l'tsuabi ra ñavio, ya hinda 'múi con gue'u, nu'bú ha, gue'bu ma da ayuna'u nehe.

36 Nehe bi xipabi ma'na ra 'bede bi 'ñembabi:

—Ni 'nara ja'i hingui henga rá 'ra'yo he pa da mø'ta rá zeha. Nu'bu to'o da 'yøt'a njabu, nu'bú da ts'onga rá 'ra'yo he, y nehe nura xeca 'ra'yo dutu hinda hogui xá hño ja nura zeha.

37 Nehe nixi hinto xit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara zebota, ngue'a nura 'ra'yo vinu da fõca ra zebota, y njabu da ts'oca ra bota y da mfanga ra vinu.

38 Hangué mahyoni da sit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara 'ra'yo bota pa njabu hinte da ja ra vinu nixi ra bota.

39 Nu'a tó'o tsi nú'a ra vinu ya pe'tsa ya pa xa thoqui, hinda ne da zi ra 'ra'yo vinu, ngue'a ena gue ma'na xá cuhi nú'a ya pe'tsa ya pa xa thoqui.

Ya nxadi bi doca ya ngaha gá trigo ra pa dega tsaya

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 ¹ 'Nara pa dega tsaya ra Jesu mi 'ñoui yá nxadi bi 'ranga ja 'raya huahi habu xqui 'bot'a ra trigo. Ha nuyá nxadi mi tocuá yá ngaha ne mi taqui mi tsi.

² Nepu 'raya fariseo bi hyandi ne bi 'yambi bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí øthu nú'a hingui ho da t'øt'e núbya ra pa dega tsaya?

³ Ha nura Jesu bi d̥adi ne bi 'ñembabi'u:

—¿Ha hinxá hñe'thu ja ra Maça T'ofu habu ma de nú'a bi 'yøt'a ndu ra Davi co ma'ra yá compa nú'bu mi zu ra thuhu'u?

⁴ Ma gue nu'á bi yut'a ja rá nija Ajuá pa bi hñaxa nú'u ya thuhme xqui thuxa ja rá thandi Ajuá, ne bi zi'a ne bi umbi bi zi gatho nú'u ma'ra yá compa mri 'ñoui. Ha nú'u ya thuhme'u hõnse ya macja mri 'ñepi da zihma.

⁵ Nehe ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i ha ra ts'edi pa da manda masque ra pa dega tsaya.

'Nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'ye

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶ Nepu ma'na ra pa dega tsaya ra Jesu bi yut'a ja ra nija ne bi mudi bi nxahnate. Ne mi 'buhni 'nara ts'onate xqui 'yot'a rá 'ye ra 'ñei.

7 Ha nuya xahnate de ra ley ne ya fariseo mi aca ra Jesu pa da hyandi ua da 'yøthe nú'a ra 'ñøhø ra pa dega tsaya, pa njabũ xa za hanja xa ñapabi.
8 Pe nu'á bi batuatho yá mfeni'ũ, ne bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø xqui 'yot'a rá 'ye:

—Bai ne bá e gui 'ba madetho habũ da hyant'a'i gatho.

Ha nú'a ra 'ñøhø 'bestho bi 'mai ne bi ma bá 'ba madetho habũ bi za bi thandi xá hño.

9 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi nú'ũ ya xahnate de ra ley ne ya fariseo:

—Ma ga ø't'a'ihũ 'nara nt'ani: ¿Nda'a ja ra nsequi da t'øt'e ra pa dega tsaya, ra hñoja'i o ra nts'o'mui? ¿Ha gue da za da t'øthe 'nara da'thi o da thepũtho?

10 Nepũ nu'á bi nu'ta gatho nú'ũ mi 'bahni ne bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø:

—Tũnga ri 'ye.

Y nú'a ra 'ñøhø bi tũnga rá 'ye nú'a xqui 'yot'i, ne 'bestho ra ora'a bi ñani nú'a rá 'ye'a.

11 Nepũ ya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi 'bahni xi bi bø yá cue ne bi mũdi bi 'ñámbi 'na ngu ma'na te da za da 'yø'tua ra Jesu.

Ra Jesu bi huahna 'ret'amayoho yá apostol

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Ja nuya pa'ũ bi bøxa ra Jesu ja 'nara t'øhø pa bá apabi Ajuá rá Dada, y ja guehni bá ora'a gatho ra xuui.

13 Nepũ rá hyax'a 'nitho bi zohna gatho yá nxadi, ne bi huahna 'ret'amayoho de gue'ũ pa bi hñuts'i dega apostol.

14 Ha nuya guehya yá thuhu'ũ: ra Simu nú'a bi thu'mbabi nehe ra Pedro; ne ra Andre rá cu ra Pedro; ra Cobo ne ra Xuua, ne ra Lipe ne ra Tolo,

15 ne ra Teo ne ra Toma, ne nú'a ma'na ra Cobo rá t'ũ ra Alfeo; ne ma'na ra Simu nú'a xqui 'ñoui ya cananista;

16 ra Juda nú'a rá cu ra Cobo; ne ra Juda Iscariote nú'a to'o 'mefa bi da ra Jesu.

Ra Jesu mi xahna ndunthi ya ja'i

(Mt. 4:23-25)

17 Nepũ nura Jesu bá çai de ja ra t'øhø bra 'ñoui nú'ũ 'ret'amayoho yá apostol, ne bi zøhø'ũ ja 'nara 'batha habũ xqui munts'a ndunthi ma'ra yá nxadi ne ndunthi ya ja'i nú'ũ myá ne Jerusale ne ma'ra ya hnini de ra hai Judea, ha nu ma'ra xqui 'ñehe de ra hnini Tiro ne de Sidó de ja rá hyo ra ndehe. Nuya ja'i'ũ bá ehe pa bi 'yøde nú'a mi mąnga ra Jesu ne pa bi 'yøthebi yá hñeni.

18 Ne mi embabi ya ts'ondahi nú'ũ to'o mi pe'tsi.

19 Y gatho ya ja'i xi mi nehma da dąnga ra Jesu, ngue'a nu'á co rá ts'edi mi haça gatho ya hñeni.

Nú'ũ to'o ri japa Ajuá ne nú'ũ to'o hini japi

(Mt. 5:1-12)

20 Nepũ nura Jesu bi hyanda yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Nú'ahũ gyá hyoyahũ, xa jap'a'ihũ Ajuá ngue'a xa 'ra'ahũ gatho ya japi nú'ũ ja habũ ri manda'a.

21 Nú'ahũ guí thohũbya ra thuhu, xa jap'a'ihũ Ajuá ngue'a hinte ma da 'be't'ahũ.

Nú'ahũ guí tu ri mũihũbya, xa jap'a'ihũ Ajuá, ngue'a ma da hñup'a ri mũihũ pa xi gui johyahũ.

22 Ajuá da jap'ahũ nu stí ątsa'ihũ ya ja'i, ne nu stí 'yeñ'ahũ co ya nt'ątsate, ne stí zañ'a'ihũ asta ni pa dí 'yø't'a ri thuhuhũ, ngue'a nu'ũ ma da beni gue xá nts'o'ahũ po rá ngue Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

23 Nú'ũ ya pa xcrí thohũ njabũ, xi da johyahũ ngue'a ma gui hñañhũ 'nara thąhą xi ra dąngui nuni mahets'i. Nú'ũ ya ja'i ma da 'yø't'a'ihũ njabũ, njabũ

nehe bi 'yøt'a ndu yá xita co nú'u yá 'mehni Ajuá mi 'bui maya'bu.

24 Pe huecate nú'u to'o xi ri johyabya co ya hño de guecua ja ra ximhai, pe rá ngats'i ya hinda ma da johya co nuya hño pe'tsi.

25 Huecate nú'u to'o hingui tho ra thuhubya, ngue'a 'mefa ha, ma da tho ra thuhu.

Huecate nú'u to'o xi ri johyabya, ngue'a 'mefa ma xi da nzoni'u co ra dumui.

26 Huecate nú'u to'o xi t'e'tsua yá nsu masque hingui øt'e xá hño. Nu'u tó'o e'tsua yá nsu, njabu nehe bi 'yøt'a ndu yá xita'u co ya hyate badi maya'bu.

Madi ri ncontrahu

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Pe nú'ahu guí øcaguihu, dí xi'ahu gue gui madi ri ncontrahu, ne 'yø'tuahü ra hño nú'u to'o ri utsa'ihu.

28 'Yaphu Ajuá da japi nú'u to'o tsañ'ahu, ne 'yaphu Ajuá pa nú'u to'o ñama'ñu de gue'ahu.

29 Ha nu'bu to'o da 'ra'ahu 'nara mpe'ti ja ri hmihu, umbahu ma'na lado ri hmihu pa da me't'ahu nehe, oguí nø'tuahü. Ha nu'bu to'o da hñan'a ri pat'ihu, pø ri pahnihu nehe, gui umfu da hñats'i.

30 Ha nu'bu to'o te da 'ya'a'ihu, umfu, o nu'bu da hñan'ahu 'nara t'øt'e dri metihu, oxqui hambabihu.

31 Nu'a guí nehü da 'yøt'ahu ya ja'i, 'yø'tuahü njabu nehe'u.

32 Nu'bu nu'ahu grí madihu hønse to'o ri ma'a'ihu, hinte ri muui nú'a guí øthu, ngue'a asta ya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe.

33 O nu'bu guí ø'tuahü ra hño hønse nú'u to'o øt'ahu ra hño, nixi gue'a hinte ri muui nú'a guí øthu, ngue'a asta ya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe.

34 Ha nu'bu guí hmiphü ri bojahu hønse nú'u to'o guí pahü da gu't'a'ihu,

hinte ri muui nú'a guí øthu njabu, ngue'a asta nuya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe, hmipabi yá mits'o'muiui nú'u to'o tø'mi'u da gu'tuabi.

35 Pe nu'ahü madi ri ncontrahu, ne gui 'yø'tuahü ra hño, ne gui hmihu nú'a dra mi'ahu nsinque gui tø'mhu dra jo'ts'ahu. Ngue'a 'bu gui øthu njabu, nu'bú ha, ma gui hñanga 'nari danga thahahu. Y njabu ha, grí hñaxhu Ajuá bí 'bui mahets'i, ngue'a nu'a ra hoja'i co ya ts'o'mui ne co nú'u otho yá jamadi.

36 Hangue nu'ahu pe'tsuaü ra nthecate gatho ya ja'i ngu øt'a Ajuá ra Dada.

Oguí 'yøhu ri miqu'eihu

(Mt. 7:1-5)

37 Oguí 'yøhu ri miqu'eihu de nú'a te øt'e, ngue'a Ajuá handatho nú'a te guí øthu nehe. Nixi oguí nønga ri miqu'eihu, ngue'a Ajuá go gue'a ma da hñap'ahu nguenda de gatho nú'a te guí øthu. Pumbabihu de nú'a øt'ahu ya ja'i, y Ajuá da pun'a'ihu nehe.

38 Ø'tuahü ra hño ri miqu'eihu, ne Ajuá da 'yøt'ahu ra hño nehe. Co nú'a ra t'eni xcá 'yembahu ma'ra, con gue'a ra t'eni ma da 'yen'ahu Ajuá nehe. Hangue nu'bu gui ø'tua ndunthi ya hño ri miqu'eihu, Ajuá ma da co'ts'ahu ma'na ndunthi.

39 Nepu nu'a bi xipabi'u 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue da za 'nara goda da gahna ma'na rá migodauí? ¿Ha gue hinda daguiui mahyegui?

40 Ne bi 'ñembabi nehe:

—Ni 'nara ja'i nú'a ja ri nxadi, ma'na di padi que rá xahnate, pe nu sta uadi da nxadi xá hño, nu'bú ha, da nja rá mfadi ngu rá xahnate nehe.

41 ¿Hanja guí handua rá ts'oqui ri cu, nja ngu 'nara zi paxi o ja rá da'a, ne hanja hingo guí handa nú'a ra danga ts'oqui nja ngu 'nara xeca za o ja ri dague?

42 Ne ¿hanja da za gui 'ñembabi ri cu: “Hocagui ga hap'a ra paxi o ja ri da”, ne hanja hingo guí handa nú'a ra xeca za o ja ri dague? ¡Nu'i 'nagrá yohmi! hñai 'met'o nú'a ra za o mbo ri da, pa njabũ da za gui hyanda xá hño ne gui hñã'mba ra paxi o mbo rá da ri cu.

Ya 'bai gá za faditho po yá fruta

(Mt. 7:17-20; 12:34-35)

43 Ni 'nara hoga 'bai gá za hingui tsa da unga ya ts'o fruta, nixi 'nara ts'o 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

44 Gatho ya 'bai gá za faditho po yá fruta, nda'a xá hño, y nda'a hingui ho. Ngue'a nura 'bai gá 'mini hingui tsa da unga ya igo, nixi ya cam'yo hingui tsa da unga ya obxi.

45 Njabũ nehe 'nara hoja'i nzãntho øt'a nú'a xá hño, ngue'a nzãntho benga ya hoga mfeni. Ha nura ts'o'mui gá ja'i nzãntho øt'a nú'a hinxá hño, ngue'a ja rá mfeni nzãntho beni xá nts'o. Njabũ nehe nú'a ma, bí ehe de ja rá mfeni.

Ra 'bede de yoho ya 'ñhø bi hyoca 'ra 'nayá ngu

(Mt. 7:24-27)

46 ¿Hanja nzãntho guí engaguihũ: “Ma zi Hmu'ihe, ma zi Hmu'ihe”, ne hinguí øthũ nú'a dí xi'ahũ?

47 Nu'a tó'o da 'ñehe da 'yøde nú'a dí ma ne da 'yøt'e, ma ga xi'ahũ to'o ri nhyecuauí.

48 Nu'á ri nhyecuauí 'nara 'ñhø nú'a bi xe'ta habũ da hyocua rá ua rá ngu asta bi zũdi ra medo, ne ja bi hyocni rá ngu. Ne nu mi 'ua ya dã'ye ne bi zø ya nzøthe bi 'rani habũ mi ja rá ngu, pe nú'a ra ngu'a himbi hyømi ngue'a xqui thocua rá ua ja ra medo.

49 Pe nu'a tó'o da 'yøde nú'a dí ma ne hinda 'yøt'e nú'a dí 'bepabi, ri nhyecuauí nú'a ra 'ñhø bi tøta rá ngu mañã ja ra haitho, himbi 'yacua rá ua mbo ra hai, y nu mi zøhø ya nzøthe co rá ts'edi bi hyøma nú'a ra ngu'a, y bi nhuati gatho.

Ra Jesu bi 'yøthebi 'nará 'bego 'nara ndã gá soldado me Nroma

(Mt. 8:5-13)

7 ¹ Mi uadi ra Jesu bi zofo ya ja'i bi yopa ma ma'na'qui pa ja ra hnini Ncapernau.

² De guehni mbi 'bu 'nara ndã gá soldado me Nroma, mi 'buhui 'nara ts'unt'ũ xi mrá hmãdi 'bego, y nu'á mi tsũdi 'nara hñeni asta mi nedu.

³ Pe nu mi 'yøde nú'a ra ndã gá soldado mi hmã de ra Jesu, bi mehna 'raya ndã me Israel pa da 'yapa ra mãte da 'ñehe da 'yøthebi nú'a rá 'bego mri hñeni.

⁴ Ha nu mi zøni'ũ habũ mi 'bui ra Jesu bi bantebi con gatho yá mui da meui'ũ ne bi 'ñembabi:

—Nú'a ra ndã gá soldado bá pencahe rí 'ñepi gui fats'i,

⁵ ngue'a xi ri madi ndunthi ma ja'ihũ y asta bi manda nehe bi thoga ma nijahũ.

⁶ Hangue nura Jesu bi meui'ũ. Pe nu ya de mi ma da zønga ja ra ngu, nú'a ra ndã gá soldado bi mehna 'rayá amigo ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ua xipabihũ ra Jesu njaua: Nú'i ri t'equ'ei Ndada, ya ogrí xuhña, ngue'a nugui hiní 'ñepcagui ngugui gui cõt'a ja ma ngu.

⁷ Hangue nixi dá ne dá masebũ pa ga tsi'a'i. Nu'a dí a'a'ibya, hønse gui ma gue da ñãnga ma 'bego y dí camfri gue da ñãni.

⁸ Dí camfri gue 'bestho da njabũ ngu nú'a gui ma, ngue'a nugui dí 'bui nehe ja yá hmãnda ma ndã, ne dí p'e'tsa ma soldado nehe ja ma hmãnda. 'Bũ ga embabi 'na de gue'ũ: “Rí ma”, nu'á da ma. Ha nu'bũ ga embabi ma'na: “Bá ecua”, nu'á dua ehe. Ha nu'bũ dí 'bepabi 'nara 'befi ma 'bego, nu'á da mēfi.

⁹ Ha nu mi 'yøde njabũ ra Jesu xi bi 'yø nú'a bi mãnga nú'a ra ndã gá soldado. Ne bi mpants'i ne bi xipa

nú'a ra hmuntsja'i mri 'ñoui, ne bi 'ñembabi'x:

—Xi majuañi ni 'nara menguaa Israel hinstá tsádi xi di ja rá jamfri ngu nú'a ra 'ñhø'a masque hingrá me Israel.

10 Ha nu mi menga nú'u ya 'mehni ja rá ngu ra nda gá soldado, bi zádi nú'a ra 'bego ya xqui ñani.

**Ra Jesu bi japi bi yopa nte
rá t'u 'nara viuda**

11 'Mefa de gue'a ra Jesu mri ma ja 'nara hnini rá thuhu Naín ne mri 'ñoui yá nxadi ne ndunthi ma'ra ya ja'i.

12 Pe ante da zonga ja ra hnini bi hyandi mi pani 'nara 'behña mrá viuda xqui du rá 'ra t'u y mri ma nt'agui y nehe mi pani con gue'a 'nara hmuntsja'i.

13 Y nu mi hyanda ra zi 'behña nura Jesu, xi bi huequi ne bi 'ñembabi:

—Oguí zoni.

14 Nepu bi dast'i'a habu mi pa nú'u to'o mri du, ne bi hñuxa rá 'ye ja ra caha, y nú'u to'o mri du bi gohi bi 'mai. Ha nura Jesu bi 'ñembabi nú'a xqui du:

—Ts'unt'u, nuguí dí xi'a'i: ¡Nanguí!

15 Nepu nú'a xqui du bi nanguí ne bi hñudi ne bi müdi bi ña. Y nura Jesu bi dapabi rá nana.

16 Ha nu mi hyanda njabu gathu ya ja'i, xi bi ntsu'u, ne bi müdi bi nsunda Ajuá ne mi ena'x:

—'Nará danga 'mehni Ajuá xa zøhø ja guecaguihu.

Nehe mi ena'x:

—Ajuá xuá mehni pa e da maxa rá hnini.

17 Y gathu ja ra hai Judea ne gathu ma'ra ya hnini nú'u mi ja ja rá nthets'i, bi fadi nú'a xqui 'yø't'a ra Jesu.

**Ra Xuua Xi'tsate bi mehna yoho yá
nxadi pa bá c'a'tsa ra Jesu
(Mt. 11:2-19)**

18 Ha de mi ofadi ra Xuua, bi 'yøde de gathu nú'a xqui 'yø't'a ra Jesu ngue'a

go xqui xipabi nuyá nxadi sehe'a. Nepu bi zohna yoho de gue'u

19 pa bi mehni pa dua ambabi ra Jesu ua xi majuañi go mi gue'a ra Cristo xqui mehna Ajuá pa da nda, o mahyoni da dø'ma ma'na.

20 Nu'bú nuyá 'mehni ra Xuua bi ma bá c'a'tsa ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ra Xuua Xi'tsate bá pencaheua pa ga an'ahe ua xi go gue'i grá Cristo rá 'mehni'i Ajuá xcuá ehe pa gui nda, o mahyoni ga tømhe ma'na.

21 Y nura ora mi zonga yá 'mehni ra Xuua, ts'a ra ora'a ra Jesu mi øthe ndunthi ya da'thi, ne mi engu ya ts'ondahi, ne mi øthe ndunthi ya goda nehe.

22 Hangue nu'a bi dadi ne bi 'ñembabi'x:

—Rí maha ne ua xipabihu ra Xuua nú'a ja juadi gá hyanthu ne gá 'yøhu. Xipabihu gue nuya goda xa yopa hyandi, nuya doua xa 'ño, ha nú'u hena ra lepra xa ñani, ha nuya gogu xa 'yøde, ha nú'u xqui du xa yopa nte, ha ya hyoya xa 'yøde ra maça noya nú'a ma de ra mpøhø.

23 Nehe xipabihu gue xi njapi nú'a to'o hinda x rá mfeni de nú'a dí øt'e, dá gamfri ha gue Ajuá go xuá mencagui.

24 Ha nu mi menga nú'u yá 'mehni ra Xuua, ra Jesu bi müdi bi 'yambabi ya ja'i de ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—¿To'o gá ma uá hanthu ja ra mbonthe? ¿Ha gue uá hanthu 'nara ja'i mi otho rá ts'edi ngu ra xithi mri ndudetho ra ndahi? Hina ¿ngue ha?

25 Nu'bú, ¿to'o uá hanthu? ¿Ha gue 'nara 'ñøhø mi he 'raya dutu xi mahotho? Hina, ngue'a guí pahu gue nuya 'ñøhø he ya dutu xi mahotho ne pe'tsa ndunthi ya hño, nu'ú 'bu ja yá ngu ya nda.

26 Nu'bú, ¿to'o uá hanthu? ¿Ha gue 'nará 'mehni Ajuá? Haha, majuañi uá hanthu 'nará 'mehni Ajuá, pe hingue hønse gue'a rá 'befi'a.

27 Nura Xuua go gue'a rá 'mehni Ajuá nú'a mąnga ja ra Maça T'ofó gue mi ma da 'ñehe ne ena njaua:

Dí pehna 'nama 'mehni pa da mąnga ra 'bet'o noya de gue'i, pa da hyoc'a'i ri 'ñu.

28 Nugui dí xi'ahú gue hinxa 'mú ma'na ra ja'i ma'na ra dangui rá nsu que ra Xuua Xi'tsate. Pe nu'a tó'o da yút'a ja rá hmanda Ajuá nuua ja ra ximhai ma'na ma da njapi que ra Xuua.

29 Nu mi uadi bi mąnga ra Jesu njabú, nu'bú nú'u to'o xqui hñąnga ra sistehe de ra Xuua, y asta 'raya 'ñątsa ngųboja nehe, gatho'u bi ma gue nú'a ət'a Ajuá xá hño.

30 Pe nuya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi e'sta ja yá xútha nú'a mi ne da 'yət'a Ajuá con gue'u pa da pumba yá ts'oqui'u, hangue nixi hinxqui ne xqui hñąnga ra sistehe nú'a mi ət'a ra Xuua.

31 Nepu nura Jesu bi 'ñembabi ya ja'i: —¿To'o ga hyecuaga nuya ya ja'i himbi ne bi gamfri ra Xuua ha nixi hingui ne da gamfrigui nehe?

32 Nuyá rí hñąts'i nú'u ya bątsi hudi ja ra tai 'ñeni ne ma'ta yá mibątsiui ne embi: “Dá pe ma thązahe, pe hingá neihu. Dá tutha ya thuhu dega dumui, pe nixi gue'a hingá nzonihu.”

33 Hangue nú'ahú gyá 'ñągamfrihu grí hñąxhu nú'u ya bątsi'u ngue'a pa gue'ahú otho 'nara t'ət'e nú'a grí hohú. Ngue'a gá hyanthu ra Xuua bi zohø, ne himi pa mi ñunga ja ya ngo ha nixi himi tsi ra vinu, hangue nu'ahú guí emfu gue mi pe'tsa ra ts'ondąhi.

34 Nepu de ra Xuua bi zohø Nú'a To'o bi e bi Nja'i, xi ri ntsiui to'o ri ntsiui, ne xi ri ñungüi to'o ri ñungüi, pe nu'ahú guí emfu gue xi ra ts'o'yo ne ra tixfani ne ri ntsiui nú'u ya 'ñątsa ngųboja ne ma'ra ya ts'oja'i.

35 Pe nugui dí xi'ahú gue nu'u tó'o pe'tsa ra hoga mfadı, go gue'u pađi

gue gatho xá hño nú'a ət'a Ajuá co rá dąnga mfadı'a.

Ra Jesu bi ñungüi 'nara fariseo rá thuhu ra Simu

36 'Na de ya fariseo bi zohna ra Jesu ja rá ngu pa da ñungüi. Nu'bú ra Jesu bi ma y mi zoni'a bi hñudi ja ra mexa.

37 Y ja nú'a ra hnini'a mi 'buhni 'nara 'behña xi mrá 'yət'ats'oqui, y nu mi bađi gue xqui zohni ra Jesu ja rá ngu nú'a ra fariseo pa ja da ñunini, bi ma bá c'a'tsi, ne bi hñąxa 'na ngu ra xito xqui thoqui de 'nara hoga t'axa do rá thuhu ra alabastro, mi po 'nara ñeni xi mi yuni xá cühi.

38 Nura 'behña'a bi da'ta ja yá ua ra Jesu, bi nzoni ne bi xixa yá guida ja yá ua ra Jesu, nepu bi o'tuabi co yá sta, nepu bi za'tsuabi, ne bi go'tsuabi nú'a ra hoga ñeni mi ha.

39 Y mi hyanda nú'a ra fariseo xqui zohna ra Jesu ja rá ngu, bi benga ja rá mfenise ne mi ena: “Bú xi majuanı dra bađi nuna ra 'ñohø, nu'bú di pađma gue nuni ra 'behña tha'tua yá ua, guehni 'nara ts'o'behña.”

40 Ha nura ora'a ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra fariseo:

—Nu'i nугue Simu, dí ne ga xi'a'i 'nara noya.

Ha nara fariseo bi 'ñembabi:

—Xicagui, ma Xahnate'i.

41 Nepu nura Jesu bi 'ñembabi:

—Mı 'bu yoho ya 'ñohø mi tupa ra boja ma'na ra 'ñohø to'o mi hmi ra boja, y 'na de gue'u mi tupabi cüt'a nthebe ya t'axboja, ha nu ma'na mi tupabi made nthebe.

42 Ha nu'ú himi tsa da gu'tua rá boja nú'a to'o xqui mipabi. Hangue nú'a ra 'ñohø mri hmi ra boja bi pumbabi'u, ya himbi cobrabi. Hangue nubyá xicagui, ¿to'o 'na de gue nú'u yoho ya 'ñohø bri pumbabi yá thai ma'na ma da mađi nú'a to'o mi hmi ra boja?

43 Ha nura Simu bi dađi ne bi 'ñena:

—Dí engá nú'á ra 'ñòhø ma'na mi tu ndunthi.

Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—Majuani nú'á gá ma.

⁴⁴ Nepu ra Jesu bi hyanda nú'á ra 'behña ne bi 'ñembabi ra Simu:

—De dá tsøcua ja ri ngu hinxcá 'raca ni ts'ü ra dehe pa ga xuca ma ua, pe ndi, hyanda nuna 'behña, bi xuga ma ua co yá guida, ne bi otcagui co yá stá.

⁴⁵ Nu'i hinxcá tsusqui, pe nuna ra 'behña hingui tsaya tsusca ma ua.

⁴⁶ Nu'i ni ra aceite hinxcá cosca ja ma ñaxu, pe nuna ra 'bente 'behña xa gosagui ja ma ua 'nara ñuni yuni xi xá cühi.

⁴⁷ Hangue dí xi'a'ibya gue nuna ra 'behña ya xra pumbabi gatho nú'ü yá ts'oqui xi ndunthi xqui 'yøt'e, y hangue por gue'á xi ja ndunthi rá hmäte. Pe nu'á tó'o xra pumba yá ts'oqui masque beni gue hints'ü mi tu ndunthi, go gue'á otho ndunthi rá hmäte.

⁴⁸ Nepu ra ora'á ra Jesu bi 'ñembabi nú'á ra 'behña:

—Ya stá pun'a'i gatho ri ts'oqui.

⁴⁹ Ha gatho nú'ü ma'ra ya ja'i mi huhni bi müdi bi 'ñémse'ü ne mi ena:

—¿Xi to'obyá nuna ra 'ñòhø gue asta yá ts'oqui ya ja'i da za da pumbabi, ena?

⁵⁰ Ha nura Jesu bi 'ñembabi nura 'behña:

—Co nú'á ri jamfri guí pe'tsi ya xcá mpøhø, ha nubyá rí ma te rá 'ñenthø.

'Raya 'behña mi faxa ra Jesu

8 ¹ 'Mefa de gue'á ra Jesu bá 'yo ja ndunthi ya danga hnini ne ja ndunthi ya t'uca hnini mi zofo ya ja'i ne mi xipabi'ü ra hoga nt'øde gue ya xa zø ra Ndá de mahets'i pa da ndá. Ne mri 'ñoui nú'ü 'ret'amayoho yá nxadi.

² Ne mri 'ñoui nehe 'raya 'behña nú'ü

xqui 'yøthebi yá hñeni ne ma'ra nú'ü xqui 'yenba ya ts'ondahi. 'Na de gue'ü mrá thuhu ra Maria Magdalena nú'á xqui t'embabi yoto ya ts'ondahi.

³ Nehe mi 'ñoui ra Juana nú'á mrá 'behña 'nara 'ñòhø mrá thuhu ra Chusa nú'á 'namrá danga maste ra ndá Erode. Mri 'ñoui'ü nehe ra Sana ne ma'ra ya 'behña nú'ü mi faxa ra Jesu ne yá nxadi de nú'á mi tsupa yá ts'edi'ü.

Ra 'bede de ra mot'i

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Y ndunthi ya ja'i bi bøni de yá hnini pa da ma dua c'á'tsa ra Jesu. Y nu mi hyandi bi munts'a ndunthi ya ja'i bi müdi bi xipa 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

⁵ —'Nara pa 'nara mot'i bi ma ja rá huahi pa da mpot'i. Y nu mi xanga ya nda, 'ra bi zo ja ra 'ñu y bi 'rani ya ja'i bi net'i, ne bi zi ya ts'int's'ü.

⁶ Ha nu ma'ra bi zo ja ya 'bodo habu mi otho ndunthi ra hai. Y nu mi c'ont's'i bi 'yot'i 'bestho ngue'á mi otho ra xaha.

⁷ Ha nu ma'ra bi zo habu mi ja ya 'mini, ha nu mi c'ont's'i bi 'yot'i ngue'á bi xumi ya 'mini ne bi hñacua yá te.

⁸ Ha nu ma'ra bi zo habu xi xmá hño ra hai, ne nu mi hogui'ü bi unga 'nara hoga sofo, ne cada 'nara 'bai bi unga asta 'na nthebe ya nda.

Y nu mi uadi bi mangua ra Jesu njabu, bi yopa ñá nts'edi ne bi 'ñembabi ya ja'i:

—Nu'á tó'o ja rá t'øde pa da 'yøde, dá 'yøde núna dí ma.

Hanja ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Nepu nuyá nxadi bi 'yambabi ra Jesu te mri bonga nuna 'bede bi ma.

¹⁰ Ha nu'á bi dätuabi'ü bi 'ñembabi:

—Nu'ahü xa 'ra'ahü Ajuá ra hoga mfadi pa gui pahü nú'á hinxqui fadi

ma'met'o de hanja ri manda'a. Pe nuyɛ ma'ra ya ja'i dí zofo co ya 'bede pa da hyandi pe hinda bađi te 'be'a, y da 'yøde pe hinda zo yá mfeni te rí bøni.

**Ra Jesu bi ma te rí bonga nura
'bede de ra mot'i**

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

11 Nuna 'bede ja juadi dá ma rí bøni da 'ñena gue nura nda gue'a ra maça noya.

12 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra 'ñu go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya, ne da 'ñehe ra ts'ondahi da pu'tua rá mfeni pa hinda gamfri y njabɛ hinda za da mpøhø.

13 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra 'bodo go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya ne hani co 'nara johya ne 'ñena xi camfri, pe hingui camfri con gatho rá mui, hangue nu sta 'ñepa ya ts'othogui da 'uegue.

14 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ya 'mini go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya, pe da mpumfri po rá ngue yá 'befi ne de nú'a te gatho pe'tsi, ne ngue'a di denda ya t'øt'e de ra ximhai, y njabɛ da 'bedi nú'a xqui 'yøde, nja ngu nú'ɛ ya nda himbi unga ra sofo.

15 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra hoga hai go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya ne da 'yøt'e con gatho rá mui ngu nú'a ri ho Ajuá, ne da zɛ rá jamfri, y go gue'a nja ngu nú'ɛ ya nda bi unga ra hoga sofo.

Ra 'bede de ra ñot'i

(Mr. 4:21-25)

16 Ra Jesu bi mɔnga ma'na ra 'bede ne bi 'ñena:

—Jo'o 'nara ja'i da tsøgue 'nara ñot'i ne da ye'mba 'nara caha o da hñuxa rí ga'ti de ra mfidi pa hinda yot'i. Nu'a da 'yøt'e, da tsøgue ra ñot'i ne da tøte habɛ da tøte pa da yot'a gatho mbo ra ngu, ne pa njabɛ handa ya ja'i sta yut'i.

17 Njabɛ nehe gatho nú'a t'aguibya, 'nara pa ma da hnequi ja ra ñot'i, ne gatho nú'a hingui fađibya, 'nara pa ma da fađi.

18 Hangue jamasuhɛ pa gui 'yødehɛ xá hño nú'a dí xi'ahɛ, ngue'a nu'a tó'o pɛ'tsa rá mfadi ne da bađi da su, nu'a ma'na ma da t'umbabi ndunthi, pe nu'a tó'o hingui su rá mfadi, da pumfri nú'a ts'ɛ pađi.

Rá nana ne yá cu ra Jesu

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Nepɛ de mi xahna ya ja'i ra Jesu, bi zøhø rá nana ne yá cu, pe himbi za bi thogui pa habɛ mbi 'bui'a ngue'a xi xqui munts'ini ndunthi ya ja'i.

20 Ne bi t'embabi ra Jesu:

—Bi zø ri nana ne ri cu y 'bahni thi bí tøp'a'i gui ñai 'na.

21 Pe nura Jesu bi dađi ne bi 'ñembabi:

—Nu'ɛ tó'o øde ra maça noya ne da 'yøt'a nú'a ma, nú'ú go gue'ɛ ma nana ne ma cu.

Ra Jesu bi japi bi tsaya ra bunthi

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 'Nara pa ra Jesu bi bøxa ja 'nara motsa co yá nxadi ne bi 'ñembabi'ɛ:

—Maha pa ri'nandi ra ndehe.

Y bi ma'ɛ.

23 Y de mi pa ja ra ndehe bi zɛ ra t'aha ra Jesu ne bi 'ñaha. Y mi damfri'ɛ bi nja 'nara daŋga bunthi ja ra ndehe, y bi mudi bi mo ra dehe ja ra motsa asta mi ne xa yui'ɛ.

24 Nepɛ nuyá nxadi bi ma bá a ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—jAy, ma zi Xahnate'ihe, ya ma ga cuihɛ ja ra dehe!

Nu'bú ra Jesu 'bestho ra ora'a bi nangui ne bi zui ra bunthi ne ra dehe, y 'bestho bi ntsaya gatho.

25 Nepɛ ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—¿Te bi ja co ri jamfrihɛ?

Ha nu'ú xi bi ntsu ne bi 'yø de nú'a bi 'yøt'a ra Jesu, ne mri 'ñémbabi'u 'na ngu ma'na:

—¿Te ma ts'edi hani 'bú, gue asta ra bunthi ne ra dehe zofo, y nu'ú øte?

Ra Jesu bi 'yemba ya ts'ondáhi 'nara 'ñøhø me Gadara
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nepu de gue'a bi 'rats'i de ra ndehe ne bi zonga ja 'nara hai ja rá hyo ra ndehe habu rá thuhu Gadara nú'a ri nhyanduitho ra hai Galilea.

27 Ha nu mi gá ra Jesu de ja ra motsa, 'bestho 'nara 'ñøhø mrá menguni e bi zadi. Nú'a ra 'ñøhø'a ya mi øt'a ndunthi ya pa mi pe'tsa 'raya ts'ondáhi, ne himi he ra dutu, nixi mi 'bui ja 'nara ngu ngue'a nzantho mi 'bui ja ya nt'agui.

28 Y nu mi hyanda ra Jesu, bi e bi ndandiñahmu ja yá ua ne bi mafi nts'edi bi 'ñena:

—Nu'i Jesu, rá T'u'i Ajuá bi 'bú mahets'i, ¿hanja grí nhyøt'e con guequi? Dí bante'i gue oxqui ma gui 'yengagui de guecua.

29 Bi mangu njabu ngue'a ra Jesu ya mi fudi mri 'bepabi ra ts'ondáhi da bøni de nú'a ra 'ñøhø. N dunthi ya 'mi'qui ra ts'ondáhi xqui gu nú'a ra 'ñøhø ne mi ø'tua nú'a go mi ne. Ha nuya ja'i ora mi handa njabu, da gu ne da dat'i co ya cadena ja yá ua ne ja yá 'ye, pe nu'á mi c'ucta nú'u ya cadena, y ra ts'ondáhi mi japi da bonga yabu ja ya mbonthi.

30 Ha ra Jesu bi 'yambabi nú'a ra 'ñøhø ne bi 'ñembabi:

—¿Te rá hu'i?

Nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Drí ndunthihe.

Bi mangu njabu ngue'a xi mi pe'tsa ndunthi ya ts'ondáhi.

31 Ha nú'u ya ts'ondáhi bi bantebi ra Jesu gue hinda mehna ja ra nidu.

32 Nu de guehni mi 'yoni 'na danga

taxo ya ts'udi mri ñuni ja ra t'øhø, hangue ya ts'ondáhi bi bantebi ra Jesu gue da umba nsequi da ma da yut'a ja nuya ts'udi'u, y nu'á bi umba nsequi'u. 33 Ra ora'a ya ts'ondáhi bi bøni de nú'a ra 'ñøhø ne bi ma gá yut'a ja ya ts'udi, ne gatho ya ts'udi bi nest'ihi gá ma gá hñøt'a ja ra ndehe, ne bi jat'i'u.

34 Y nu mi hyanda njabu nú'u to'o mi taca ya ts'udi xi bi ntsu'u, ne bi ma hnest'ihi bá 'yonga ra 'bede ja ra hnini ne haburaza de nú'a te xqui nja.

35 Y gatho ya ja'i bi ma da hyanda nú'a xqui nja. Y nu mi zonga habu mi 'bú ra Jesu, ja bi zuhni'u nú'a ra 'ñøhø mi pe'tsa ya ts'ondáhi mi huhni ja yá ua ra Jesu, ya mi he yá dutu ne ya xi mi ja rá mfeni. Y gatho ya ja'i xi bi ntsu.

36 Nepu nú'u to'o xqui hyanda nú'a xqui nja bi xipabi'u hanja xqui 'bui xá hño nú'a ra 'ñøhø'a.

37 Y nu mi badi njabu gatho ya me Gadara bi bantebi ra Jesu da bøni de guehni ngue'a xi xqui ntsu'u. Hangue nura Jesu bi yopa bøxa ja ra motsa ne bi ma de guehni.

38 Nepu nú'a ra 'ñøhø xqui t'emba ya ts'ondáhi bi bantebi xa meuihma ra Jesu, pe ra Jesu bi 'ñembabi:

39 —Hina, hinga tsix'a'i, cohiua, pengui rí ma ri ngu, ne xipabi ya ja'i nú'a xa 'yøt'a'i Ajuá.

Hangue nu'á bi mengui ne bi mudi bi metuabi ya ja'i ja gatho nú'a ra hnini de nú'a xqui 'yøt'ua ra Jesu.

Bi ñani rá t'ixu ra Jairo, nehe bi ñani nú'a ra 'behña bi dunba rá he ra Jesu
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Nu mi yopa menga ra Jesu pa ri'nandi ra ndehe, ya ja'i xi bi johya mi hyandi'a, ngue'a nu'ú mi tømtho'a.

41 Nepu bi zøhni 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Jairo mrá ndá de ra nija de

guehni. Ne bi ndandiñahmu ja yá ua ra Jesu ne bi bantebi gue da meui pa ja rá ngu,
 42 ngue'a mi nedu rá t'ixu. Hõnse gue'a mrá t'ixu'a, ne mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya. Hangue ra Jesu bi meui, y nu mi ma, bi dena ndunthi ya ja'i asta mri ts'i'mi'a.

43 Y ja nura hmuntsja'i'a mi pani nehe 'nara 'behña ya mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya mi xo'tua ya ji, y ya xqui degue gatho nú'a mi pe'tsi pa mri ñõthehma, pe hinxqui za to xqui 'yõthe'a.

44 Nura 'behña'a gá yu ja rá xutha ra Jesu pa bi dũba rá ñani rá he. Y nura ora'a 'bestho bi ñani, y ya himbi sigui bi xo'tua ya ji.

45 Nepu nura Jesu bi 'ñani ne bi 'ñena:

—¿To'o nú'a bi dũnga ma he?
 Gatho ya ja'i bi dadi bi 'ñena:
 —Hinto xa dũñ'a'i.

Ha nura Pedro ne nú'u ma'ra yá minxadiui bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Xahnate'ihe, guí handi gue ndunthi ya ja'i ri ts'ip'a'i ne ent'a'i, ha guí ena gue to'o bi dũñ'a'i.

46 Ha nura Jesu bi 'ñena:

—Dí padi bri thungagui, ngue'a dá tsa dá øthe 'nara ja'i co ma ts'edi.

47 Nu mi hyanda nú'a ra 'behña gue ra Jesu xqui batho gue xqui thũba rá he, nu'bú nu'a bá ehe bi ndandiñahmu ja yá ua'a, ne asta mri huat'i co ra ntsu. Ne de ja yá thandi nuya ja'i bi ma pa te xqui dũni'a, ne bi ma gue ora mi dũba rá ñani rá he, ra ora'a bi tsayabi nú'a ra hñeni mi tsadi.

48 Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'behña:

—Ma zi t'ixu'i, co ri jamfri xcá ñani. Y nubuyá rí ma te rá 'ñenthõ.

49 Y de mi ña ra Jesu, bi zõhõ 'nara 'mehni xqui 'ñe ja rá ngu ra Jairo nú'a mrá nda ja ra nija, ne bi 'ñembabi:

—Ri t'ixu ya bi du, ya oguí xuhña ra Xahnate.

50 Y nu mi 'yõde njabu ra Jesu bi 'ñembabi ra Jairo:

—Ogú tu ri mui, hõnse gui camfrigui y nuri t'ixu ma ga da'a'i di 'bui xá hño.

51-53 Y nu mi zõni'u ja rá ngu ra Jairo, ndunthi ya ja'i ya xqui munts'ini mi zoni ne mri mantho ngue'a xqui du ra nxutsi. Pe nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Ogú zoñu, ngue'a nura nxutsi hinx du, gatho.

Pe nu'ú himbi gamfri nú'a bi mangua ra Jesu, bi nthetho. Nepu ra Jesu himbi hopa ma'ra to'o bi yut'iuu habu mi 'benga ra nxutsi, hõnse ra Pedro ne ra Cobo ne ra Xuua ne rá dada nú'a ra nxutsi ne rá nana, go gue'u bi hopi bi yut'i.

54 Nepu nura Jesu bi mipa 'nará 'ye nú'a ra nxutsi ne bi 'ñembabi nts'edi:

—Zi nxutsi, nangui.

55 Y 'bestho ra ora'a nú'a ra nxutsi bi yopa nte ne bi nangui. Nepu ra Jesu bi manda gue da t'umbabi te da zi.

56 Ha nurá dada rá nana xi bi 'yõ, y ra Jesu bi hñu'mba ra hña gue hinto da xipi de nú'a xqui nja.

**Ra Jesu bi mehna nú'u
 'ret'amayoho yá nxadi
 (Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)**

9 ¹ Ra Jesu bi munts'a nú'u 'ret'amayoho yá nxadi pa bi umba ra ts'edi pa da 'yemba nu'araza ra ts'ondahi nuya ja'i, ne da 'yõthebi yá hñeni.

² De guehni bi mehni'u pa da 'yõthe gatho ya da'thi ne da mangua ra hoga nt'õde gue ya bi zõ ra Nda de mahets'i pa da nda.

³ Ne bi 'ñembabi'u:

—Ote xqui haxhu pa ja ra 'ñu, oxqui haxhu ri bordohu, nixi 'nara buxa, nixi nú'a te gui tsihu, nixi ra boja, nixi ri mponga dutuh.

4 Y nu'a ra ngu habu da t'ahũ ntsaya, ja gui 'buhũni asta nú'a ra pa'a gui yopa ju ri 'ñuhũ.

5 Y nu'a ra hnini habu hinda ne da t'ahũ ntsaya, põñhũ de guehni, ne huathũ ra hai nú'a di tu ri uahũ, y nú'a gue'a 'nara seña gue ya hingo guí thadhũ de yá ts'oqui'ũ.

6 Y mi uadi bi xipa ra Jesu te da 'yõt'e'ũ, bi nxani'ũ bi ma haburaza ya hnini, bi m̄anga ra hoga nt'ode y mi øthebi yá hñeni ya ja'i haburaza mi tsõñ'ũ.

Ra Xuua Xi'tsate bi thecua rá ñaxu
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ra nda Erode bi zo rá gu nú'a mi øt'a ra Jesu, ne himi pađi te da beni'a, ngue'a 'rama'na'ño mi m̄anga ya ja'i. 'Ra mi ena gue mi gue'a ra Xuua Xi'tsate xqui yopa nte de ra du, 8 ha nu ma'ra mi ena gue mi gue'a ra bađi Elía xqui yopa nte ma'na'qui, ha nu ma'ra mi ena gue mi gue'a 'na de gue nú'ũ ma'ra yá 'mehni Ajuá mi 'bũ maya'bũ xqui yopa nte de ra du.

9 Y nura nda Erode bi 'ñena:

—Conque go nucse dá manda bi thecua rá ñaxu ra Xuua. Nu'bú çto'o nú'a xi ja ndunthi rá 'bede?

Y ra nda Erode xi mi ne da hyandi'a.

Ra Jesu bi 'uinga thogui
cút'a 'mo ya ja'i

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Nu mi menga yá nxadi ra Jesu, bi xipabi'a gatho nú'a xqui 'yõt'e'ũ. Nepũ ra Jesu bi zits'i bi meui'ũ ja 'nara luga habu mi jo'o ya ja'i gueta ra hnini Betsaida.

11 Pe mi bađi ya ja'i gue mi pani'a, bi deni'ũ. Pe ra Jesu himbi co'tsi'ũ, nu'a bi 'yõt'e', bi m̄adi bi xipabi de hanja ri manda Ajuá, ne mi øthe gatho nú'ũ mri hñeni.

12 Ne de mi nde nú'a ra pa'a, nú'ũ 'ret'amayoho yá nxadi bi ma bá tsadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Da za gui pehna ya ja'i da ma ja ya hnini ne ja ma'ra ya luga hinga yabu pa dua honi habu da ntsaya ne da hyoni te da zi, ngue'a nuua habu dí 'buhũ otho ni 'nara ngu y nixi te da ts'i.

13 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Nu'ahũ go da umfũ te da ziyũ.

Nepũ nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Otho te ga umfe, hõnse cút'a ya thuhme drí hñehe, ne yoho ya zi huá, o ga mahe ga tambahe te da zi ri gathoyũ.

14 Xi mi ndunthi ya ja'i, sehe ya 'ñøhø ngu mi cút'a 'mo. Pe nura Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—'Ñehũ dá hñudi ya zi hmunts'i ngu dega nde nthebe.

15 Njabũ bi 'yõt'e'ũ, ne bi hñudi gatho.

16 Ha nura Jesu bi gu nú'ũ cút'a ya thuhme ne nú'ũ yoho ya huá, ne bi nøts'e pa mahets'i bi 'yapa Ajuá rá Dada da jađi. Nepũ bi hyecuabi bi umbabi yá nxadi pa da hyecuabi ya ja'i.

17 Gatho ya ja'i bi ñuni ne xi bi niña. Nepũ bi hmunts'a ya seca thuhme xqui bongui y bi ñuxa 'ret'amayoho ya 'bøts'e.

Ra Pedro bi ma gue ra Jesu go
gue'a ra Cristo

(Mt. 16:13-19; Mr. 8:27-29)

18 'Nara pa ra Jesu bi 'uehuise yá nxadi ne bi 'yapabi Ajuá'a. Nepũ bi 'yambabi yá nxadi bi 'ñembabi:

—çTe guí øhũ m̄anga ya ja'i de guequi? çXi to'ogui, ena?

19 Ha nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi:

—'Ra ena go gue'i grá Xuua Xi'tsate, ha nu ma'ra ena go gue'i grá bađi Elía, ha nu ma'ra ena go gue'i 'na de nú'ũ ma'ra yá 'mehni Ajuá mi 'bũ maya'bũ ne xa yopa nte de ra du.

20 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Pe xi nu'ahũ, çto'o guí mañhũ gue go guequi?

Nu'buá ra Pedro bi dādi ne bi 'ñena:
—Nu'i go gue'i grá Cristo xuá
pehn'a'i Ajuá pa gui ndá.

Ra Jesu bi ma de rá du
(Mt. 16:20-28; Mr. 8:30-9:1)

21 Pe nura Jesu bi hñu'mba ra
hñá'ú gue hinto da xipabi mi to'o'a.
22 Ne bi 'ñembabi:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i pe'tsi da
thogui ndunthi ya ts'othogui, y ya
nda'xjua ndá ne ya ndá gá macja ne
ya xahnate de ra ley ma da utsa ne
hinda ma da gamfri, ne ma da hyo'ú.
Pe rá hñupa ma da yopa nte
ma'na'qui de ra du.

23 Nepu 'mefa bi zofo ra
hmuntsja'i xqui munts'ni ne bi
'ñembabi:

—Nu'a tó'o da ne da dengagui pa
dua nxadi, odi øt'a nú'a go rá paha
sehe, mahyoni 'nara pa ngu 'nara pa
da zeta gatho nú'a da 'ñepabi asta rá
du, ne dá dengagui.

24 Ngue'a nu'a tó'o ne da su rá te ma
da 'bedi, pe nu'a tó'o da unga rá te po
rá nguequi, nú'a ma da me'tsa rá te pa
nzantho.

25 ¿Te ri muui 'bu 'nara ja'i drá meti
gatho ra ximhai y nura ja'i'a da 'medi
pa nzantho?

26 Ngue'a nu'a tó'o da ntsa da ña de
guequi ne da ntsa da mǎnga ma noya,
necagui nehe núgui dá e dá nja'i, ma
ga ma gue hindí pa'a'a nu xcrá yopa
pengaua pa ga ndá co rá nsunda ma
Dada ne de ya maça enxe.

27 Xi majuani dí xi'ahu gue 'ra de
gue'ahu guí 'buhua, hingui ma gui
tuhú asta hingui hyanduahu rá nsunda
ra Ndá de mahets'i.

Bi mpadi rá 'bai ra Jesu
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Rá hñato ma pa'a de xqui
mǎnga ra Jesu njabu, bi bōxa ja 'nara
t'øhø pa da 'yapabi Ajuá rá Dada, ne
bi zixa ra Pedro, ra Cobo ne ra Xuua.

29 Y de mri ora'a, bi mpadi rá hmi, ha
nuyá dutu xi bi t'axqui asta mri huexqui.
30 Y de guehni bi hneca yoho ya 'ñøhø
mri 'bahni mi ñgui, y go mi gue'a ndu
ra Moise ne ndu ra Elía.

31 Ne nu'ú xqui go'ma 'nara hyats'i habu
mi 'bai, ne mi ñá'ú de hanja mi ma da du
ra Jesu de guehni ja ra hnini Jerusale.

32 Nura Pedro ne nú'ú mri 'ñoui xi mi
tsuhma ra t'aha'ú, pe bi ma ra t'aha
nu mi hyanda nura hyats'i mi hnequi
ja ra Jesu, ne bi hyandi mi 'bahni nú'ú
yoho ya 'ñøhø con gue'a.

33 Y nú'ú yoho ya 'ñøhø de ya mi ma da
edi ra Jesu, nu'buá ra Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'i, ¡xá hño ga
'buhua! Te guí ma, ga hocje hñu ya
zi ja'tsi, 'na pa gue'i, 'na pa ra Moise,
ha nu'a ma'na pa ra Elía.

Pe nura Pedro himi padi nú'a mi
ma.

34 Y nura ora ts'a mi mǎnga njabu'a, bi
zø 'nara guui bi go'ma habu mi 'bai'ú.
Y nu mi go'ma ra guui'ú, xi bi ntsu.

35 Nepu de ja ra guui bi nt'øde 'nara
noya bi 'ñena njaua:

—Nuni go guehni ma hmaça T'ú.
'Yøhu nú'a da xi'ahuni.

36 Y nu mi uadi bi nt'øde nú'a ra
noya, bi hyandi'ú gue ya hønse ra
Jesu mi 'baseni, y nu'ú ya hinte bi
ma, y nuya pa'ú hinto bi xipabi de
nú'a xqui hyandi'ú.

Ra Jesu bi 'yemba 'nara ts'ondahi
'nara ts'unt'ú

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Rá hyax'a bá cai'ú de ja ra
t'øhø, y de guehni bi ma ndunthi ya
ja'i pa bá c'a'tsa ra Jesu.

38 Nepu 'nara 'ñøhø mi pani ja ra
hmuntsja'i bi ña nts'edi ne bi 'ñembabi
ra Jesu:

—Xahnate, 'yøtca ra maçe e gui
nutca ts'ú ma t'ú, ngue'a hønseña dí
pe'tsi,

39 y pe'tsa 'nara ts'ondahi ri japi da
mafi, ne da ntani ne da ndu sehe, ne ri

japi asta da 'yents'a ra f̄agui rá ne.
Nts'edi xi ri ʔni, y xi xá h̄nei da d̄oḡue.

40 Ya dá xipahm̄a ri nxadi da
'yembahm̄a, pe hinx̄a za xa 'yembabi.

41 Nu'b̄ú nura Jesu bi 'ñena:

—jNu'ah̄u 'naḡyá 'ñ̄agamfrih̄u ne
ḡyá ts'oja'ih̄u! jAsta ha'm̄u ma ga
ts̄e't'a ri 'ñ̄ajamfrih̄u!

Nep̄u bi 'ñembabi nú'a ra 'ñ̄øh̄ø:

—Bá tsincaua ri t'ʔ.

42 Pe nu mi ts'i'tsua ra Jesu nú'a
ra ts'ʔnt'ʔ, ra ts'ond̄ahi bi f̄ømi pa ja
ra hai ne bi japi bi nt̄ani ne bi ndu
seh̄e. Pe nura Jesu bi 'yenga nú'a ra
ts'ond̄ahi, ne 'bestho nú'a ra ora'a bi
ñ̄ani nú'a ra ts'ʔnt'ʔ, ne bi yopa dapa
rá dada.

43 Y gatho ya ja'i xi bi 'yø de nú'a rá
d̄anga ts'edi Ajuá xqui hnequi.

Ra Jesu bi yopa m̄a de rá du

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

De nuya pa'ʔ xi mri 'yø ya ja'i de
gatho nú'a xqui 'yø't'a ra Jesu, nu'á
bi 'ñembabi yá nxadi:

44 —Yøh̄u xá h̄ño núna ma ga
xi'ah̄u ne oxqui pumfrih̄u: Nú'a To'o
bi e bi Nja'i ma dra da ja yá 'ȳe ya
ja'i pa da 'yø'tua nú'a go da ne'ʔ.

45 Pe nuyá nxadi himbi b̄adi te
mri b̄ønga nú'a bi xipabi'ʔ, ngue'a
himi tsa da zo yá mfeni'ʔ. Ne nu'ʔ
mi tsu da 'yambabi te mri b̄ønga nú'a
xqui xipabi'ʔ.

Nú'a to'o ma'na ma da nja rá nsu

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Nep̄u nuya nxadi bi m̄udi mri
'ñám̄babi 'na ngu ma'na to'o de
gue'ʔ mi ma da ua'a da m̄a.

47 Pe nura Jesu bi b̄atho de nú'a mi
beni'ʔ hangue nu'á bi ma'ta 'nara zi
b̄atsi bi 'ba'ma ja rá hyo'a,

48 ne bi 'ñembabi'ʔ:

—Nu'a tó'o de ma thuhu da
numansu 'nara zi b̄atsi ngu nuna,
nugui go ri numansugui, y nu'a tó'o ri
numansugui, go ri numansu nú'a to'o

bá pencagui. Ngue'a nu'a tó'o hinda
'ñets'i, nú'á go gue'a da nd̄angui rá nsu.

**Nu'ʔ tó'o hingui ʔtsaguih̄u,
gue'ʔ 'b̄ui con guecj̄u**

(Mr. 9:38-40)

49 Nep̄u nura Xuua bi 'ñembabi'a:

—Ma zi Xahnate'i, stá hanthe
'nara 'ñ̄øh̄ø de ri thuhu enga ya
ts'ond̄ahi, y nuje stá h̄acuabihe
ngue'a nu'á hingui 'yo con guecj̄u.

50 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Oguí h̄acuahu, ngue'a nu'ʔ tó'o
hingui ʔtsaguih̄u, go rí maxcaguih̄u.

Ra Jesu bi z̄ai ra Cobo ne ra Xuua

51 De ya mi ma da zø ra pa da yopa
mengu ra Jesu pa mahets'i, 'na
mfenitho bi gu ra 'ñu bi ma pa Jerusale.
52 Ne bi m̄ehna to'o bi 'met'o pa da ma
ja 'nara hnini de ra hai Nsamaria pa
da hyoni hab̄u da 'ñoxi'ʔ.

53 Pe nuya mengu de guehni himbi ne
bi umba ntsaya'ʔ ngue'a mri njuá'ñu
pa Jerusale.

54 Pe nu mi b̄adi njab̄u ra Cobo ne ra
Xuua nú'ʔ yoho de yá nxadi, bi
'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, ¿ha hinguí ne
ga adih̄u dua çai ya tsibi de mahets'i
pa da ts̄at'a nuna hnini ngu nú'a bi
'yø't'a ndu ra b̄adi Elía?

55 Mi m̄anga njab̄u'ʔ, nura Jesu bi
n̄u'ti ne bi z̄ai bi 'ñembabi:

—Nu'ah̄u, nixi guí p̄ah̄u te ma
nd̄ahi guí h̄anpah̄u rá ts'edi pa guí
m̄añ̄h̄u njab̄u.

56 Nú'a To'o bá e bi Nja'i, himbá ehe
pa da h̄ñ̄acua yá te ya ja'i, nú'á bá ehe
pa da p̄øh̄øbi.

Nep̄u nu'ʔ bi thogui pa ma'na ra
t'ʔca hnini.

**'Raya ja'i to'o mi ne da
dena ra Jesu**

(Mt. 8:19-22)

57 Y de guehni má 'ñu 'nara 'ñ̄øh̄ø
bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, dí ne ga ten'a'i habwraza gui ma.

⁵⁸ Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nuya haho ja yá hñado, ha nuya ts'int's'u ja yá 'bafi, pe Nú'a To'o bá e bi Nja'i otho nixi rá ngu pa habu da ntsaya.

⁵⁹ Nepu bi 'ñembabi ma'na ra 'ñohø:

—Bá ehe ga me pa dua nxadi'i.

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, dí ne gui 'raca nsequi ga ma ga agui 'met'o ma dada, nepu ga pengui ga ten'a'i.

⁶⁰ Nu'bú nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Tsopu nú'u xa du da 'ya yá mi'ñagamfriui, pe nu'i bá ehe pa gui ma gui mangua ra hoga noya gue ya xa zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

⁶¹ Nepu bi 'ñembabi ra Jesu ma'na ra 'ñohø:

—Ma zi Hmu'i, necagui dí ne ga ten'a'i, pe 'raca nsequi 'met'o ma ga edi ya mengu de ja ma ngu.

⁶² Pe nura Jesu bi 'ñembabi:

—'Bu 'nara uafri heca 'nara the ne da ñegui, nurá the ya hinda ma manjuantho. Njabu nehe nu'a tó'o ø'tua rá 'befi Ajuá ne da beni gatho nú'a bi zogui, hinte ri muui pa ja rá hmanda Ajuá.

Ra Jesu bi mehna má hñu'rate ne 'ret'a yá nxadi

10 ¹ Nepu 'mefa ra Jesu bi huahna má hñu'rate ne 'ret'a yá nxadi pa bi mehni dega yoho da 'met'o'u pa ja ya hnini habu mi ma da thogui'a.

² Ne bi 'ñembabi:

—Xi majuani dí xi'ahu, xi ndunthi ra sofo pe ts'utho ya xofo. Hangue 'yaphu Ajuá nú'a to'o rá meti ra sofo dua pehna ndunthi ya mefi pa da gu'tsua rá sofo.

³ Y nubyá nu'ahu ma ga pehn'a'ihu gui maha ngu ya zi deti madetho de ya mi'ño, hangue xi da nsuhu.

⁴ Ne oxqui haxhu ni 'nari buxahu, nixi ri bojahu, nixi ri ponga zestihu. Ne oxqui 'bahu gui nzenjuatehu 'met'o ja ri 'ñuhu.

⁵ Ora gui cuthu ja 'nara ngu gui nzenjuatehu njaua: “Ajuá da jap'ahu pa gui 'buhu te rá 'ñentho.”

⁶ Ha nu'bu ya mengu de nura ngu'a ne da 'mu 'nara hoga'mui, nu'bú Ajuá da japi'u ngu gá xiphu. Ha nu'bu hina, Ajuá hinda japi'u.

⁷ Nu habu da t'a'ahu ntsaya, ja gui cohuni ne nu'ú da 'uiñ'ahu, ngue'a 'nara mefi rí 'ñepi da t'umbabi te da zi ne gatho nú'a te honi. Y ja gui 'buthuni, oxqui 'yohu dega nengu.

⁸ 'Bu gui tsønhu ja 'nara hnini ne da t'a'ahu ntsaya, tsihu gatho nú'a da t'a'ahu.

⁹ 'Yøthehu ya da'thi nú'u di 'buhni, ne xiphu ya mengu de guehni gue ra Ndá de mahets'i ya xa 'ñepu pa da ndá.

¹⁰ Pe nu'bu gui tsønhu ja 'nara hnini ne hinda t'a'ahu ntsaya, 'bahu habu da 'yøde'ihu ya ja'i de guehni ne gui 'ñemfu'u:

¹¹ “Ma ga huathe ma uahe pa da hyø nú'a ra hai xa ncueta de nuna ri hninihu, ngue'a hincá camfriguihe nú'a stá xi'ahe. Pe pahu xá hño gue ra Ndá de mahets'i ya xa 'ñepu pa da ndá, y nuje ya hindí thage de ri ts'oquihu.”

¹² Dí xi'ahu gue nura pa de ra nthanguenda ma'na ma da ndangui rá castigo nura hnini'a que ra hnini Sodoma nú'a bi huata Ajuá.

Ya hnini dega ts'o'yøde
(Mt. 11:20-24)

¹³ ¡Huecate'ihu nú'ahu gyá menguhu Corasí, ne nú'ahu gyá me Betsaidahu! Ngue'a nu'bu ya mengu de ra hnini Tiro ne de ra hnini Sidó xa hyanthmahá nuya milagro xcá hyanthuabya, nú'ú xa ñobrihma'u de yá ts'oqui ne xa hñehma co ya he dega dumui, ne xa ncoxhma ra 'bospi dega ntsø'mi.

14 Pe nura pa'a sta thap'ahũ nguenda, ma'na ma da ndangui ri castigohũ que ra hnini Tiro ne Sidó.

15 Ha nú'ahũ gyá menguhũ Ncapernau, guí hu ri mũihũ gue rí 'ñep'ahũ gui maha mahets'i, pe hina, ngue'a nu'ahũ ya xa t'ep'a'ihũ pa gui maha ja ra nidu.

16 Nepũ bi xipabi yá 'mehni:

—Nu'a tó'o da 'yøde nú'a gui mañhũ, go øtcagui, y nu'a tó'o hinda 'yøde nú'a gui mañhũ, hingo øtcagui, y nu'a tó'o hingui øtcagui, hingui øta nú'a to'o bá pencagui.

Nú'ũ hñũ'rate ne 'ret'a ya 'mehni bi mengui co ndunthi ra johya

17 Nepũ nu de bá penga nú'ũ hñũ'rate ne 'ret'a yá 'mehni bi zøhø co ndunthi ra johya ne bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'lihe, asta ya ts'ondãhi xa 'yøtcahe, ngue'a stá eñhe'ũ de ri thuhu.

18 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Hãhã, majuãni dá handa ra Satá bá tagui de mahets'i ngu 'nara huei.

19 Y nugui stá 'ra'ahũ ra ts'edi pa gui nethũ ya qu'eñã ne ya penzũ, ne pa gui tapabihũ gatho rá ts'edi ra ts'ondãhi, nsinque te da 'yøt'ahũ.

20 Pe ogrí johyahũ ngue'a xa 'yøt'ahũ ya ts'ondãhi, johyahũ ngue'a nuri thuhuhũ bí nt'ofu nuni mahets'i.

Ra Jesu xi bi johya co rá ts'edi ra Mãca Ndãhi

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ra ora'a ra Jesu xi bi johya co rá ts'edi ra Mãca Ndãhi ne bi 'ñena:

—Ma Dada'i, go grá Ndã de mahets'i ne de gatho ra ximhai, dí xøcambeni'i ngue'a xcá utuabi ri noya núyũ nja ngu ya zi bãtsi, y hingo xcá utuabi ya bãmhyã ne ya nimfeni. Y nu'i ma Dada'i, xcá 'yøt'a njabũ ngue'a gue'a ri paha'a.

22 Mi uadi bi mãnga ra Jesu njabũ bi 'ñena:

—Ma Dada xa 'yentc'agui gatho ja ma 'ye. Hinto patcagui ma 'mũi, hønse Ajuã ma Dada go gue'a patca ma 'mũi. Ne hinto patua rá 'mũi ma Dada, hønsegui go dí pãdi, ne nú'ũ to'o stá huahni pa da bãdi.

23 Ne bi mpũnts'i bi hyanda yá nxadi ne bi 'ñembi 'nambũ sehe'ũ:

—Johyahũ ngue'a guí hanthũ nú'a te dí øt'e.

24 Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue ndunthi yá 'mehni Ajuã ne ya ndã mi 'bũi maya'bũ mi nehãmã xa hyanda ngu nú'a guí hanthũbya, pe himbi za bi hyant'ũ, ne mi nehãmã xa 'yøde ngu nú'a guí øhũbya, pe himbi za bi 'yøde'ũ.

Ra 'bede de 'nara me Nsamaria nú'a bi nja rá nthecate co rá miqu'eiui

25 Nepũ de gue'a 'nara xahnate de ra ley bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa da 'yø'tua 'nara nt'ani pa da nu te da dãdi'a, ne bi 'yambabi bi 'ñembi:

—Ma Xahnate'i, ¿te mahyoni ga øt'e pa ga tsũdi ra te pa nzãntho?

26 Nu'bũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñena: —¿Te mãnga nú'a xa t'ofu ja ra ley? ¿Te xcá pãdi de guí he'ti?

27 Nura xahnate de ra ley bi dãdi ne bi 'ñena:

—Ena njaua: Mãdi Ajuã ri Hmu bí 'bũ mahets'i con gatho ri mfeni, con gatho ri coraso, con gatho ri ts'edi, ne con gatho ri mũi, ne mãdi ri miqu'eiui ne gui su ngu grí nsu sehe.

28 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi:

—Gue'a majuãni nú'a xcá mã. Nu'bũ gatho gue'a guí øt'e, nu'bũ gui tsũdi ra te pa nzãntho.

29 Pe nura xahnate de ra ley himi ne to da c'a'tsua rá nt'ani, hangue bi yopa 'yambi ne bi 'ñembabi:

—¿To'o ma miqu'ei'be?

30 Nepũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembi:

—'Nara pa 'nara 'ñøhø mri ne ra 'ñũ, xqui 'ñe de Jerusale pa mri ma ja ra hnini Jericó, y de má 'ñũ bi

daca 'raya dacate, ne bi hñambabi gatho nú'a te mi hã, asta yá dutu bi mœcuabi, ne xi bi hna'mbabi'a, ne bi ts'ohni ya mi nedu.

31 Nepu de gue'a bi toca bi 'rani 'nara macja ja nú'a ra 'ñu'a, ne nu mi hyandi mi 'beni ja ra nenga'ñu nú'a ra 'ñøhø xqui hna'mbi, nu'bú nu'á bá catatho 'na lado bi thoguitho.

32 Nehe bi 'rani 'nara maste de ra nija nú'u t'emi ya levita, ne'a bi hyandatho nú'a ra 'ñøhø mi 'beni, y nu'á bi cata 'nambu bi thotho nehe.

33 Nepu ja nú'a ra 'ñu'a bi 'rani 'nara me Nsamaria. Nu mi hyanda nú'a ra 'ñøhø mi 'beni, xi bi huequi.

34 Nepu bi joni bá c'a'tsi, ne bi go'tsuabi ra aceite co ra vinu habu xqui ts'enbabi, ne bi du'tuabi. Nepu bi 'yents'a ja rá burru, ne bi zixa asta ja 'nara meso, ne ja guehni bi su.

35 Nepu rá hyax'a ante da ma de guehni nú'a ra me Nsamaria bi hñai yoho ya t'axboja ja rá buxa, ne bi umbabi nú'a ra me meso, ne bi 'ñembabi: “Dí tsoc'aua ts'u nuna 'ñøhø gui su. Y nu'bú gá gasta má ts'u ra boja, nu xcrá yopa pengui ga ju't'a'i.”

36 Nu mi uadi ra Jesu bi mangu njabu, bi 'yamba ra xahnate de ra ley ne bi 'ñembi:

—De nú'u hñu ya 'ñøhø, ¿to'o 'na de gue'u mrá miqu'eiu xi majuani nú'a ra 'ñøhø xqui thaqui?

37 Nepu nura xahnate de ra ley bi 'ñembabi:

—Nú'a to'o bi nja rá nthecate de gue'a.

Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi:

—Haha, gue'a mahyoni gui 'yøt'e nehe.

**Ra Marta ne ra Maria bi umba
ntsaya ra Jesu**

38 De guehni ra Jesu bi thogui rá 'ñu, nepu bi zonga ja 'nara hnini. Y nuni ja mi 'buhni 'nara 'behñã mrá thuhu ra Marta, y nu'á bi umba

ntsaya ra Jesu ja rá ngu.

39 Ra Marta mi 'bu 'nará cu mrá thuhu ra Maria. Y nu'á bi hñudi de rí ga'ti yá ua ra Jesu pa da 'yøde nú'a mi mañ'a.

40 Pe nura Marta xi mi ja ndunthi te da mefi ja ra ngu. Ne bi dast'i habu mi 'bu ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿hinguí handi gue ma cu bi zogase gatho ra 'befi? Xipabi ts'u da e da maxcagui.

41 Pe nura Jesu bi 'ñembabi ra Marta:

—Marta, xi guí xøna ri 'befi ne guí tu ri mui ngue'a ndunthi ri 'befi, 42 pe hønse 'nara 'befi mahyoni gui 'yøt'e, ngu nuna hoga 'befi xa huahna ra Maria, y hinda za to'o da hñacuabi.

**Ra Jesu bi 'ñudi hanja da t'apa Ajuá
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)**

11 1 'Nara pa ra Jesu bi 'yapabi Ajuá rá Dada ja 'nara luga, y nu de mi uadi'a, 'nará nxadi bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, dí ne gui 'ñutcaguihe hanja ga apabihe Ajuá ngu mi nja ra Xuua mi utuabi yá nxadi hanja da 'yapabi Ajuá.

2 Nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu de xcrí 'yaphu Ajuá gui 'ñeñhu njaua:

Ma zi Dada'ihe, guí 'bui mahets'i,

drá nsunda ri maça thuhu.

Bá ehe gui nda,

ne dá t'øt'a ri paha nuua ja ra ximhai ngu nú'a bí t'øt'e núbu mahets'i.

3 'Racje te ga tsihe núbya rapaya.

4 Ne pungaguihe ma ts'oquihe, ngue'a necje dí pumbabihe nú'u to'o xa 'yøtcahe ra nts'o'mui.

Ne oxqui hocje ga øthe ya ts'oqui, ñangaguihe de ra nts'o.

5 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Ma ga mañhũ gue 'na to'o pe'tsa 'nará 'nangu ne drá amigo, nepũ ngu made ra xuui da ma ja rá ngu, ne da 'ñembabi: “Drá 'ñehe gui 'yøtca ra favo gui hmica hñu ya tuhme, 6 ngue'a ja núbya bi zøhø ma'na ma amigo xqui 'ñehe de yabũ ha othogui te ga umbabi.”

7 Nepũ nu'á sta dadi mbo rá ngu da 'ñena: “Hindí honi gui zocagui, ma gosthi ya stá cot'i, ne dí huixa ma b̄atsi, hangue hingui tsa ga nangui ga 'ra'a'i nú'a guí adi.”

8 Pe nugui dí xi'ahũ gue hinda nangui da umbi ngue'a rá amigo, nu'á da nangui da umbi, pe ngue'a ya pa hinda sigui da 'yapa rá t'ahã.

9 Hangue dí xi'ahũ, 'yaphũ Ajuã nú'a guí hoñhũ ne da 'ra'ahũ; hyoñhũ nú'a te ri 'bep'ahũ, ne gui tsudihũ; njahũ ngu 'nara ja'i bi zøhø 'rota ra gosthi ne bi socuabi.

10 Ngue'a nu'a tó'o da 'yadi, da t'umbabi; y nu'a tó'o da hyoni, da zadi; y nu'a tó'o da 'rota ra gosthi, da socuabi.

11 Nu'ahũ gyá dadahũ, 'bũ ri b̄atsihũ da 'ya'ahũ 'nara tuhme, ¿ha gue gui umfũ 'nara do? O 'bũ da 'ya'a'ihũ 'nara huã, ¿ha gue gui umfũ 'nara qu'eñã?

12 O 'bũ da 'ya'a'ihũ 'nara maðo, ¿ha gue gui umfũ 'nara penzũ? Hina, ¿ngue hã?

13 Nu'ahũ masque gyá 'yøt'ats'oquihũ, pe guí pã gui umfũ 'nara hoga t'øt'e ri b̄atsihũ. ¡Xihmã ra Dada bí 'bũ mahets'i, nú'á dua penpabi ra Maça Ndahi to'o da 'yapabi'a, ne gatho ma'ra ya hño!

Bi t'embabi ra Jesu gue mi hanpa rá ts'edi ra ndã de ya ts'ondãhi
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

14 'Nara pa ra Jesu bi 'yemba 'nara ts'ondãhi 'nara 'ñøhø xqui japi da ngone. Ne de mi bønga nú'a ra ts'ondãhi, 'bestho bi za bi ñã nú'a ra 'ñøhø. Ha nu mi hyanda ya ja'i njabũ xi bi 'yøt'ũ.

15 Pe 'ra de gue'ũ bi ñãma'ñũ ne bi 'ñena:

—Nuni ra 'ñøhø engu ya ts'ondãhi co rá ts'edi ra Beelsebú nú'a ra ndã de ya ts'ondãhi.

16 Ha nu ma'ra mi xipabi da 'yøt'ũ 'nara nt'udi de mahets'i, pa da 'ñudi ua xi majuañi mrá 'mehni Ajuã.

17 Pe nura Jesu bi b̄atho te mi beni'ũ, hangue bi 'ñembabi:

—'Bũ 'nara hnini da hyegue ne da ntuhni sehe, nu'bú da nhuata nú'a ra hmanda mi ja. O nu'bũ 'nara ngu da ntuhnise ya mengu de ra ngu, hinda za da 'mũ 'nadbũ'ũ.

18 Njabũtho nehe, nu'bũ ra Satá da ntuhnui yá mits'ondãhiui, nu'bú da nhuata gatho rá ts'edi'a. Nugui dí xi'ahũ njabũ ngue'a guí eñhũ gue nugui dí engu ya ts'ondãhi co rá ts'edi ra Beelsebú ra ndã de ya ts'ondãhi.

19 Pe nu'bũ gue'a gra øt'e, nu'bú xi ri 'mehnihũ, ¿con te ma ts'edi engu ya ts'ondãhi? Nú'ú go dá xi'ahũ'ũ.

20 Nugui dí engu ya ts'ondãhi pe co rá ts'edi Ajuã, hangue pahũ gue nura Nda de mahets'i ya xa zøhø pa da ndã.

21 Nu'bũ 'nara 'ñøhø xi o rá ts'edi ne ri hñã yá arhma pa ri su rá ngu, nu'bú 'be'tsa xá hño nú'a te pe'tsa ja rá ngu.

22 Pe nu'bũ da zøhø ma'na ra 'ñøhø ma'na di o rá ts'edi que gue'a, nu'bú da ntate nú'a bi zøhø ne da hñãmbabi gatho yá arhma nú'ũ mi hu rá mui da mats'i, ne da bepabi gatho nú'a di pe'tsa ja rá ngu pa da jameti'a ne da hyecuabi ma'ra.

23 Nu'a tó'o hingui 'bũ con guequi, gue'a ri contragui, ne nu'a tó'o hingui faxqui ga munts'a ya gamfri, go gue'a xani.

Ra Jesu bi mã 'nara 'bede de ra ts'ondãhi bi mengui
(Mt. 12:43-45)

24 Nu'bũ 'nara ts'ondãhi da bønga de ja 'nara 'ñøhø da 'ño habũraza ja

ra mbonthi hongra ra tsaya, pe nu'bu de guehni hindua tsadi habu, nu'bu da beni ne da 'ñena: "Pøde ga yopa pengui habu nduí 'bui."

25 Ha nu stua yopa pengui e da zudi nú'a ra 'ñøhø habu mbi 'bui, da zutua rá mfeni di nja ngu 'nara ngu nú'a xa thoqui xi xá hño, xa 'bast'i ne xi strá nt'axi da zudi, pe hinto di 'buhni.

26 Nepu nú'a ra ts'ondahi'a da ma dua tsi má yoto yá mits'ondahiui ma'na strá nts'o que gue'a, y da zøhø da yut'a gatho ja rá mfeni nú'a ra 'ñøhø y ja da 'muhni ri gatho'u, y njabu nú'a ra 'ñøhø'a ma'na da ts'ocua rá mfeni que rá müdi.

**Xa njapi nú'u to'o øtuabi
rá noya Ajuá**

27 Ts'a mi ña njabu ra Jesu, 'nara 'behña mi 'buhni bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—Xi njapi nú'a ra 'behña de habu ga 'bui, ne bi tede'!

28 Pe nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Ma'na xa njapi nú'u to'o øtuabi rá noya Ajuá ne øt'e nú'a ma!

**Ya ts'oja'i adi 'nara nt'udi
(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)**

29 Ya ja'i 'yo mri munts'i gatho ja rá nthets'i ra Jesu, nepu nu'á bi 'ñembabi'u:

—Ya ja'i de nuya pabya xi ya ts'oja'i, hangue adi 'nara nt'udi ga utuabi pa da badi ua xi xua pencagui Ajuá. Pe nú'a ra nt'udi adi'u hinga ma ga utui, hønse nda'a da t'utuabi, nú'a ra nt'udi de ra badi Joná.

30 Ngue'a nú'a bi tho ra Joná nú'bu mi dut'a 'nara dahuá ne ja bi gohni hñu pa, mi gue'a 'nara nt'udi pa ya me Ninive gue ra Joná go mrá 'mehni Ajuá. Njabu nehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da 'müi hñu pa mbo ra hai, y nú'a go gue'a 'nara nt'udi da t'utuabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya.

31 Nu stí zø ra pa de ra nsuca uenda, nura pa'a ra 'behña nú'a mrá nda de ra hai Arabia ma da 'mai ja rá thandi nú'a to'o ma da hñanga nguenda pa da ñapabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya.

Ngue'a nura 'behña'a masque xi mi yabu rá hai pe bá ehe e bi 'yøde nú'a ra mfadi mi pe'tsa ndu ra Salomó. Pe 'bucua 'na ma'na ra dangui rá nsu que ra Salomó, pe masque njabu hinxa ne to'o xa 'yøde nú'a ma.

32 Nehe nura pa de ra nsuca uenda nú'u ya me Ninive ma da 'mai ja rá thandi nú'a to'o da hñanga nguenda pa da ñapabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya. Ngue'a nú'u ya me Ninive ngu mi 'yøde nú'a bi manga ra badi Joná de nú'a xqui manga Ajuá, nu'bu nu'ú bi dama ñobri 'bestho. Pe 'bucua 'na ma'na ra dangui rá nsu que ra Joná, pe masque njabu hinxa ne to'o xa 'yøde nú'a ma.

**Ra ñot'i de ma ndo'yohu
(Mt. 5:15; 6:22-23)**

33 Jo'o 'nara ja'i to'o da tsøgue 'nara ñot'i ne da 'ñagui, o da ye'mba 'nara caho. Nu'a da 'yøt'e, da tøta habu da tøte, pa da yot'a gatho mbo ra ngu pa di handi nú'u to'o da yut'i.

34 Nuri dahü gue'u ngu 'raya ñot'i de ri ndo'yohu. Nu'bu ri dahü xá hño, guí hanthü habu guí 'yohü, pe nu'bu ri dahü hingui ho, hingui hanthü habu guí 'yohü. Njabu ri mfenihü nehe, 'bu 'bui xá hño, nu'bu da za guí 'yohü xá hño ja ra ñot'i, pe nu'bu hingui 'bui xá hño, hinda za guí 'yohü xá hño ngue'a guí 'buhü ja ra 'bexuui.

35 Hangue 'yøthü 'nara ts'edi pa da 'müi xá hño ri mfenihü pa da za guí 'yohü xá hño ne hingui 'buhü ja ra 'bexuui.

36 Nu'bu ri mfenihü 'bui xá hño, nu'bu guí 'yohü ja ra hoga ñot'i ne guí pahü habu guí 'yohü, ngue'a ri mfenihü nja ngu 'nara ñot'i ri yot'a ri 'ñuhü.

Ra Jesu bi ma de yá ts'o'befi ya fariseo ne ya xahnate de ra ley
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

37 Nu mi uadi bi m̄anga njabũ ra Jesu, 'nara fariseo bi zits'i pa da ñungüi ja rá ngu. Y nu mi zõni bi yãt'i'ũ, ha nura Jesu bi hñudi 'bestho ja ra mexa.

38 Ha nura fariseo xi bi 'yø mi hyandi gue ra Jesu himbi nxũ'ye 'met'o pa bi ñuni ngu myá nzai'ũ.

39 Nu'bü nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nu'ahũ fariseohũ guí njahũ ngu ra xãt'a vaso ne ra xãt'a manza, xũqui hõnse mõte ha nu mbo xi rá nts'o. Nu'ahũ guí ne gui põnga ri hmihũ ja yá thandi ya ja'i, pe oda ri mfenihũ ra nthate ne ra nts'o'mui.

40 ¡Nagyá 'bemfenihũ! ¿Ha hinguí pahũ gue Ajuã go gue'a bi hyoca maxøgue rá 'bai ra ja'i, de thi rá ndo'yo ne de mbo rá mfeni?

41 Bá faxhũ ya hyoya con gatho ri muihũ, y njabũ ha, da hnequi gue xá nt'axi ri mfenihũ.

42 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ fariseohũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a guí 'uecjũ 'ret'a de ra bexo pa Ajuã de nú'a guí pahũ de ra xãc'ri ne ra ruda ne gatho ma'ra ya ndapo nú'ũ hints'ũ ri muui ndunthi, pe nura hño hinguí ø'tuahũ ri miqu'eihũ, nixi otho ri hmãtehũ co Ajuã. Xá hño gui umfũ Ajuã nú'a rí 'ñepabi de ya t'õt'e guí pahũ, pe ma'na mahyoni hingui pumfrihũ gui 'yõthũ nzãntho ra hño ne gui pe'tshũ ra hmãte co Ajuã.

43 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ fariseohũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a nzãntho guí ne gui hñuhũ ja ya hoga hudi dega nsu ja ya nija, ne nzãntho guí nehũ dra zenjua'ihũ co ndunthi ra t'equ'ei ja ya tai.

44 ¡Nú'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley, ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagyá yohmihũ! ¡Huecate'ihũ ngue'a ma xi

dra castiga'ihũ! Ngue'a nu'ahũ guí ts'ocuahũ yá mfeni ya ja'i, guí njahũ ngu ya nt'agui hingui hnequi, ha 'rani ya ja'i mañã de gue'ũ pe nixi paði'ũ tengu rá nts'o mbo.

45 Nepũ bi dãdi 'nara xahnate de ra ley ne bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma Xahnate'ihe, ora guí ma njabũ, guí ñãma'ñũ de guecje nehe núje dyá xahnatehe de ra ley.

46 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—¡Huecate'ihũ nu'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley ngue'a ma xi dra castiga'ihũ nehe! Ngue'a guí japhũ ya ja'i da 'yõt'a 'raya t'õt'e nú'ũ hingui tsa da 'yõt'e, pa guí eñhũ gue njabũ da za da ðenba rá ley Ajuã, ha nu'ahũ nixi guí øtuahũ nurá ley'a, ja ra uenda guí tutuahũ ya ja'i 'nara 'bats'i xi rá hñũ y ni ts'ũ hinguí faxhũ da ndude.

47 ¡Huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a guí yopa hocuahũ yá pantyo ndu yá 'mehni Ajuã nú'ũ bi hyose ndu ri xitahũ.

48 Njabũ ri hnequi gue guí tenbathohũ yá 'mui ndu ri xitahũ, ngue'a nú'ũ go gue'ũ bi hyo nuya 'mehni'ũ, ha nu'ahũ go guí yopa hocuahũ yá pantyo, hangue ri hnequi gue 'nada ri mfenihũ co ndu ri xitahũ.

49 Hangue sehe Ajuã go gue'a xqui 'ñena co rá dãnga mfãdi'a: “Nú'ũ ma ga penpa ma 'mehni nú'ũ da m̄anga ma noya, pe 'ra de gue'ũ ma da hyo'ũ, ha nu ma'ra ma da utsch'ũ.”

50 Hangue nuya ja'i 'bũibya, Ajuã ma da hñã'mba nguenda'ũ de gatho yá m̄aca ji yá 'mehni Ajuã xa mfani desde bi mudi ra ximhai,

51 desde ra Abé asta ra Sacaría nú'a bi tho mbo ra ndãniã guetbũ ja ra ata. Hangue nugui dí xi'ahũ gue Ajuã ma da 'yambabi nú'ũ ya ja'i 'bũi mapaya de nú'ũ ya hoja'i xa tho.

52 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a go ose ri 'yehũ rá

mfadi de ra maça noya, pe nu'ahú ni guí hophu ma'ra to'lo da nehma da badi, ha ni gue'ahu hinguí ne gui pahu.

⁵³ Nu mi uadi bi manga njabu ra Jesu, ya xahnate de ra ley ne ya fariseo xi bi bø yá cue con gue'a, nepu bi mudu'xi xi bi 'yø'tua ndunthi ya nt'ani,

⁵⁴ ngue'a mi ne xa 'yøde'u da ñama'ñu'a pa njabu xa za xa ñapabi'u.

Jamasuhu de ya ts'o nt'udi de ya fariseo ya yohmi

12 ¹ Nepu de gue'a bi munts'a ya 'motho gá ja'i, y co yá ndunthi'u mri net'ase 'na ngu ma'na. Y nura Jesu bi mudu bi zofo 'met'o sehe yá nxadi ne bi ñembabi:

—Jamasuhu de yá ts'o nt'utuete ya fariseo, ngue'a nu'ú xi ya yohmi, ne yá nt'utuete nja ngu ra nzoi tsini.

² Pe ma da zø ra pa da fatuabi yá nt'utuete gue xá nts'o, ngue'a gatho nú'a t'aguibya, 'nara pa ma da hnequi, ne gatho nú'a t'øt'e mant'aguibya, ma da zø ra pa da fadi.

³ Hangué nugui dí xi'ahu gue gatho nú'a guí mañhu mant'agui, 'mefa ma da fadi haburaza, y gatho nú'a guí mañhu dega njone 'nambu, nu'á ma da hma nts'edi pa da nt'øde haburaza.

To'o mahyoni gui tshu

(Mt. 10:28-31)

⁴ Nepu ra Jesu bi ñembabi'u:

—Nú'ahu guí 'yohu con guequi, oxqui tshu nú'a to'lo da ne da hñac'a ri tehú ne 'mefa ya hinda za te da 'yøt'a'ihu.

⁵ Nugui dí xi'ahu, gue nu Ajuá hønse go gue'a mahyoni gui tshu'a, ngue'a nu'á da za da hñac'a ri tehú, ne pe'tsa ra ts'edi pa da mehn'ahu ja ra nidu nehe.

⁶ Ya zi ts'intshu hints'u ri muui asta 'ba cøt'a por ngødmi, ¿ha ngue ha? Masque nu'ú hini muui ndunthi,

pe Ajuá hinhyamú ri pumfri ni 'na de gue'u.

⁷ Xihma'ihu, gue asta ri stahu Ajuá padi ri hangui. Hangué oguí tshu, ngue'a ma'na grí muuihu que nuya ts'intshu.

Nú'u to'o damajuani de ra Jesu ja yá thandi ya ja'i

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ne dí xi'ahu gue gatho nú'u to'lo ma da manga ja yá thandi ya ja'i gue xa gamfrigui, necagui ma ga manga ja yá thandi yá enxé Ajuá gue majuani xa gamfrigui.

⁹ Pe nu'u tó'o tsu ne cøngagui ja yá thandi ya ja'i, necagui ma ga ma ja yá thandi yá enxé Ajuá gue nu'ú hinstá padi.

¹⁰ Nu'a tó'o da ñama'ñu de Nú'a To'o bi e bi Nja'i, Ajuá da pumbabi; pe nu'a tó'o da ñama'ñu de ra Maça Nðahi, nu'á hinda pumbabi'a.

¹¹ Nu sta ts'ix'ahu ja yá nija'u o ja yá thandi ya nzaya o ja ma'ra ya nda de ya hnini, oxqui tu ri muihu nda'a ma gui thadihu, nixi oxqui beñhu 'met'o nda'a ma gui mañhu,

¹² ngue'a nura ora gui ñahu, rá Maça Nðahi Ajuá ma da 'ñu't'ahu nda'a rí 'ñepi gui mañhu.

Jamasuhu de ra ne'at'aboja

¹³ Nepu 'na de nú'a ra hmuntsja'i bi ñembabi ra Jesu:

—Ma Xahnate'i, xipa ts'u ma cu da 'racagui nú'a rí 'ñepqui de nú'a bi zogahé ndu ma dadahe.

¹⁴ Pe nura Jesu bi ñembabi'a:

—Xi'a'i, ¿pa te guí xiqui njabu? ¿Xi to'lo xa hñuxcaguiga dega nzaya o dega hyeca hai?

¹⁵ Nehe bi 'ñena:

—Jamasuhu pa hingui hyøcuhú yá hño ra ximhai ne guí ne guí pe'tshu'u, ngue'a hingue po ya hño de ra ximhai ma da nja rá te ra ja'i.

¹⁶ Nepu bi xipa 'nara 'bede nú'a ra hmuntsja'i, ne bi ñembabi:

—Mi 'bui 'nara 'ñøhø xi mi pe'tsa ndunthi yá hño, y nuyá hai nehe bi unga 'nara ðanga sofo.

17 Nepu nú'a ra 'ñøhø bi 'ño rá mfeni ne bi 'ñena: “¿Te ga øtbya gue otho habu ga pe'tsa gatho ma sofo?”

18 Y nu'á bi beni ne bi 'ñense: “Ya dí paði te ma ga øt'e, ma ga yø'ta nuyu ma troha, ne ma ga hoca ma'ra ma'na dya ðangui, ne ja ga utni gatho ma sofo ne gatho nú'a ma'na te dí pe'tsi.

19 Y nu xcrá juadi ga pe'tsni gatho, nu'bú ga embabi ma te: Nubyá ha, jani gatho nú'a te gui hyoni pa ndunthi ya jeya da 'ñepu. Nubyá da za gui ntsaya, gui ñuni, gui ntsithe, gui johya ndunthi.”

20 Pe Ajuá bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø: “Nagrá 'bemfeni, núbya dí nxuui ma gui tu, y gatho nú'a guí pe'tsi, ma gui tsopu nixi guí paði pa to'o.”

21 Njabutho nehe nú'a to'o xa munts'a ndunthi yá hño pa guese'a, pe nu sta du, ma da hño ya ja rá thandi Ajuá.

Ajuá ri su gatho yá batsi

(Mt. 6:25-34)

22 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nubyá dí xi'ahu, oguí tu ri muihu de nú'a te gui tsihu nixi nú'a te gui hyehu.

23 Ngue'a nuri tehu ma'na ri muui que ra hñuni, ha nuri ndo'yohu ma'na ri muui que ra he.

24 Hyanthu ya ca, nu'ú hingui pot'i nixi xofo, nixi otho yá troha, pe Ajuá go gue'a ri 'uini'u. ¿Pe nu'ahu ma'na grí muuihu que ya ca, ne ma'na grí muuihu que nu'araza ya ts'int'su!

25 ¿To'o 'na de gue'ahu nú'a da hñuxa má ts'u rá hñets'i de rá ts'edise? Ni 'na hinda za da 'yø't'a njabu.

26 Nu'bú çhanja guí tu ri muihu po ma'ra ya t'ø't'e de ri tehu?

27 Hyanthu ya døni hanja gra nhye. Nu'ú hingui het'i nixi pe ma'na ra 'befi, pe ma'na ri hnequi mahotho que yá hoga he ra nda Salomó

masque mri hñe mahotho'a.

28 'Bu Ajuá heta ya ndapo nú'u 'ba ja ra mbonthi da ndømbya, ne rixudi dra c'u'tsi ne dra ts'at'i, xi nu'ahu, çhanja hinguí camfrihu gue Ajuá ma'na da he't'ahu que gue'u?

29 Hangué odi oda ri mfenihu nú'a te gui tsihu ne nú'a te gui hyehu, ne odi tu ri muihu nú'a te ri 'be'a'ihu.

30 Ngue'a gatho nú'u ya ja'i hingui camfri, nzantho oda yá mfeni nú'a te da zi ne te da hye, ne tu yá mui'u 'bu te 'bepabi. Pe ri Dadahu nú'a bí 'bu mahets'i, nu'á paði xá hño te gatho ø't'ahu ra 'bedi.

31 Nu'ahu, nu'a gui 'yøthu, 'met'o hyoñhu hanja da za gui 'buhu xá hño ja rá hmanda Ajuá, y nu'á da 'ra'ahu gatho nú'a te gui hyoñhu.

Pe'tsa ri hño hu nuni mahets'i

(Mt. 6:19-21)

32 Ma zi t'uca taxo ðeti'ihu, oguí tsuhu nú'a te da 'be'a'ihu, ngue'a Ajuá ri Dadahu go gue'a rá paha pa gui 'buhu ja rá hmanda'a, ne nu'á ma da su'a'ihu.

33 Hangué pahu gatho nú'a guí pe'tshu, ne hyecuabihu ya hyoya, njabu gui ø't'a ri 'me'tsihu nuni mahets'i nú'a hinhya'mu da thegue nixi da ts'oqui, ne nuni hinda za da yut'a ya be pa da bep'ahu, nixi ya zu'ue hinda zip'ahu nú'a xcá pe'tshu.

34 Ngue'a habu ja ri 'me'tsihu, ja guehni oda ri mfenihu.

Hñocju ne ndø'mhu ngu

'raya hoga 'bego

35-36 Hñocju ne ndø'mhu. Njahu ngu 'raya hoga 'bego di zø yá ñot'i ne tø'ma yá hmu sta menga ja 'nara ngo dega nthati, ha nu sta gant'a ra gosthi, nu'ú 'bestho da xocuabi.

37 Ma da johya ndunthi nú'u ya 'bego di nuhu sta zø yá hmu. Nugui dí xi'ahu gue nura hmu'a da mø ra mexa ne da 'ñei da 'uini.

38 Masque 'bũ da zøhø made ra xuui o ante da hyats'i, ma da johya ya 'bego nú'ũ da ts'ũdi di nuhu.

39 Nehe dí xi'ahũ, 'bũ 'nara ja'i di pahma ha'mũ da zøhø ra be ja rá ngu, nu'bũ nura ja'i'a hinda 'ñaha, di su rá ngu pa hinda hyopabi ra be da yut'i da bepi.

40 Hangue ne'a'ihũ ndø'mihũ, ngue'a nú'a ra pa nixi gri beñhũ, gue'bũ xcrí thamfrihũ ma dua yopa pengui Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

Ra hoga 'bego ne ra ts'o'bego

(Mt. 24:45-51)

41 Nepũ ra Pedro bi 'yambi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, xi nuna 'bede ja juadi gá ma, ¿ha gue hønse pa guecje, o pa gatho ya ja'i?

42 Nepũ ra zi Hmu Jesu bi 'ñena:

—Xi 'nara hmu de 'nara ngu, 'bũ da bøni da ma, ¿to'o da zocuabi rá 'befi pa da su ne pa da 'uimba gatho yá mefi? Da zocuabi 'nara hoga 'bego nú'a pa da su gatho, ¿ha ngue ha?

43 Xi da johya nú'a ra 'bego nu sta zø rá hmu di øt'a gatho ngu nú'a xqui zocuabi.

44 Majuani dí xi'ahũ, gue nú'a ra hmu ma da hñuxa nú'a ra hoga 'bego pa da supa gatho nú'a di pe'tsa ja rá ngu.

45 Pe nu'bũ nú'a ra 'bego to'o bi ts'ogui pa da supa rá 'befi rá hmu, da beni gue hi'me dua penga rá hmu, nepũ nu'á da mũdi da na'mbabi yá mi'begoui ne ya 'behña nú'ũ ri 'mego pa da 'uinga ya mefi, y nu'á go xi dri ñuni ne dri nti.

46 Ha nurá hmu da zøhø nú'a ra pa'a hindi tømí. Nu'bũ nura 'bego'a ma da castiga rá hmu ngu ma da ncastiga nú'ũ ma'ra ya ts'o'bego.

47 Nu'a ra 'bego paði xá hño nú'a rá hne rá hmu, ne hinda 'yøt'e, nú'á xi dra castiga co ya mfei.

48 Pe nu'a ra 'bego hindi paði xá hño tengu rá 'befi rá hmu, ne hinda mefi

xá hño, dra castiga pe hinga ndunthi ngu nú'a ma'na. Ngue'a nu'a tó'o da t'ent'ua rá 'ye ndunthi ra 'befi, go gue'a ma'na ma da tha'mba nguenda. Ne nu'a tó'o da t'umbabi ndunthi pa da su, gue'a nehe ma da t'ambabi ndunthi.

Po rá ngue ra Jesu ma da hyegue ya ja'i

(Mt. 10:34-36)

49 Nugui ngue'a stuá ehe nuua ja ra ximhai, ma da nja ya nt'utsate ne ya hegue po rá nguecagui, ne dí ne da njabũ 'bestho.

50 Ne nugui pe'tsi ga thogui ndunthi ya ugui ne ya ts'othogui, ne dí ne da njabũ 'bestho.

51 Guí hu ri mũihũ gue ngue'a stuá ehe hinda ma da nja ra tuhni ja ra ximhai. Hina, ngue'a por guequi ma da nja ya hegue ne ya tuhni.

52 Desde núbya pa dí 'ñepũ, 'bũ 'nara 'mũi di 'bũi cõt'a dya mengu, nu'ũ ma da ntunse ne da hyegue po rá nguequi; 'bũ di 'bũi hñu nú'ũ hingui camfrigui, da utsalá má yoho camfrigui, ha nu'bũ di 'bũ yoho nú'ũ hingui camfrigui, da utsalá má hñu.

53 Ya dada da utsalá yá t'ũ, ha nuya t'ũ da utsalá yá dada. Ya nana da utsalá yá t'ixu, ha nuya t'ixu da utsalá yá nana. Nuya suegra da utsalá yá ts'ihue, ha nuya ts'ihue da utsalá yá suegra.

Ya nt'udi de te bra 'ñehe

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi ya ja'i:

—Ora gui hyanthũ da njuxa ya guui lado yũhyadi, 'bestho guí eñhũ gue ma da 'uqí, y majuani da 'uqí.

55 Ora da mũdi ya panthi, guí eñhũ gue ya ma da zø ra pahyadi, y majuani ya ma da njabũ.

56 ¡Nagyá yohmihũ! 'Bestho guí huxhũ nguenda nú'a ma da nja ngue'a guí hanthũ nú'a ri hnequi ja ra ximhai

ne mahets'i, pe ¿hanja hingo gui huxhũ nguenda de nú'ũ ya nt'udi ri hnequibya pa gui pahmahũ to'ogui?

Cohũ 'nara cohi co ri ncontrahũ
(Mt. 5:25-26)

57 ¿Hanja hinguí beñhũ de sehe'ihũ nda'a xá hño gui 'yøthũ y nda'a hina?
58 Nu'bu 'na to'o da zix'a'i pa ja ra ts'utbi, nu xcri 'yohũ ja ra 'ñũ, 'ramanu gui cohi 'nara cohi de grí yosehũ, pa njabũ ya hinda zix'a'i ja ra nzaya, ngue'a nu'bu gui tsøñhũ ja ra nzaya, nu'á da 'bepa ra polecia da zix'a'i, ha nú'a ra polecia ma da go'a fadi.
59 Y de guehni hinguí pøni asta hinguí jut'i gatho nú'a gri tu.

Mahyoni gui ñobrihũ de ri ts'oquihũ

13 1 De nuya pa'ũ bi zønga 'raya ja'i habũ mi 'bu ra Jesu pa bi xipabi gue ra Pilato xqui hyo 'raya me Galilea. Nú'ũ ya me Galilea xqui zønga Jerusale pa da hyo 'raya mbo'ni dega hñã'ti pa Ajuã, nepũ nura Pilato bi manda da tho'ũ, y nuyá ji'ũ bi nthants'ui yá ji ya mbo'ni.

2 Y nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Ha guí hu ri mũihũ bi t'ø'tuabi njabũ nú'ũ ya ja'i ngue'a ma'na myá 'yøt'ats'oqui que ma'ra ya me Galilea?

3 Hina. Pe nu'bu nú'ahũ nehe hinguí ñobri de ri ts'oquihũ, ne'ahũ ma gui 'medihũ nehe ngu bi 'medi'ũ.

4 Xi nú'ũ 'ret'amahñato ya ja'i bi zè'ma ra torre de Siloé, ¿ha guí hu ri mũihũ gue ma'na myá 'yøt'ats'oqui'ũ que gatho ma'ra ya me Jerusale?

5 Hina, pe nu'bu hinguí ñobrihũ de ri ts'oquihũ, gatho ma gui 'medihũ nehe ngu bi 'medi'ũ.

Ra 'bede de 'nara 'bai gá igo nú'a himbi nøgue yá fruta

6 Y ra Jesu bi xipa 'nara 'bede ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—'Nara 'ñøhø mi pe'tsa 'na 'bai ra igo ja rá uq'obxi, y 'nara pa bi ma bá c'a'tsi ua di tøgue yá fruta, pe hinte bi zãdi.

7 Nepũ nú'a ra me uq'obxi bi 'ñembabi nú'a rá mæfi mi mpe ja ra uq'obxi: “Dí ne gui tseca nuna ra 'bai gá igo, ngue'a ya hñũ njeya stá ehe dí handi ua di tøgue yá fruta, pe hinte stá tsãdi. Hangue ¿pa te hønse xa hñãnga ndunthi ra hai habũ 'bai, ne hinte ri uni?”

8 Nepũ bi 'ñenga nú'a ra mæfi dega uq'obxi: “Pøde hina, hinga tsecjũ, ma ga fønba ra hai ne ga 'ti.

9 Xamã njabũ da unga yá fruta, pe nu'bu hinda uni, nu'bu'ã hã, ga tsecjũ.”

'Nara pa dega tsaya ra Jesu bi 'yøthe 'nara 'behñã mrá nc'ostha

10 Nepũ 'nara pa dega tsaya ra Jesu mi 'bu ja 'nara nija mi xahna ya ja'i.

11 Ne mi 'bũhni 'nara zi 'behñã mi hñeni, ya mi pe'tsa 'ret'amahñato njeya mi njabũ. 'Nara ts'ondãhi xqui japi da nc'ostha, nixi himi tsa da juãnga rá ndo'yo ni 'na tui.

12 Nu mi hyandi ra Jesu bi zofu ne bi 'ñembabi:

—Naná, nubyá ya xcá ñãni de ri hñeni.

13 Nepũ nu'á bi hñuxa yá 'ye ja ra zi 'behñã, y nú'a ra ora'a 'bestho bi za bi juãnga rá ndo'yo xá hño, ne bi mũdi bi xøcambeni Ajuã.

14 Pe nura ndã de ra nija bi bø rá cue ngue'a ra Jesu bi 'yøthe nú'a ra zi 'behñã ha mrá pa dega tsaya ra pa'a, ne bi 'ñembabi ya ja'i:

—Dí pe'tshũ 'rato ma pa pa ga mpefihũ. Y nú'ũ ya pa'ũ 'bu tsu'ahũ ya hñeni, ua ehũ pa da t'øthe'ihũ. Oxqui ma go gui ehũ nú'ũ ya pa dega tsaya pa da t'øthe'ihũ.

15 Nepũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembabi:

—'Nagyá yohmihũ, ¿ha gue hinguí xo'thũ ri ndãmfrihũ o ri

burrüh pa gui tsixh da ntsithe masque ra pa dega tsaya?

16 Ha nuna zi 'behñā xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Abrá, ha ra Satá xa japi xa hñeni ya øt'a 'ret'amahñgto njeya, ¿ha gue hiní 'ñepabini da t'embabi nú'a pē'tsni masque ra pa dega tsaya?

17 Y nu mi m̄anga njabū ra Jesu, gatho nuyá ncontra mi 'buhni bi mē'tsa yá tsa de nú'a bi mañ'a. Pe nu ma'ra ya ja'i mri xocambeni Ajuā nu mi hyanda ya d̄anga t'øt'e mi øt'a ra Jesu.

Ra 'bede de ra nda dega mostasa

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Nehe bi 'ñena ra Jesu:

—Ma ga xi'ahū 'nara 'bede ri nhyecuaui rá hmanda Ajuā.

19 Nu'á nja ngu 'nara zi nda dega mostasa nú'a da mot'a 'nara 'ñøhø ja rá huāhi. Y nu'á da nte xi dra d̄angui ngu 'nara 'bai gá za, y asta ja da hyocni yá 'bafi ya ts'int's'ü.

Ra 'bede de ra nzoi

(Mt. 13:33)

20 Nehe bi 'ñena ra Jesu:

—Ma ga xi'ahū ma'na ra 'bede ri nhyecuaui rá hmanda Ajuā.

21 Nurá hmanda Ajuā ri nhyehui ra nzoi nú'a bi mant'a 'nara 'behñā co ngu 'nate kilo ra arina pa da hyoca ya thuhme. Bi mant'i xá hño asta xi bi ntsini gatho ja ra arina, masque mi 'na zi t̄ai ra nzoi.

Ra ts'i'ma gosthi

(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ha nura Jesu bi sigui rá 'ñu pa rí ma Jerusale. Bi thogui ja 'raya d̄anga hnini ne ya t'üca hnini pa mi xahna ya ja'i.

23 Y 'nara ja'i bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Ndada, ¿ha gue 'na t̄ai ya ja'i nú'ü ma da mpøhø?

Ha nu'á bi 'ñembabi:

24 —'Yøt'a ra ts'edi gui cū't'a ja ra ts'i'ma gosthi nú'a rí ma pa ja ra te pa nzantho. Nugui dí xi'a'i, gue ndunthi di nehma da yut'ini, pe ya hinda za.

25 Nja ngu de stí got'a ra gosthi nú'a to'o rá meti 'nara ngu, njabū nu'ahū 'mefa ja gri ganthmahū ne gri eñhū: “Ma zi Hmu'ihe, xogahe ra gosthi.” Pe nu'á ma da d̄adi ne ma da 'ñeñ'ahū: “Hindí pa'a'ihū, nixi dí pađi habū gyá menguhū.”

26 Nepū nu'ahū ma gui 'ñembabihū: “¿Hanja hinguí paçe? gue ndrí ñuñhū ne ndrí ntsithehū, ne ja ma hninihe go gue'i gá 'ñutcahe ri noya.”

27 Pe nu'á ma da 'ñeñ'ahū: “Dí xi'ahū gue hindí pa'a'ihū, nixi dí pađi habū xqui 'ñehū. Rí maha de guecua, gatho nú'ahū gyá 'yøt'ats'oquihū.”

28 Y ra ora'á ja guehni ma gui nzonihū ne ma xi da du ri m̄uihū ndunthi nu xcrí hyanthū ndu ri m̄adi xitahū ra Abrá, ne ra Isaac, ne ra Cobo, ne gatho yá 'mehni Ajuā di 'buhni habū bí manda Ajuā, y nu'ahū hinda ma da tho'ahū gui cūthū, ma gui cohuhū thi.

29 Ne ma dua ehe ya ja'i de habūraza maxøgue de ra ximhai, desde bøxhyadi asta yøhyadi, ne desde mahuifi asta mac'angui, y ma da yut'i'ü nuni habū bí manda Ajuā ne ma dí hñudini'ü ja ra mexa pa da ñuni.

30 Y nura pa'á nu'ü tó'o ya d̄anguibyā, ma da notsi'ü, ha nu'ü tó'o ya notsi'byā, ma da nd̄angui'ü.

Ra Jesu bi du rá m̄ai po

ya me Jerusale

(Mt. 23:37-39)

31 Y ja nú'a ra pa'á bi zø 'raya fariseo há mi 'bū ra Jesu ne bi 'ñembabi'a:

—Rí ma de guecua, ngue'á nura ndā Erode ec'a'i da hyo'i.

32 Y nura Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembabi'ü:

—Rí maha bá xiphu nú'a ra c'uamba ja'i'a gue nugui nubya ne rixudi ma ga sigui ga engu ya ts'ondahi ne ga øthe ya da'thi asta hinga juata ma 'befi.

³³ Ne nu xcrá juata ma 'befi de guecua ga ju ma 'ñu ga ma pa Jerusale, ngue'a ja guehni nzantho xa thopa yá 'mehni Ajuá, hangue ja grá mani nehe.

³⁴ ¡Nú'ahú gyá menguhú Jerusale, go gue'ahú guí c'anhú co ya do gatho nuya 'mehni xuí pehn'ahú Ajuá y asta guí hohú! ¡Hangu ya 'mi'qui dá ne ga munts'ahmá gatho ri bātsihú, dá nja ngu 'nara zi øni munts'a yá bātsi pa da huits'i ja yá hua, pe nu'ahú hinhya'mú gá ne gá 'yødehú!

³⁵ Pe desde nubya Ajuá ma da hyec'asehú ri nijahú. Ne dí xi'ahú gue ya hingui yopi gui hyandgaguihú asta hinda zø nú'a ra pa gui 'ñeñhú: “Xi njapi nuni to'o xuí mehna Ajuá ma Hmuhú.”

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara 'ñøhø nú'a mi neni

14 ¹ 'Nara pa dega tsaya bi ma ra Jesu da ñunga ja rá ngu 'nara ndá gá fariseo, ha nu ma'ra ya fariseo mi sutho de nú'a mi øt'e.

² Ne ja guehni mi 'buhni 'nara 'ñøhø xi mi neni'a.

³ Nepu nura Jesu bi 'yambabi ya fariseo ne ya xahate de ra ley ne bi 'ñembabi:

—¿Te mangu ja ra ley, ha gue da za da t'øthe 'nara da'thi ja ra pa dega tsaya, o hina?

⁴ Pe nu'ú ni 'nara noya himbi dadi, bi hmetho. Nu'bú ra Jesu bi hñuxa rá 'ye ja nú'a ra 'ñøhø mi neni, ne bi 'yøthe ne bi mehni da ma.

⁵ Nepu bi 'ñembabi ya fariseo:

—¿To'o 'na de gue'ahú 'bu da zo 'nari burruhú o 'nari ndámfrihú ja 'nara poso, nepu hingui hñaihu ngue'a ra pa dega tsaya?

⁶ Y nu'ú himbi za te bi dadi.

Ya mudi hudi ja 'nara ngo dega nthati

⁷ Ha ra Jesu bi hyandi mi tsøhø nú'u xqui ts'ohni ja ra hñuni ne mi huahni'u ya mudi hudi pa da hñudi ja ra mexa, nu'bú nu'á bi umbabi'u 'nara ts'ofu ne bi 'ñembabi:

⁸ —Nu'bu dra ts'ohn'a'i ja 'nara ngo dega nthati, oguí hudi 'bestho ja ya mudi hudi, xi'bu da zøhø ma'na nú'a xa ts'ohni ne ma'na dri ts'apa mfeni que gue'i.

⁹ Nepu nú'a to'o xa zohn'a'i da 'ñeñ'a'i: “Tsocubú ra hudi nuni ma'na.” Y nú'a ra ora'a 'nara 'betsa pa gue'i, y gui 'bai ua hudi asta ja ra ñani.

¹⁰ Nu'a mahyoni gui 'yøt'e nu'bu dra ts'ohn'a'i ja 'nara hñuni, hñudi asta ja ra ñani, pa nu sta hyant'a'i nú'a to'o xa zohn'a'i da 'ñeñ'a'i: “¿Hanja asta ja guí hucua? Thogui rí ma nuni asta ja ya mudi hudi.” Y njabu há, da hyanda nú'u ma'ra di huhni ja ra mexa gue xi ts'ap'a mfeni nehe'i.

¹¹ Nugui dí xi'ahú, nu'a tó'o ri 'ñexase de rá mfeni ma da 'be rá tsa, pe nu'a tó'o hini 'ñexase, da t'e'tsua rá nsu.

¹² Y bi 'ñembabi ra Jesu nú'a to'o xqui zohni:

—Nu'bu gui beni gui unga 'nara hñuni o 'nara nt'oxi nuua ja ri ngu, oxqui zohni hønse ri amigo, nixi ri cu, nixi hønse nú'u te ri njauí, nixi nú'u ri 'nangu ja te pe'tsi, ngue'a nu'ú 'nara pa da zohn'a'i nehe, y njabu da co'ts'a'i ngu nú'a xcá 'yø'tuabi.

¹³ Nu'a gui 'yøt'e, ora guí øt'ango, zohna ya zi hyoya, ne nú'u ya zi da'thi xa nza yá ndo'yo hingui tsa da 'ñani, ne ya zi doua, ne ya zi goda.

¹⁴ Nú'u ya zi ja'i'u hinda ma da co'ts'a'i de nú'a gui 'yø'tuabi'u, pe 'mefa de rá ñoho ra 'mú nu xcrí yopa nte con gatho nú'u ma'ra to'o xa 'yøt'e xá hño, ma gui hñanga ri thaha co ndunthi ra johya.

**Ra 'bede de 'nara 'ñøhø
bi 'ñøt'ango**

15 Y nu mi 'yøde njabũ nú'ũ ya ja'i mi huhni ja ra mexa, 'na de gue'ũ bi 'ñembabi ra Jesu:

—Tengu da johya nú'a to'o ma da hñudi da ñuni de guehni habũ bí manda Ajuã.

16 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi:

—'Nara pa 'nara 'ñøhø bi 'ñøt'ango ne bi mehna yá 'bego pa da zohna ya ja'i.

17 Nepũ nu mi zø ra ora pa ra nt'oxi, bi menpa ra noya co 'nara 'bego pa bá embabi gatho nú'ũ xqui mbitabi: “Ya maha 'nã, ya bí jabũ ra mexa xa nthoqui pa gue'ahũ.”

18 Pe gatho nú'ũ xqui mbitabi bi mudi bi 'ya ra pumbate ngue'a bi 'ñotho yá luga. Nu'a rá mudi bi sipi bi 'ñena: “Gui pungui, pøde hinda za ga ma. Ja núbya dá juadi dá tanga 'nara hai, y mahyoni ga ma ga c'a'tsi.”

19 Ha nu ma'na bi 'ñena: “Stá tanga cõt'a nt'ei ya ndãmfri, y dí adi gui pungui, hinda za ga ma, ngue'a mahyoni ma ga nu ua da mpefi xá hño.”

20 Ha nu ma'na bi 'ñena: “Ja núbya dá juadi dá nthãti, otho ma luga ga ma.”

21 Ha nu mi menga nú'a ra 'bego ja rá hmu, bi xipabi te gá dãdi cada 'na nú'ũ xqui mbitabi. Nu'bũ nura hmu xi bi bø rá cue ne bi 'ñembabi rá 'bego: “Rí ma ja ra tai ne ja ya 'ñu de ra hnini ua tsincaua gatho nú'ũ gui tsurũ, gatho ya zi hyoya ne nú'ũ xa nza yá ndo'yo ne hingui tsa da 'ñãni, ne ya doua, ne ya goda, pa ga ñu'me'ũ.”

22 Ne ya 'mefa nura 'bego bi 'ñembabi rá hmu: “Ya stá øt'a nú'a gá xicagui, pe ponguitho ya hudi de ja ra mexa.”

23 Nepũ nura hmu bi 'ñembabi rá 'bego: “Nubyá rí ma ja ya dã'ñu ne ya t'ũca 'ñu nú'ũ 'ranga ja ya mbonthi, y gui ja güi tsi gatho nú'ũ gui tsudi pa

da ñuxa nuya hudi ponguitho ja ma mexa.

24 Ngue'a nugui dí ma gue nú'ũ dá mbitabi ra mudi, ni 'na de gue'ũ hinda ñuni con guequi.”

Nú'ũ to'o da za da dena ra Jesu

25 Ndunthi ya ja'i mri dena ra Jesu, y nu'a bi mpunts'i ne bi 'ñembabi'ũ:

26 —Nu'a tó'o ne dua nxadi, mahyoni ma'na da mađigui que rá dada, ne rá nãna, ne rá 'behña, ne yá bãtsi, ne yá cu, ne rá tese; pe nu'bũ hina, hinda za.

27 Ha nu'a tó'o hinda 'ñei da dengagui masque da 'bedi gatho, hinda za ga øt'e ma nxadi'a.

28 Xi'bũ 'nara ja'i da beni da hyoca 'nara dãnga ngu, çha gue hinda beni 'met'o te gatho mahyoni pa da uadi da hyoqui?

29 Pe nu'bũ hinda beni 'met'o, ne 'bũ hønse bi fũtua rá ua rá ngu, nepũ ya hinda juati, y gatho nú'ũ to'o da hyandi ma da nthede de gue'a,

30 ne da 'ñena: “Nuna 'ñøhøni hønse bi mũta rá 'befi, ya himbi za bi juati.”

31 O xi'bũ 'nara ndã beni da 'ñøt'atuhni co ma'na rá mindãui nú'a pe'tsa 'nate 'mo ya soldado, çha gue hinda beni 'met'o ua da za da ntãte co nú'ũ 'ret'a 'mo yá soldado?

32 Y nu'bũ da beni 'met'o gue hinda ntãte, da menpa ra noya ma'na rá mindãui nú'a bra 'ñe yabũtho, gue ya hinda ntunhui.

33 Hangué nugui dí xi'ahũ, toraza de gue'ahũ nu'bũ hingui tsogui gatho nú'a guí pe'tshũ, hinda za dua nxadi'ihũ.

Rá ts'edi ra u

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

34 Nura u xá hño, pe nu'bũ ya bi 'be rá hño, çhanja da za da yopa cãqui?

35 Ya hingui ho nixi pa dra thãnts'a ja ra hai de ya huãhi, nixi pa da t'ũtua ja

yá ua ya ndapo, nixi pa ni 'nara t'ot'e ya hinxá hño, hangue dra fõtba. Nu'a tó'jo rá t'øde pa da 'yøde, dá 'yøde nuna dí ma.

Ra 'bede de 'nara zi deti xqui 'medi
(Mt. 18:10-14)

15 ¹ Ndunthi ya 'ñatsa nguxboja ne ndunthi ma'ra ya ts'oja'i bi ma bá tsudi ra Jesu pa da 'yøde nú'a mi mañ'a.

² Hangue nuya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi ñama'ñu de gue'a, ne mi ena:
—Nuni ra 'ñøhø nzantho ñaui ya ts'oja'i ne ri ñuni con gue'a.

³ Nepu ra Jesu bi xipa 'nara 'bede, ne bi 'ñembabi'u:

⁴ —Xi'bu 'na de gue'ahu 'bu gri pe'tshu 'na nthebe ya deti pe 'bu gui 'behu 'na de gue'u, zha gue hingue gui tsohuni nú'u goho'rate ne 'ret'amaguto pa gui maha ja ra mbonthi pa gua hoñhu nú'a xcá 'bedihu asta hingui tsuhu?

⁵ Y nu xqui tsudihua gui 'yents'a ja ri xi'nxiu co ra johya ne gui tuxhu.

⁶ Nepu gui zoñhu gatho ri amigohu ne ri 'nanguhu ne gui 'ñembabihu: “Ma ga johyahu, ngue'a ya stá tsudi nú'a ma deti stí 'behmaha.”

⁷ Hangue dí xi'ahu, njabutho nehe 'bu 'nara 'yøt'ats'oqui da ñobri, da nja ra johya mahets'i, que nú'u goho'rate ne 'ret'amaguto ya ja'i beni gue 'bui xá hño ne hu yá mui gue hinga mahyoni da ñobri.

Ra 'bede de 'nara boja xqui 'medi

⁸ O ne 'nara 'behña pe'tsa 'ret'a ya boja ne da 'bedi 'na, da tsø ra ñot'i ne da mpaxi 'ramats'u pa da hyoni asta hinda zadi.

⁹ Ha nu sta zadi'a, da zohna gatho yá mpadi ne yá 'nangu ne da 'ñembabi: “Ma ga johyahu, ngue'a ya stá tsudi nú'a ra boja stí 'behmaha.”

¹⁰ Hangue nugui dí xi'ahu, njabutho nehe 'bu 'nara 'yøt'ats'oqui da ñobri,

nu'bu yá enxe Ajuá bí øt'ango nuni mahets'i.

Ra 'bede de ra nanat'u

¹¹ Ra Jesu bi 'ñena nehe:

—'Nara 'ñøhø mi pe'tsa yoho yá t'u,
¹² nepu nú'a mbatsi bi 'ñembabi rá dada: “Papá, dí ne gui 'racagui nú'a ri 'ñepcagui de nú'a guí pe'tsi.” Nu'bu nura dada bi mudi bi hecuabi yá hño, ne bi umbabi yá t'u.

¹³ Nepu de ya xqui thogui 'raya pa, nú'a ra t'u mbatsi bi munts'a gatho nú'a xqui t'umbabi ne bi hñats'i, ne bi bøni de guehni, bi gu rá ñu bi ma pa ma'na ra hai yabu habu bá tegue gatho rá boja ja 'nara 'mui xi xmá nts'o.

¹⁴ Pe nu mi degue gatho nú'a mi ha, bi nja 'nara danga thuhu ja nú'a ra hai'a, ne nu'a bi mudi bi sufrí co ra thuhu.

¹⁵ Nepu de guehni bi ma bá apa ra 'befi 'nara 'ñøhø de nú'a ra hai'a. Y nura 'ñøhø'a bi umbabi ra 'befi ne bi mehni da supa yá ts'udi.

¹⁶ Y ra ora mi ñunga ya ts'udi, nú'a mi nehma da zi nú'a mi tsi'u, ngue'a xi mi tsu ra thuhu, pe hinto mi huequi pa da t'umbi te da zi.

¹⁷ Nu'bu nu'a bi beni rá ngu ne bi 'ñena: “Hangue ya mafi pe'tsa ma dada ja rá ngu, ne bí ja ndunthi te da ts'i, asta pongui. Y nugui, go dí 'youa ya ga tu ra thuhu.

¹⁸ Ma ga yopa penga ja rá ngu ma dada, ne ga embabi: Papá, stá øt'a 'nara ts'oqui ja rá thandi Ajuá ne ja ri thandigue.

¹⁹ Ya hiní 'ñepcagui gui 'ñengagui ri t'ugui. 'Yøt'agui ngu 'nadrá 'begotho de gue'i; ga embabi njabu.”

²⁰ Nepu nu'a bi gu rá ñu ne bi menga pa ja rá ngu rá dada.

Pe ante da zøni, rá dada bi hyandi ne bi huequi, ne bi nest'ihi bá tsudi, y ngu bi ntheui, bi hyufi ne bi zu'tsi.

²¹ Nepu nura t'u bi 'ñembabi: “Papá, stá øt'a 'nara ts'oqui ja rá thandi Ajuá ne ja ri thandigue. Ya hiní 'ñepcagui gui 'ñengagui ri t'ugui.”

22 Pe nura dada bi ñembabi yá 'bego: “Bá hahũ 'raya he nú'ũ ma'na strá hño ne hyethũ, ne hñu'tsuahũ 'nara mfo'ye, ne ti'tuahũ.

23 Ne bá tsihũ nú'á ra nocandamfri ga hohũ ne ga tsihũ. ¡Ma ga øthũ 'nara ngo dega johya!

24 Ngue'á nuna ma t'ũ ndí hu ma mũi gue ya xqui duhma, pe hina, y nubyá dí ja ra uenda gue ya xa yopa nte. Stí 'bedi, pe nubyá ya dá yopa handi.” Y nu'á bi mũdi bi ñøt'ango.

25 Hinga ya'á bi zøhø nú'á ra t'ũ madã, mbi 'yo ja ra 'befi. Pe nu mi zøhø guetbũ ja rá ngu, bi 'yøde mi ja ya 'be'mda ne ya hnei.

26 Nepũ nu'á bi ma'ta 'na de nuya 'bego pa bi 'yambabi te mi ja.

27 Nepũ nura 'bego bi ñembabi: “Ri cu xa zøhø y nuri dada bi manda bi tho ra nocandamfri ngue'á bi zøhø te rá 'ñentho ha hinte xqui ja.”

28 Pe nú'á ra cu madã xi bi bø rá cue ne himi ne da yut'i. Ha nurá dada bi bøni bi bantebi pa da yut'i.

29 Ha nu'á bi ñembabi rá dada: “Papá, guí pasẽ hangu ya jeya stá 'buhui ne dí pep'a'i, ha hinhya'mũ stá nts'o'yøde de gue'i. Pe ni 'na'qui hinxcá 'raca mađi 'nara zi t'axi pa ga tsi'be ma amigo.

30 Pe nubyá, nú'á ri t'ũ xa zøhø, xua dec'a'i ri boja co ya ts'o'behña, nu'á hã, go asta gá hyopabi ra nocandamfri.”

31 Nepũ nurá dada bi ñembabi: “Ma zi t'ũ'i, nu'í nzãntho guí 'bũi con guequi, y gatho nú'á dí pe'tsi, ri meti nehe.

32 Pe nubyá, mahyoni ga johyahũ ne ga øthũ 'nara ngo, ngue'á ri cu ndí hu ma mũi gue ya xqui duhma, pe nubyá pa guequi dí ja ra uenda gue ya xa yopa nte. Y stí 'behmahũ, pe nubyá ya dá yopa hanthũ.”

Ra 'bede de 'nara 'betri mi
jũ ndunthi ra boja

16 ¹ Nehe ra Jesu bi ñembabi yá nxadi:

—Mi 'bũi 'nara ñøhø xi mrá rico ne mi 'bũi 'nará 'betri. Y ra hmu xqui sipabi gue nú'á ra 'betri mi jũmpa ndunthi rá boja.

2 Nu'bá nura hmu bi zohna nú'á ra 'betri ne bi ñembabi: “Xa sicagui 'raya noya de gue'i. Hangue dí ne guí dacagui ra uenda de ri 'befi, ngue'á ya hindí ne guí sigui gui pepcagui.”

3 Nepũ nú'á ra 'betri bi bense ja rá mfeni, ne mi ena: “Xibya, ¿te ga øt'e? Ma hmu ma da hñaga ra 'befi, ha otho ma ts'edi pa ga pe ya hai, y ri 'raca ra 'betsa 'bũ ga mpeti.

4 A, nubyá hã, ya dá beni te ma ga øt'e. Ma ga hongra ra modo pa da maçagui nú'ũ to'o tupabi ma hmu, pa da 'raca nsequi ja yá ngu nura pa'á da thãgagui ra 'befi de guecua.”

5 Nepũ nu'á bi zohna 'rama'na nú'ũ to'o mi tupabi rá hmu. Nu'á ra mũdi bi 'yambabi ne bi ñembabi: “¿Hangu guí tupabi ma hmu?”

6 Nu'bá nu'á bi ðatuabi bi 'ñena: “Dí tupabi 'na nthebe barri ra aceite.” Ha nura 'betri bi ñembabi: “Jaua ra he'mi habũ huts'i hangu guí tupa ma hmu, y ðama hyoqui ma'na habũ di ma gue hõnse nde nthebe barritho gui tu.”

7 Nepũ nu'á ma'na bi ñembabi: “Xi'a'i, ¿hangu guí tugue?” Nu'á bi 'ñena: “Na nthebe huada ra trigo.” Nepũ nú'á ra 'betri bi ñembabi: “Nehe jaua ra he'mi habũ huts'i hangu guí tupa ma hmu. Hyoca ma'na habũ di ma gue hõnse goho'rate gui tu.”

8 Nepũ nura hmu bi 'ñe'tsua rá nsu nú'á ra ts'o'betri ngue'á bi ðama nti rá mfeni pa bi gohi xá hño co nú'ũ to'o mi tu ya thai. Hangue njabũ nuya meximhai xi ya nimfeni pa da gohi xá hño co yá mimeximhaiui, pe nú'ũ xa gamfri Ajuã hingui øt'e njabũ.

⁹ Pe nugui, nu'á dí xi'ahũ, masque ra boja da za da hyat'a 'na, pe nehe co nú'á ra boja'á ogyá mit'ihũ, faxhũ nú'ũ ja te ø'tua ra 'bedi, pa njabũ gui ntsixhũ'ũ, pa nu sta uadi ri tehũ de

guecua ja ra ximhai ne sta uadi da thogui ra boja, nu'bu ma da t'ahũ 'nara hoga ñehe nu xcrí tsõñhu mahets'i habũ bí ja ya hoga 'mũ pa nzãntho.

10 Nu'a tó'o hingui çõni masque 'na tũ ra boja xa t'umbi da su, nehe hinda gõni 'bũ da t'umba ndunthi ra boja pa da su. Nu'a tó'o çõni de nú'a 'na tũ xa t'umbi pa da suhũ, nehe da gõni 'bũ da t'umba ndunthi pa da su.

11 Hangué nuguí dí xi'ahũ, 'bũ guí çõñhu ya hño de nuua ja ra ximhai nú'u xa t'ahũ pa guí suhũ, çto'o da gamfri de gue'ahũ pa da 'ra'ahũ ya hño de mahets'i pa guí suhũ?

12 Nu'bu hingui pahũ guí suhũ nú'a hingrí metihũ, çhanja da za da t'ahũ nú'a rí 'ñep'a'ihũ pa guí suhũ?

13 Ni 'nara 'bego hinda za da mepabi yoho ya hmu, ngue'a njabũ da za da utsalna, ne go da mahui nú'a ma'na, o nzãntho go di pepabi 'na, y nu ma'na hina. Njabũ nehe hingui tsa guí pepabihũ Ajuã ne da 'yoda ri mfenihũ ra boja.

14 Ha nuya fariseo xi mi ho da me'tsa ndunthi ra boja ne mi 'bũhni mi huxa nt'ode'u nú'a bi mangua ra Jesu ne xi mi enda yá thede'u.

15 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahũ ri hnequi ñena 'na xi gyá hoja'ihũ, pe hõnse pa guí põnga ri hmihũ ja yá thandi ri miq'u'eihũ, pe Ajuã pat'athohũ ri mfenihũ te rá 'be'a guí beñhũ, hangué 'bũ guí ne guí põnga ri hmihũ ja yá thandi ri miq'u'eihũ, hingui tsa guí põnga ri hmihũ ja rá thandi Ajuã.

Rá ley ra Moise ne ra hoga nt'ode de rá hmanda Ajuã

16 Desde ante da zõhõ ra Xuua Xi'tsate ya nguí pe'tsuahũ rá ley ra Moise ne nú'a xqui mangua ma'ra yá 'mehni Ajuã. Y desde bi zõhõ ra Xuua asta nubya xcá 'yõhũ xa si'ahũ ya

noya dega hoga nt'ode de hanja go ri manda Ajuã, y njabũ ndunthi xa 'yõt'a ra ts'edi da yut'i nu habũ ri manda Ajuã.

17 Masque mahets'i ne ra ximhai hingui heí pa da uadi, pe ni 'nara noya nú'a xa t'ofõ ja rá ley Ajuã hinda njabũtho, pe'tsi da njabũ ngu nú'a mã.

Ra Jesu bi mã de ra nxuni (Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 'Bũ 'nara 'ñõhõ da nxungüi rá 'behña pa go da nthatui ma'na ra 'behña, nú'a ra 'ñõhõ'a ya bi 'yõt'a 'nara ts'oqui. Y nu'a tó'o da nthati co 'nara 'behña xa nxungüi rá ðame, ne'a ya bi 'yõt'a 'nara ts'oqui.

Ra Jesu bi mã de 'nara 'ñõhõ ra rico ne ra Lasaro

19 Mi 'bũi 'nara 'ñõhõ xi mrá rico, ne xi mri hñe xá hño co 'raya hoga dutu xi mahotho. Y mi õt'ango hyastho ja rá ngu co ndunthi ra nthoqui.

20 Ne mi 'bũi 'nara zi meti mrá thuhu ra Lasaro xi mrá hyoya, xqui hñuhni rá gostingu nú'a ra rico. Ne mi tsu 'nara hñeni mi 'ya maxõgue rá ndo'yo, 21 ne asta ya tsat'yo mi te'tsuabi habũ mi 'ya. Y nú'a ra zi 'ñõhõ'a mi nehũ xa zi nú'a mi tagui de ja rá mexa nú'a ra rico.

22 'Nara pa bi du ra zi hyoya, y ya enxede mahets'i bá ehe e bi zits'i pa bá 'bũhui ra Abrá nuni mahets'i. Nepũ 'mefa bi du nehe nú'a ra rico, ne bi t'agui.

23 Y de mi oni nú'a ra rico ja ra nidu xi mri sufri ndunthi, nepũ nu'á bi gũxa yá da ne bi hyandi de yabũ ra Abrá ya mi 'bũhuini ra Lasaro nehe.

24 Nepũ nura rico bi ma'ti ne bi 'ñembabi: “Ma dada'i Abrá, dá nja ri nthecate de guequi, bá pehna ra Lasaro da pobo qué yá dedo co 'na zi tũ ra dehe pa e da pobo qué mã jane, ngue'a

xi dí sufri ndunthi nuua ja ra tsibi.”

25 Ha nura Abrá bi 'ñembabi: “Amigo, beni gue nu'i nú'bu nguí 'bui ja ra ximhai xi nguí 'bui xá hño, ha nura Lasaro mi sufri ndunthi ra hñoaya. Pe nubýá nuní 'bui xá hño de guecua, ha nu'i go guí sufribya núbu habu guí 'bui.

26 Ha nixi da za da mabu ra Lasaro, ngue'á ja 'nara hñe madetho xi xá hñe. Hangue nu'ü 'bücua hinda za dí mabu, ha nu'ü bí 'büpu, hinda za dí 'ñecua nehe.”

27 Nepu nú'á ra rico bi 'ñena: “Ma dada'i Abrá, nu'bü dí bante'i gui pehna ts'ü ra Lasaro ja rá ngu ma dada 28 habu bí 'bui má cut'a ma cu, pa da zofo pa hinda zøhø de guecua ja ra nidu, e da sufri ngu dí sufriga.”

29 Pe nura Abrá bi 'ñembabi'á: “Nu'ü ya bí pe'tsa nú'á bi 'yofo ra Moise ne nú'á bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuá. ¡Go dá 'yøte'ü!”

30 Pe nura rico bi 'ñena: “Haha majuañi guí ma, nú'i ma dada'i Abrá, pe nu'bu gui pehna 'na de nú'ü xa du, nu'ü dí pañi da 'yøte ne da ñobri.”

31 Pe nura Abrá bi 'ñembabi: “Bü hingo xa 'yøte nú'á bi manga ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuá, nixi da ne da gamfri nú'á da xipabi nú'á di yopa nte de ja ra du.”

Ra Jesu bi ma gue ga nsuhü pa hinga japhü da 'yøt'a ya ts'oqui ma'ra
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 1 Ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nzantho da nja 'raya t'øt'e pa da japi da nts'oca ya ja'i, pe ¡huecate nú'á ra ja'i to'o da japi da 'yøt'a 'nara ts'oqui ma'na!

2 Ma'na xá hño nú'á ra ja'i'á dra ts'ütuañma 'nara do strá hñu ja rá 'yuga ne dra føta ja ra ndehe, pa te hønse da japi da 'yøt'a ra ts'oqui ma'na rá miqu'eiu nú'á hinxa zeditho rá jamfri.

3 Hangue nugui dí xi'ahü gui nsuhü. Nu'bu 'nari cuhü da 'yøt'ahü 'nara

nts'o'müi, zofohü, hñacuahü. Nu'bu da ñobri, pumbabihü.

4 Masque da 'yøt'ahü ra nts'o'müi yoto 'mi'qui de ra pa, ne 'bu da 'ñehe da 'ya'ahü ra pumbate cada ra 'mi'qui, pumbabihü.

Ra jamfri ngu 'nara zi nda dega mostasa

5 Ha nuyá apostol ra Jesu bi 'ñembabi:

—Xupca ma jamfrihe.

6 Nepu ra zi Hmu Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'bu xi majuañi gri pe'tshü ra jamfri masque ngu 'nara zi nda dega mostasa rá ndangui, nu'bü da za gui 'ñembabihü nuna danga 'bai gá za: “C'üts'i de habu guí 'bai ne rí ma gui nt'üt'a ja ra ndehe,” ha nura za'á da 'yøt'a'ihü co nú'á ri jamfrihü.

'Nara 'bego rí 'ñepi da mepa rá hmu, hingo dra 'bepi

7 Ra Jesu bi 'ñembabi nehe'ü:

—'Bü 'nara ja'i di 'bü 'nará 'bego xqui menga 'befi ja ra huñhi o ra 'ba'yo, ¿ha gue da t'embabi 'bestho: “Thogui hñudi gui ñuni?”

8 Hina. Nu'á da t'embabi: “'Met'o gui hoca ra nt'oxi, ne hñoquigue pa gui 'raqui te ga tsi. Nepu 'mefa gui ñunigue nehe.”

9 ¿Ha guí beñhü da t'umba njamañi ra 'bego de nú'á 'bepabi da 'yøt'e? Hina.

10 Njabu nehe nu xcri juahü gui pephü rá 'befi Ajuá xa 'bep'ahü, rí 'ñepi gui 'ñeñhü: “Hiní 'ñepcahe gui 'yacje ra jamañi ngue'á 'nadyá 'begothohe ne hønse stá pehe nú'á mri 'ñepcaguie ga pehe.”

Ra Jesu bi 'yøthe 'ret'a ya 'ñøhø mi tsudi ra lepra

11 De guehni bi thogui ra Jesu bi sigui rá 'ñu pa mri ma Jerusale, bi 'ranga madetho de yoho ya hai, 'na rá thuhu Nsamaria, ha nu ma'na Galilea.

12 Y ya de mi ma da zonga ja 'nara zi hnini, bi bõni pa bá tsüdi'a 'ret'a ya 'ñõhø mi tsüdi ra lepra nú'a mi tsit'atho ra ngø, ne nu'ú bi gohi zi yabũtho de gue'a, ngue'a xúá nts'uni yá hñeni.

13 Nepu bi ma'ti'u bi 'ñembi:

—Jesu, ma zi Xahnate'ihe, dá nja ri nthecate de guecje.

14 Nepu nu mi hyanda ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Rí maha ua 'ñudihũ ja ya macja.

Nepu nu'ú bi ma, ne de má 'ñu bi ñani de yá hñeni'u.

15 Y 'na de gue'u de mi za gue bi ñani, bi mengui mi xocambeni Ajuá co ya hmafi.

16 Ne bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi megui rá hmi asta ja ra hai pa bi umba njamádi ngue'a xqui 'yøthe'a. Y nú'a ra 'ñõhø'a mrá me Nsamaria.

17 Y nura Jesu bi 'ñani ne bi 'ñena:

—¿Ha gue hingue mi 'ret'a bi ñani? ¿Habũ bi ma nú'u má gũto?

18 ¿Ha gue hõnse núni hingrá me Israel bá pengui ri xocambeni Ajuá?

19 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'ñõhø:

—'Bai rí ma, ya xcá ñani ngue'a xcá camfrigui.

Ra Jesu bi ma de rá 'ñehe rá hmanda Ajuá

(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Nepu ya fariseo bi 'yambabi ra Jesu ha'mu mi ma da zõhø rá hmanda Ajuá nuua ja ra ximhai.

Nepu nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nurá hmanda Ajuá hinga 'nara t'õt'e pa da hnequi.

21 Nixi da za da t'eñ'ahũ: “Xi jaua”, o “Bí jani”. Nurá hmanda Ajuá ya xa zõhø ne ya 'bui con gue'ahũ.

22 Nepu nu'á bi 'ñembabi yá nxadi nehe:

—Ma da zõhø ra pa gui nehmañũ gui hyanthũ da zõhø 'bestho nú'a ra danga pa, pa gui hyanthũ da yopa 'ñehe pa da nda Nú'a To'o e bi Nja'i, pe hindi tat'atho ya pa pa gue'a.

23 Ne ma da t'eñ'ahũ: “Xi 'bũcua”, o “Xi bí 'bũhni”. Pe oxqui pahũ ma gui c'a'tshũ, ne oxqui tenihũ nú'u to'o da xi'ahũ njabũ.

24 Ngue'a ngu guí hanthũ 'nara huei nú'a masectho da yot'i maxøgue mahets'i, ma da njabũ nehe nú'a ra pa'a stua yopa pengui Nú'a To'o e bi Nja'i.

25 Pe mahyoni 'met'o da thogui ndunthi ya ts'othogui. Ne ma da utsal gatho ya ja'i nú'u 'bui de nuya pabya.

26 Ngu nú'a bi nja de nuya pa'u de mi 'bui ra Noé, ma da njabũ nehe nu stua yopa ehe Nú'a To'o e bi Nja'i.

27 Nu'ú mri ñuni, mi tsithe, ne mi øt'a nthati ngu xi yá nzai, ne hinte mi jamasu'u asta nura pa'a bi yut'a ra Noé ja ra arca, ne mi damfri'u bi ñuxa ra dehe maxøgue ra ximhai, y gatho ya ja'i bi jat'i.

28 Bi njabũ nehe nuya pa'u mi 'bũ ra Lot. Ya ja'i mi øt'e ngu xi myá nzai, mi ñuni mi tsithe, mi mpa ne mi ntai, mi mpot'i ne mi hõngu.

29 Pe nu de mi bõnga ra Lot de ra hnini Sodoma, bi 'uá ya tsibi ne ra asufre, y bi du dega nzat'i gatho ya ja'i de nú'a ra hnini'a.

30 Ma da njabũ nehe nú'a ra pa'a stua yopa pengui Nú'a To'o e bi Nja'i.

31 De nura pa'a, 'bũ 'na di 'ba ja ra patio de rá ngu, hinda yut'a mbo rá ngu pa da hñats'i nú'a te di pe'tsi. Y nu'a tó'o di 'yo ja rá huahi, ya hinda yopa menga ja rá ngu.

32 Benihũ de hanja bi ndo'u rá 'behña ra Lot ngue'a bi ñegui bi hyanda nú'a ra hnini bi zopu.

33 Nu'a tó'o ne da su rá te, da 'bedi, pe nu'a tó'o da unga rá te po rá nguequi, nu'á ma da me'tsa ma'na ra hoga te pa nzantho.

34 Nehe dí xi'ahũ gue nú'a ra xuui'a 'bũ yoho di 'bonga 'nadbũ ja yá aha, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

35 'Bũ yoho ya gũni di cuni mahyegui, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

36 'Bũ yoho ya 'ñõhø di 'yo ja yá 'befi

'nadbũ ja ra huãhi, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

³⁷ Nu mi 'yode njabũ ya apostol bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Habũ ma dua nja nú'a gá ma, ma zi Hmu'ihe?

Nepũ nu'á bi dãdi ne bi 'ñembabi'ũ:

—Nuni habũ di 'beni nú'a xa du, ja ma da munts'ni ya pada pa da zi'ũ.

'Nara nzaya co 'nara viuda

18 ¹ Ra Jesu bi xipa 'nara 'bede yá nxadi gue mahyoni da 'yapabi Ajuã nzãntho nsinque da zabi.

² Ne bi 'ñembi:

—Mi 'bũi 'nara nzaya ja 'nara hnini, himi tsu Ajuã ne ni 'nara ja'i himi tsu.

³ Ne de nú'a ra hnini'a mi 'bũi 'nara viuda nehe, nzãntho mi pa da c'a'tsa nú'a ra nzaya pa da ñãni de rá ncontra'a.

⁴ Pe bi thogui ndunthi ya pa nura nzaya himbi umba ra mfats'i nú'a ra viuda. Pe 'mefa bi 'ño rá mfenise nú'a ra nzaya ne bi 'ñena: “Masque nugui hindí tsu Ajuã, nixi 'nara ja'i hindí tsu,

⁵ pe hingo rá ngue'a ma ga øta nú'a xica ra viuda, pa hingue xi stí tsøtcatho ma mũi.”

⁶ Ra zi Hmu Jesu bi 'ñena:

—Guehna bi m̃anga nú'a ra ts'o nzaya.

⁷ Xihmã Ajuã, ¿ha gue hinda ñãni nú'a to'o xa huahni, nú'ũ apabi'a ma pa ra xuui? ¿Ha gue hinda mats'i 'bestho'ũ?

⁸ Dí xi'ahũ gue hã, 'bestho da mats'i. Xi sta yopa mengui Nú'a To'o e bi Nja'i, ¿ha gue da zudi ndunthi to'o di camfri 'bũ? Ya hina.

'Nara fariseo co 'na de nuya 'ñãtsa ngũxboja

⁹ Ra Jesu bi m̃anga ma'na ra 'bede pa nú'ũ to'o ri 'ñets'i gue ya hoja'i ne xi ya denate, ne bi 'ñena:

¹⁰ —Yoho ya 'ñøhø bi ma ja ra nija pa da 'yapabi Ajuã, 'na mrá fariseo, ha nu ma'na mrá 'ñãtsa ngũxboja.

¹¹ Ha nura fariseo bi 'yapabi Ajuã má 'bai ne mi ena njaua: “Dí jamãdi ma Zidada'i, ngue'a nugui hindí nja ngu ya 'yøt'ats'oqui, ya be, ya ts'o'mũi ne ya zinga medinthãti, nixi dí nja ngu nuni ra 'ñãtsa ngũxboja 'bahni.

¹² Nugui dí ayuna yo'qui ra semana, ne nzãntho dí 'ra'a 'ret'a centavo cada ra bexo nú'a dí tahã,” njabũ bi 'ñena.

¹³ Pe nú'a ra 'ñãtsa ngũxboja bi gohi ts'ũ zi yabũ de ra fariseo, ne nixi bi ne bi gũxa yá da pa mahets'i ngue'a mi pađi gue xi mrá nduts'oqui, pe xi mi apabi Ajuã con gatho rá mũi ne mi ena: “¿Ma Zidada'i, dá nja ri nthecatẽ de guequi, ngue'a xi majuãni nugui 'nadrá d̃anga 'yøt'ats'oqui!”

¹⁴ Hangue bi 'ñenga ra Jesu:

—Dí xi'ahũ gue nú'a ra 'ñãtsa ngũxboja bi zudi ra pumbate de yá ts'oqui, ne bi menga ja rá ngu ya hinte má ts'oqui mi tu. Pe nura fariseo himbi zudi ra pumbate de yá ts'oqui. Ngue'a nu'a tó'o ri 'ñexase, nú'á go gue'a ma da 'be rá tsa. Ha nu'a tó'o hini 'ñexase, nú'á 'mefa ma da t'e'tsua rá nsu.

Ra Jesu bi japa ya b̃atsi

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Bá ts'impabi ya zi b̃atsi ra Jesu pa da hñuxa yá 'ye ne da jãpabi'ũ. Pe nu mi hyanda njabũ yá nxadi bi zui nú'ũ to'o mri zi yá b̃atsi.

¹⁶ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Hophũ ya b̃atsi da e da zucagui, oguí haçuahũ, ngue'a nu'ũ tó'o da 'mũi ja rá hmãnda Ajuã, mahyoni da nja ngu nuya ya zi b̃atsi.

¹⁷ Nehe dí xi'ahũ gue nu'a tó'o hinda nja ngu 'nara zi b̃atsi pa da 'mũi ja rá hmãnda Ajuã, hinda za da yũt'a ja rá hmãnda Ajuã.

'Nara rico bi ñgui ra Jesu*(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)*

18 Ne de gue'a 'nara nda de ja ra nija bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Nu'i Xahnate, 'nagra hoja'i, ¿te da za ga øt'e pa ga tsudi ra te pa nzantho?

19 Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí engagui gue drá hoja'i? Jo'o ma'na ra hoja'i, hønse Ajuá.

20 Nu'i guí paði xá hño ya hmanda de ra ley habu ena: “Oxqui ntsinga medinthati, oxqui nhyote, oxcrí mpe, ne oxqui jø'tsua ya ne'uamba ri miq'ueiui, ne umba ra t'equ'ei ri dada ne ri nana ne su'á.”

21 Ha nú'a ra 'ñøhø bi 'ñena:

—Gatho núyá stá øt'e desde ndí bati.

22 Ha nu mi 'yøde ra Jesu njabu, bi 'ñembabi:

—Ri 'bedi gui 'yøt'a ma'na. Rí ma gui pa gatho nú'a guí pe'tsi, ne gui hecuabi ya hyoya. Njabu ha, ma grí tsudi ya hño de mahets'i. Ne bá ehe gui tengagui.

23 Pe nu mi 'yøde njabu nú'a ra nda xi bi du rá mui ngue'a xi mrá danga rico.

24 Nu mi hyanda ra Jesu gue xi bi du rá mui, bi 'ñena:

—¿Xi xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuá!

25 Ma'na hingui hei da thogui 'nara danga mbo'ni ngu ra cameyo ja rá gu 'nara 'yofri que 'nara rico da yut'a ja rá hmanda Ajuá.

26 Ha nú'a to'o bi 'yøde nu mi mangu njabu, bi 'ñena:

—Nu'bu njabu, ¿to'o'a da za da mpøhø?

27 Nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'a jumpabi xá hñei ya ja'i, pa Ajuá otho 'nara t'øt'e strá hñei.

28 Nepu nura Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, nuje stuá

tsoguihe gatho nú'a ndí pe'tshe pa go stuá ten'ahe.

29 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Majuani dí xi'ahu, nu'a tó'o da zogui rá ngu, o rá dada, o rá nana, o yá cu, o rá 'behña, o yá bati po rá ngue ra maca noya,

30 nu'á ma da hñani nuua ja ra ximhai ma'na ndunthi que nú'a xa zogui, ne 'mefa ma da hñanga ra te pa nzantho nuni mahets'i.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du*(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)*

31 Y nura Jesu bi 'ueque 'nambu nú'u 'ret'amayoho yá nxadi, ne bi 'ñembabi:

—Nubya grá maha pa Jerusale habu ma da nja ngu nú'a xa 'yofo yá 'mehni Ajuá de nú'a ma da thogui Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

32 Ma da t'ent'ua ja yá 'ye ya ja'i nú'u hingyá me Israel, ne nu'á ma da 'yøt'ua ra nt'eni, ne ma da ñama'ñu de gue'a, ne ma da zots'i.

33 Nu'á ma da na'mbi nepu da hyo, pe nurá hñupa ma da yopa nte de ra du ma'na'qui.

34 Pe nuya nxadi himi tso yá mfeni de nú'a mi xipabi ra Jesu, nixi himi tsa da baði'u de nú'a mi mañ'a.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara goda nuni Jericó*(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)*

35 De ya mi ma da zonga ra Jesu ja ra hnini Jericó, mi huhni 'nara goda ja ra 'ñu, mi peti.

36 Ha nu mi 'yøde'a gue mi pani ndunthi ya ja'i, nu'á bi 'ñani te rá 'be'a xqui nja.

37 Nepu nu'á bi sipabi gue mi pani ra Jesu me Nasare.

38 Nu'bu nu'á bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—¿Nu'i Jesu, rá T'u'i ra nda Davi, dá nja ri nthe cate de guequi!

39 Ha nuya ja'i mri 'bet'o mi tsui ne mi embi gue da go'ta rá ne, pe

nu'á ma'na mri mafi nts'edi ne mi ena:

—¡Rá T'ú'i ra Davi, huegagui!

⁴⁰ Nepu ra Jesu bi gohi bi 'mai ne bi mehni to'o bá tsi. Y nu mi zøhø habu mi 'bai'á, bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

⁴¹ —¿Te guí ne ga ø't'a'i?

Ha nura goda bi dadi ne bi 'ñena:

—Dí ne ga handi, Ndada.

⁴² Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—¡Nubya ha xa njabu ngu nú'á guí ne! Xcá ñani ngue'á xcá camfrigui.

⁴³ Bestho ra ora'á ra goda bi za bi hyandi, ne bi dena ra Jesu, mi xøcambeni Ajuá. Y gatho nú'ú ya ja'i bi hyandi njabu, ne'ú bi xøcambeni Ajuá nehe.

Ra Jesu co ra Saqueo

19 ¹ Nepu nura Jesu bi yat'a ja ra hnini Jericó ne mri 'yo mi thogui made ra hnini.

² Ne de guehni mi 'bu 'nara 'ñøhø xi mrá rico mrá thuhu ra Saqueo, gue'á mrá nda de nuya 'ñatsa nguxboja.

³ Nura Saqueo mi ne da hyanda ra Jesu pa da badi to'o'á, pe himi tsa ngue'á himrá he'tsa ja'i y mi 'ñoui ndunthi ya ja'i ra Jesu, hangue himi tsa da hyandi'á.

⁴ Nepu nu'á bi nest'ihí bi 'met'o bi bøxa maña ja 'nara danga 'bai gá za pa da za da hyanda ra Jesu, ngue'á ja ma dí 'rani'á.

⁵ Nu mi thogui ra Jesu de guehni, bi hyandi gue ja mi tøhni'á. Ne bi 'ñembabi:

—Nu'i Saqueo, bá dama cai, ngue'á nubya dí ne ga tsøn'a'i ja ri ngu.

⁶ Nepu nura Saqueo mant'á bi dama gai ne co ndunthi ra johya bi zixa ra Jesu ja rá ngu.

⁷ Ha nu mi hyanda njabu ya ja'i, bi mudi bi nøñ'ú ra Jesu ngue'á bi ma bá cut'a ja rá ngu 'nara ts'oja'i.

⁸ Nepu nura Saqueo bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, ma ga hecua ya hyoya made de numa hño dí pe'tsi, ne 'bu to'o stá hat'i, ma ga ju'tua goho 'mi'qui de nú'á stá hat'i.

⁹ Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Núbya rapaya xa zøhø ra mpøhø nuua ja ri ngu, ngue'á ne'i xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Abrá.
¹⁰ Ngue'á Nú'á To'o bi e bi Nja'i, bá ehe pa da hyoni ne da pøhø nú'ú xa 'medi.

Ra 'bede de nú'ú 'ret'a ya 'bego co 'ret'a ya boja

¹¹ Nu mi uadi bi mंगा ra Jesu njabu, bi mudi bi xipabi ya ja'i 'nara 'bede, ngue'á ya mi ma da zonga Jerusale y nú'ú ya ja'i mi hu yá mui gue mi ma da hnequi 'bestho rá hmada Ajuá nu stí zøni.

¹² Hangue nura Jesu bi 'ñembabi:

—Mi 'bui 'nara 'ñøhø mrá t'ú 'nara nda. Nú'á bi ma yabu ja ma'na ra hnini pa da thuts'i dega nda ja rá hai, nepu da yopa mengui pa da nda.
¹³ Pe ante da ma'á, bi zohna nú'ú 'ret'a yá 'bego pa da umbabi 'ra 'nara boja, y mahyegui rá ndunthi bi umbabi cada 'na de gue'ú. Nepu bi 'ñembabi: “Yøthú ra thoni co nú'á dá 'ra'ahú pa da xu ri bojahú asta hinga pengui.” Ne bi gu rá 'ñu bi ma.

¹⁴ Pe nú'ú ya ja'i de rá hai nú'ú to'o mi utsa, bi mehna 'raya 'mehni pa da ma nehe habu mri ma'á pa xamá hinxa thuts'i dega nda de yá hai'ú.

¹⁵ Pe nu'á bi t'umbabi ra ts'edi pa da nda, ne bi menga ja rá hai. Ha nu mi zøhø'á bi manda bi ts'ohna gatho nú'ú to'o xqui umbabi ra boja, pa da badi hangu xqui daga cada 'na de gue'ú.

¹⁶ Nu'á rá mudi bi zøhø bi 'ñena: “Nú'i ri t'equ'ei Nda, nuri boja gá 'raqui xa xu má 'ret'a yá ndunthi de nú'á gá 'raqui.”

¹⁷ Ha nura nda bi 'ñembabi: “Xá hño, xi grá hoga 'bego, xcá japi xa xu nú'á

'na tui dá 'ra'i. Nubya ma ga hux'a'i dega nda pa gui manda 'ret'a ya hnini," bi 'ñembi.

18 Ha nu'a ma'na ra 'bego bi 'ñena: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, nuri boja gá 'raqui xa xu má cut'a yá ndunthi de nú'a gá 'raqui."

19 Nu'bu ra nda bi 'ñembabi nehe: "Ne'i ma ga hux'a'i dega nda pa gui manda cut'a ya hnini."

20 Nepu bi zøhø nú'a ma'na bi 'ñembabi: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, jaua ri boja núna gá 'raqui. Dá tu'ti ne dá pe'tsi xá hño pa hindá 'bedi.

21 Dá ntsu xa bø ri cue ngue'a nu'i guí japi da mpefi 'na ndunthi, ne guí ju guí pe'tsi nú'a hingo xcá pefi, ne guí xofo nú'a hinxá pot'i."

22 Nepu nura nda bi 'ñembabi: "Nu'i 'nagra ts'o'bego, co nú'a ri noya gá ma gá nts'oquise. Nu'bu gá padi gue drí ja'ahu gui mpehu nts'edi ne dí ju dí pe'tsi nú'a hinstá pefi, ne dí xofo nú'a hinstá pot'i,

23 nu'bu çhanja hingá tsogui ma boja ja ra banco pa xa xu rá thaha?"

24 Nepu bi 'ñembabi nú'u ma'ra ya 'bego mi 'buhni: "Hñamfu nú'a ra boja ne umbabihu nú'a to'o bi xu 'ret'a 'mi'qui rá ndunthi ra boja."

25 Pe nu'ú bi 'ñembabi: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, pe nu'á ya pe'tsa 'ret'a ya boja."

26 Ha nura nda bi dadi ne bi 'ñena: "Dí xi'ahu gue nu'a t'ó'o padi da xu nú'a t'umbi, da t'umbabi ma'na, pe nu'a hingui padi da xu nú'a t'umbi, da thambabi nú'a ts'u di pe'tsi.

27 Ha nú'u ma ncontra himi ne gue go ga nda, bá tsincahuua gatho, ne hyohu ja ma thandi."

Ra Jesu bi yut'a Jerusale

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 De mi uadi bi manga njabu ra Jesu, bi thogui gá ma pa Jerusale.

29 Y de ya mi ma da zonga ja ra hnini Betfage ne ra hnini Betania, gueta ra t'øhø rá thuhu 'bo Olivo, bi mehna yoho yá nxadi,

30 ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ja nuni ra hnini bí jani, ne nu xcri tsønhñani ma gui tsuhu 'nara zi burru di that'i de guehni, nú'a hinto xa tøguetho. Gui xo'thu ne ua tsincahuua.

31 Nu'bu to'o da 'yan'ahu hanja guí xo'thu, 'ñembabihu: "Ma zi Hmuhe bí honi."

32 Nepu nú'u yoho yá nxadi bi ma ne bi zudi ngu xqui xipa ra Jesu.

33 Y ts'a mi xo'ti'u, nú'u to'o myá meti bi 'ñembi:

—¿Te gui japhu ra burru guí xo'thu?

34 Nepu nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmuhe bí honi.

35 Nu'bu bi ts'i'tsuabi'a nura zi burru, ne nu mi zøni'u bi xi'tsua yá pat'i'u pa bi tøgue'a.

36 Ne de mri ne ra 'ñu ra Jesu, ya ja'i mi haca yá pat'i pa mi pøgue ja ra 'ñu habu mi thogui'a.

37 Ne nu mi donts'a ja ra t'øhø 'bo Olivo pa da gai, gatho nú'u mri deni'a bi mudi bi mafi co ra johya ne mi xøcambeni Ajuu ngue'a xqui hyant'u ya danga nt'udi nú'u xqui 'yot'a ra Jesu.

38 Ne mi ena'u:

—¡Njapi ra danga Nda nuni xuá mencahu Ajuu! ¡Xi rá nsunda ra hoga'mai nuni mahets'i, ne ma da njabu de guecua ja ra ximhai nehe! ¡Xi rá nsunda Ajuu!

39 Nepu 'ra de nuya fariseo mi pani ja ya ja'i bi 'ñembabi ra Jesu:

—Xahrate, dí nehe gui hñacua nuyu ya ja'i grí 'ñoui, hinda mafi.

40 Pe nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Dí xi'ahu gue nu'bu núyu da go'ta yá ne, nu'bu da za da mafi asta ya do.

41 Nu mi zøhø ra Jesu gueta ra hnini Jerusale, bi hyandi ne bi huequi ne bi nzoni,

42 bi 'ñena:

—¡Nu'ahu me Jerusale, 'bu di tsohma ri mfenihu gue xa zøhø ra pa

pa gui mpøhøhmǎhǎ! Pe nubyá hinda za gui pǎhǎ, ngue'a xra t'ac'a ri mfenihǎ.

43 Ma da zø ya pa xá nts'o pa gue'ahǎ, ngue'a nuri ncontrahǎ ma da go't'athohǎ, ne da the'ts'athohǎ, ne hingui c'othǎ de ja yá 'yε'ǎ.

44 Ne da hyo'ahǎ ne gatho ri bǎtsihǎ, ne ma da nhuata ri hninihǎ, ne hinda ma da gohi ni 'nara do mañǎ de rá midoui. Nú'á gue'a ma gui thoguihǎ ngue'a hingá pǎdi gá hñǎñhǎ nuna ra mpøhø Ajuǎ bá pehn'ahǎ.

Ra Jesu bi 'yenga nú'ǎ mri mpa mbo ra ndǎnija

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Nepǎ ra Jesu bi yǎt'a ja ra ndǎnija ne bi mǎdi bi 'yenga gatho nú'ǎ to'o mi 'bǎhni mri mpa ne mri ntai de guehni,

46 ne bi 'ñembabi:

—Ja ra Mǎca T'ofø Ajuǎ ena njaua: “Numa ngu ra ngu pa da søcambenigui”; pe nu'ahú xcá 'yøt'athohǎ ra ngu dega mfe.

47 Hyastho ra Jesu mi 'bǎhni ja ra ndǎnija ne mi xahna ya ja'i, pe nuya ndǎ gá macǎ ne ya xahnate de ra ley ne gatho ya ndǎ de ra hnini, gatho'ǎ mi honi hanja da za da hyo'a.

48 Pe himi tsa da 'yøt'a njabǎ'ǎ ngue'a gatho ya ja'i mi huxa nt'øde de nú'a mi mañ'a.

Ra Jesu bi t'ambabi te ma nsequi mi hǎ

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 ¹ 'Nara pa ra Jesu mi 'bǎi ja ra ndǎnija mi zofo ya ja'i de ra hoga nt'øde. Nepǎ bi zøhø ya ndǎ gá macǎ ne ya xahnate de ra ley ne ya ndǎxjua ndǎ.

2 Nepǎ nu'ǎ bi 'ñembabi:

—Dí ne gui xicje to'o xuá mehn'a'i pa gui 'yøt'a nuya ya t'øt'eya, ne con te ma nsequi guí øt'a njabǎ.

3 Nepǎ nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nequi ma ga an'ahǎ 'nara nt'ani:

4 ¿To'o xqui umba ra ts'edi ra Xuua pa bi 'yøt'a ra sistehe? ¿Ha gue Ajuǎ, o ya ja'i?

5 Nu'bú nu'ǎ bi mǎdi bri 'ñǎmbabi 'na ngu ma'na ne bi 'ñémbi:

—¿Te ga mañhǎbya? Nu'bǎ ga emfǎ gue Ajuǎ bi umba ra ts'edi, ma da 'ñengaguihǎ: “Nu'bú ¿hanja hingá camfrihǎ?”

6 Ha nu'bǎ ga emfǎ gue ya ja'i, nu'bú nu'ǎ da bø yá cue ne da hyoju dega nc'ahni, ngue'a nu'ǎ beni gue ra Xuua xqui mehna Ajuǎ.

7 Nu'bú nu'ǎ bi 'ñembabi gue himi pǎdi to'o xqui umba ra ts'edi ra Xuua pa mi øt'a ra sistehe.

8 Hangue nura Jesu bi 'ñembabi'ǎ:

—Nixi guequi, hinga xi'ahǎ con te ma nsequi dí øt'a njaua.

Ra 'bede de ya ts'omefi

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

9 Nepǎ nura Jesu bi mǎdi bi xipa ya ja'i 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

—Mi 'bǎi 'nara 'ñøhø xqui gǎxa ndunthi ya 'bai gá obxi ja yá huǎhi. Y de gue'a bi umba nhyandi rá uǎ'obxi 'raya hyanthuǎhi. Ha nu'ǎ bi ma de guehni gá ma ja ma'na ra hai ndunthi ya pa.

10 Nu mi zøhø ra pa da nja ra sofo de ya obxi, bi mehna 'nará 'bego nú'a to'o mrá me uǎ'obxi pa da 'yapabi nú'a mri 'ñepabi'a. Pe ya hyanthuǎhi bi guui dega mfei nú'a ra 'bego ne hinte bi umbabi.

11 Pe nura me uǎ'obxi bi mehna ma'na rá 'bego, nehe'a bi t'øt'tua ya nts'o'mǎi ne bi juui dega mfei ne hinte bi t'umbabi nehe.

12 Nepǎ bi mehna ma'na, pe nú'ǎ ya hyanthuǎhi bi gu bi na'mbi asta bi zeni ne bi guui'ǎ.

13 Nepǎ nura me uǎ'obxi bi bense ja rá mfeni ne bi 'ñena: “Xibya, ¿te

ga øt'e? Ma ga pehna ma hm̄aca t'ũ, x̄am̄a nu stí hyandi'ũ gue go di gue'a ma t'ũ, x̄am̄a da 'yøte."

14 Pe nú'ũ ya ts'o hyanthūghi mi hyandua rá t'ũ ra me ūa'obxi bi zøhø, bi 'ñembabi'ũ: "Nuni go guehni ma da gohui yá hai rá dada, pe ma ga juhũ ga hohũ pa go ga cohũ gatho ya hai."

15 Hangue nu'ú bi gũ nú'a ra t'ũ ne bi pøni de ja ra hūghi ne bi hyo'ũ.

Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi ya ja'i ne bi 'ñembi:

—¿Te guí beñhũ ma da 'yøt'a nú'a ra me ūa'obxi co nú'ũ ya ts'o hyanthūghi?

16 Nu'á ma da 'ñehe ne da hyo gatho'ũ, ne da umbabi ya hai ma'ra ya hyanthūghi.

Nu mi 'yøde njabũ gatho ya ja'i bi 'ñena:

—¿X̄am̄a Ajūa hinda hopi da njabũ!

17 Nepũ ra Jesu bi hyandi'ũ ne bi 'ñembabi:

—Nu'bú, ¿te ne da m̄a nú'a huxa ja ra M̄aca T'ofø habũ ena njaua?:

Nú'a ra do bi føtbũ hm̄ah̄a 'na lado nuya hyøngu, nubya gue'a ra m̄adi do de rá nija Ajūa.

18 Nu'a tó'o da fe'tsa nura do'a, da 'uaca yá ndo'yo, ha nu'a tó'o da ze'mi, da qu'e'ti.

Ra Jesu bi m̄a de ra boja nú'a adi ya nd̄a de ya hnini

(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

19 Ya nd̄a gá macja ne ya xahnate de ra ley xi mi nehmā xa gũ ra Jesu nura ora'a, ngue'a bi zo yá mfeni'ũ gue nú'a ra 'bede xqui mañ'a, nu'á xqui m̄a pa gue'ũ, pe nu'ú mi tsu ya ja'i da bø yá cuẽ.

20 Hangue bi mehna 'raya 'yacate nú'ũ mri 'ñet'a hoja'i, pa x̄am̄a xa 'yøde xa ñama'ñũ ra Jesu, pa njabũ xa za xa ñapabi co ra gobierhnu.

21 Hangue nu'ú bi 'yø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'ihe, dí pahe gue nu'i guí m̄a ne guí udi nú'a xá hño, ne hinguí huahna nú'a to'o guí ø'tua ra hño, ngue'a nu'i guí udi rá 'ñũ Ajūa nú'a majūani.

22 Dí ne gui xicaguie, ¿ha gue rí 'ñepi ga juthe nú'a ra boja adi ra nd̄a Cesa, o hina?

23 Pe ra Jesu mi pātuatho yá ts'omfeni'ũ, bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí ne gui hyacaguie?

24 'Ñutcahũ 'nara boja xa. ¿To'o rá c'oi núna tøcua, ne to'o rá thuhuna?

Nu'bú nu'ú bi d̄adi ne bi 'ñembabi:

—Rá c'oi ne rá thuhu ra nd̄a Cesa.

25 Nu'bú nu'á bi 'ñembabi:

—Umfũ ra nd̄a Cesa nú'a rí 'ñepabi, ne umfũ Ajūa nú'a rí 'ñepabi'a.

26 Pe nu'ú himbi dinba ni 'nara ts'onoya ja yá thandi ya ja'i ngu nú'a mi ne'ũ, asta go bi 'yø'ũ de nú'a gá d̄adi ra Jesu, ne bi go'tatho yá ne'ũ.

Ya saduceo bi 'yamba ra Jesu de rá ñoho ra te

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 'Mefa 'raya ja'i nú'ũ t'embi ya saduceo bi ma bá c'a'tsa ra Jesu.

Nú'ú ena gue hinda ma da yopa nte nú'ũ xa du. Ne nu'ú bi 'ñembabi ra Jesu:

28 —Ma Xahnate'ihe, ra Moise bi zogui nt'ofø gue 'bũ 'nara 'ñøhø da du ne da zogui rá 'behña ne himbi me'tsua ni 'nara b̄atsi, nu'bú nurá cu nú'a ra 'ñøhø bi du, mahyoni da nth̄atui nú'a ra 'behña bi gohise, pa 'bũ da me'tsa ya b̄atsi da thu'mba rá thuhu ngu rá thuhu ndu rá 'bet'o d̄ame.

29 'Na'qui mi 'bui yoto ya 'ñøhø mri ncu. Nu'a rá m̄adi bi nth̄ati pe 'mefa bi du, ne ni 'nara b̄atsi himbi me'tsua rá 'behña.

30 Y nura 'behña'a bi nthatui ma'na rá cu ndu rá dame, ne'a bi du, ne ni 'nara batsi himbi zocuabi.

31 Nepu nurá hñu rá cu ndu rá dame bi nthatui nehe nú'a ra 'behña. Y bi njabu 'rama'na asta bi du gathu nú'u yoto, ha nu gathu'u ni 'nara batsi himbi zocuabi nú'a ra 'behña.

32 Ne 'mefa bi du nehe nú'a ra 'behña.

33 Hangue xi de stí yopa nte de ra du'u, çto'o 'na de gue nú'u yoto bi nthatui dí 'muhui mahets'i?

34 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nuua ja ra ximhai ya 'ñøhø ne ya 'behña ri nthati.

35 Pe nu sta yopa nte de ra du ne stí 'muhni mahets'i nú'u rí 'ñepi da 'muhni, ya hinda ma da nthati'u,

36 ngue'a ya hinda ma da du ma'na'qui. Ne ma da 'mu ngu ya enxé, ne dyá t'u Ajuá ngue'a ya da yopa nte'u de ra du.

37 Nuse ra Moise xicaguihu ja ra Maça T'ofu gue ma da yopa nte nú'u xa du, ne ja guehnitho ma de nú'a ra ndapo mi zø, gue ja bi 'ñembabini Ajuá gue go gue'a rá Ajuá ra Abrá, ne de ra Isaac, ne de ra Cobo nú'u ya xqui du.

38 Pe Ajuá hingatrá Ajuá de nú'u xa du, go rá Ajuá de nú'u te. Hangue ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo bí te ja rá thandi Ajuá, ne gathu ya ja'i te ja rá thandi'a.

39 Nepu 'raya xahmate de ra ley bi 'ñembabi:

—Majuani nú'a gá ma, ma Xahmate'ihe.

40 Y de guehni ya hinte bi yopa 'yamba ma'na'qui'u.

**¿Ha gue ra Cristo go rá t'u
ra ndá Davi?**

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿Hanja guí mañhu gue nú'a ra Cristo bá pehna Ajuá pa da ndá gue rá t'u ra Davi?

42 Gue nura Davi bi 'ñena njaua ja ra Maça T'ofu de ya Salmo:

Ajuá ra Dada bi 'ñembabi ma zi Hmu:

“Bá e gui hñudiua ja ma 'ñei, 43 asta hinga tsihn'a'i gathu ri ncontra pa da gohi'u de rí ga'ti ri ua.”

44 Nepu ra Jesu bi 'ñena:

—Nu'bu ra Cristo go drá t'uhma ra Davi, nu'bú çhanja bi 'ñenga ra Davi gue go rá Hmu?

**Ra Jesu bi ma de yá ts'o'befi ya
xahmate de ra ley**

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

45 Nepu ra Jesu bi zofo yá nxadi, y gathu ya ja'i bi 'yøde. Ne bi 'ñembabi:

46 —Nsuhu, oxqui øthu ngu nú'a øt'a ya xahmate de ra ley, ri ho da 'ño co 'raya he xá ma pa da numansu ya ja'i'u. Ne ri ho dra zenjua co ndunthi ra t'equ'e'i ja ya tai, ne ri ho da gu ya mudi hudi ja ya nija, ne go gue'u huahna ya mudi hudi habu ja ra hñuni.

47 Ne hanbabi nú'a pe'tsa ya viuda asta yá ngu nehe, ne pa hinda fatua yá ts'ot'øt'e'u, øt'a yá sadi xi xá ma, pe nú'ú go gue'u ma da hñanga 'nara castigo ma'na ra dangui.

**'Nara viuda xi mrá zi hyoya bi unga
'nara 'baha ja ra ndanija**

(Mr. 12:41-44)

21 1 Ha nura Jesu mi 'buhni ja ra ndanija ne mi handa gathu nú'u xi mi ja ndunthi te mi pe'tsi gue mi ut'a yá boja ja ra 'me'tsboja de ra nija.

2 Nehe bi hyanda 'nara viuda xi mrá zi hyoya bi 'yent'ni yoho ya zi boja dega cobre.

3 Nepu nura Jesu bi 'ñena:

—Xi majuani dí xi'ahu, gue nuna zi hyoya viuda xa unga ma'na ndunthi que nú'u ma'ra,

4 ngue'a nu'ú bi uni pe de nú'u yá mbongui, pe nuní, masque co rá zi

nhyoya, bi unga gatho nú'a mi pe'tsi pa xa zihma.

**Ra Jesu bi ma gue da
nhuata ra ndanija**

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5 Nepu bi 'yøde ra Jesu gue 'ra de nú'u mi 'buhni mri mpede de ra ndanija, mi mañ'u gue mri hnequi xi mahotho co 'raya hoga do xqui thoqui, ne xica t'øt'e xqui thuxni dega 'baha. Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

6 —Xi majuañi dí xi'ahu, gue ma da zø ra pa gatho núyu guí hanthu ma da yøt'e gatho, ne hinda gohi 'nara do maña de rá midoui.

Ya nt'udi ante rá uadi ra ximhai

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Nepu nu'ú bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Ma Xahnate'ihe, ¿ha'mu ma da nja nú'a gá ma? ¿Te ma seña ma da hnequi nu sta zø ra pa da njabu?

8 Nu'bu ra Jesu bi 'ñena:

—Nuhu, oxqui hophu to'o da hya'ahu, ngue'a ma da 'ñepu ndunthi da bepca ma thuhu ne da 'ñena: “Go guequi drá Cristo, ya xa zø ra pa pa ga nda.” Pe oxqui ma gui camfribih'u.

9 Y nehe nu xcri 'yøhu gue di ja ya tuhni haburaza ne ya ts'othogui haburaza ya hai, oxqui ntsuhu, ngue'a mahyoni da njabu, pe beñhu gue tobia hindi gue'a rá ngats'i ra ximhai.

10 Ne bi sigui bi 'ñembabi'u:

—Ma da ntuhna ya hnini co ma'ra yá mihniniui, ne ya hai co ma'ra yá mihaiui.

11 Ne ma da nja ndunthi ya danga mbimhai ne ya danga thuhu, ne ma da nja ndunthi ya ts'o hñeni haburaza. Ha nu maña mahets'i ma da hneca 'raya nt'udi nú'u asta dri unga ra ntsu.

12 Pe ante da nja nú'a dí xi'ahu, ma dra t'utsa'ihü ne dra ju'ahu, ma da ts'ix'a'ihü ja ya nija, ne ma da jo'a'ihü fadi, ne ma da ts'ix'ahu ja ya danga nda

ne ja ya gobierhnu po rá nguecagui.

13 Ne ja guehni ja ma gui mañhuni gue majuañi xcá camfriguihu.

14 Oxqui beñhu 'met'o nú'a te ma gui mañhu, nixi nú'a ma gui thadihu pa gui ñanga ri tehu,

15 ngue'a nugui go ma ga 'ra'ahu ya noya gui mañhu, ne ra mfadi. Y njabu nuri ncontra hinda za da da'ahu.

16 Ngue'a nuse ri dadahu, ne ri cuhu, ne nú'u ma'ra ja te ri njahu, ne ri amigohu, go gue'u ma da ñap'ahu. 'Ra de gue'ahu ma da tho'ahu,

17 ne gatho ya ja'i ma da utsa'ihü po rá nguecagui,

18 pe hinda za te da 'yøt'ahu, nixi da c'u'ts'ahu ni 'nari stahu 'bu hingo rá paha Ajuá njabu.

19 Y nu'bu gui tsethu nú'a da t'øt'ahu, nu'bu gui tsuhu ra te pa nzantho.

20 Nu xcri hyanthu ra hnini Jerusale di 'buhni ya soldado gatho ja rá nthets'i, nu'bu gui pahü gue 'bestho ma dra nhuati.

21 Ha nu'u di 'bui ja ra hai Judea mahyoni 'bestho da 'bat'i ja ya t'øhø, ha nu'u tó'o di 'bui mbo ra hnini Jerusale, mahyoni 'bestho da bøni. Ha nu'u tó'o di 'yo thi de ra hnini, ostí ma da mengui da yut'i.

22 Ngue'a nuya pa'u ma da hnequi rá cue Ajuá ne ma da nja ya ts'othogui ngu nú'a manga ra Maça T'ofu.

23 ¡Huecate nú'u ya 'behña di da'thi ne nú'u dya nzu nuya pa'u! Ngue'a ma da nja ndunthi ya danga uguí, go gue'a 'nará danga cue Ajuá pa nú'u ya me Jerusale.

24 Ngue'a nu 'ra ma da du ja ra tuhni, ha nu ma'ra ma dra ju ne da ts'ixa nts'ahni yabu ja ma'ra ya hai. Ne ya nzøhø ja'i ma da sigui da manda ra hnini Jerusale, asta hinda uadi nú'u ya pa da umba nsequi Ajuá da nda'u.

**Ra Jesu bi ma hanja ma da yopa
mengui ja ra ximhai**

(Mt. 24:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

25 De nú'u ya pa'u ma da hneca

ya nt'udi. Ma da nja te da nja ja ra hyadi ne ja ra zanā ne ja ya tsø. Y gatho ya ja'i de maxøgue ra ximhai ma da mpumfri co ra dānga ntsu nu sta ñuni ra ndehe sta mpunts'i.

26 Ha nuya ja'i asta di tu yá ts'edi co ra dānga ntsu de gatho nú'a ma da nja de guecua ja ra ximhai. Ha nu mahets'i asta da mbi nehe.

27 Nepu ma da thandi Nú'a To'o e bi Nja'i dua yopa pengui ja ya guui co rá dānga ts'edi Ajuā xi strá nsunda.

28 Nu xcrí hyanthū da mudi da nja nú'a dí xi'ahū, oxqui ntsuhū, juxa ri thandihū pa mahets'i, ngue'a 'bestho ja dí ñehni ri Ñantehū.

29 Ne bi xipabi 'nara 'bede'u ne bi ñembabi:

—Hyanthū ra 'bai gá igo o ma'ra ya ndapo,

30 ora ya da bøhø yá 'roho, guí pahū gue ya ma da zøhø ra pahyadi.

31 Njabu nehe nu xcrí hyanthū núya stá xi'ahū, pahū gue ra Ndā de mahets'i ya 'bui guetbu pa dua yopa ehe ja ra ximhai pa da ndā.

32 Xi majuañi dí xi'ahū, gatho nuya ya t'øt'eya ma da mudi da nja ante da du nú'u 'buiyba ja ra ximhai.

33 Mahets'i ne ra ximhai ma da uadi da thogui, pe numa noya hinhya'mu da uadi, pe'tsi da njabu ngu nú'a dá mā.

34 Nsuhū, ne oxqui hophū ri mfenihū da megui po rá ngue ra nts'o'yo ne ra ntixfani ne ma'ra ya ts'ot'øt'e, ne oxqui tu ri muihū de nú'a te da 'yøt'ahū ra 'bedi. Nsuhū pa hingue xcrí thāmfrihū da zøhø nú'a ra pa'a.

35 Ngue'a ma da njabu ndunthi nú'u 'bui haburaza rá nguñi ra ximhai, sta dāmfri da zøhø ra pa, da nja ngu 'nara trampa da dāma njot'i.

36 Hangue ndø'mhū ne 'yaphū ndunthi Ajuā pa da za gui c'othū de gatho nuya ya ts'ot'øt'e ma da nja, ne pa njabu da za gui 'buhū xá hño ja rá thandi Nú'a To'o e bi Nja'i.

37 Ra Jesu mi xahna ya ja'i dega pa ja ra ndañija, ha nu dega xuui mi pa ja ra t'øhø 'bo Olivo.

38 Y gatho ya ja'i mi tsøhø hyastho xi 'nitho ja ra ndañija pa mi øde nú'a mi māñ'a.

Ra nt'ø'ti pa dra ju ra Jesu

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 1 Ya mi ma da zøhø ra pa de ra ngo dega pascua nú'bu mi ts'i ra thuhme nsi rá nzoi.

2 Ya ndā gá macja ne ya xahnate de ra ley mri 'ñu'ti pa hanja da za da hyo ra Jesu, pe himi tsa da gu ngue'a mi tsu'u ya ja'i.

3 Nepu de gue'a ra Satá bi yut'a ja rá mfeni ra Juda nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Iscariote, 'na de nú'u 'ret'amayoho yá apostol ra Jesu.

4 Y nu'á bi ma bá c'a'tsa ya ndā gá macja ne ya ndā de ra nija pa bá ñai'u hanja da za da 'yent'ua ra Jesu ja yá 'ye'u.

5 Ha nu'ú xi bi johya ne bi hñā'tuabi ra boja'a.

6 Hangue nu'á 'bestho xi mi honi hanja da za da ra Jesu, ne bi huahna 'nara ora mi jo'o ya ja'i.

Ra nt'oxi nú'a bi zi ra Jesu co yá nxadi ante da du

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

7 Ne bi zø ra pa de ra ngo pa da ts'i ra thuhme nsi rá nzoi, gue'bu mi pe'tsi da tho 'nara t'udet'i dega hñā'ti.

8 Nu'bú ra Jesu bi mehna ra Pedro ne ra Xuua ne bi ñembabi:

—Rí maha 'bet'ohū pa grí hocju ra hñuni de ra pascua ga tsihū.

9 Nepu nu'ú bi 'yambabi ne bi ñembabi:

—¿Habū guí ne ma grá hocje'a?

10 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu xcrí cøthū ja ra hnini gui nthehuni 'nara 'ñøhø di hā 'na 'bada

ra dehe. Ne gui tenhũ asta ja nú'a ra ngu habũ da yut'i'a.

11 Ne ñembabihũ nú'a to'o ra me ngu: "Ra Xahnate bá pehn'a ra noya ga eñ'ahẽ njaua: ¿Habũ ja ra ngu xcá 'uegagui pa ga tsihe ra nt'oxi dega pascua co ma nxadi?"

12 Nepũ nu'á ma da ñũ't'ahũ 'nara danga ngu mañ ja ra tɔngu, ya xa thoqui xá hño, ne ja gui hocjuni ra nt'oxi.

13 Nepũ nu'ú bi ma bá nthẽui gatho ngu nú'a xqui xipa ra Jesu. Ne ja bi hyocni'ũ ra nt'oxi.

14 Y nu mi zø ra ora da ñuni'ũ, ra Jesu co yá apostol bi hñudi mahyegui ja ra mexa.

15 Nepũ nura Jesu bi ñembabi'ũ:

—¿Xi stá ne ga tsihũ mahyegui ra nt'oxi de ra pascua ngu dí 'bũihũbya, ante da zø ra ora ga tu!

16 Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue ya hinga ma ga yopa tsi ra nt'oxi de ra pascua ma'na'qui asta hinda zøhø nú'a ra pa grá tsihũ nuni mahets'i habũ brí manda Ajuã ma Dada.

17 Nepũ nu'á bi gũ ra vaso ne bi umba njamãdi Ajuã ne bi ñembabi'ũ:

—Ñã, tsihũ 'ra 'na tsiqui grí gathohũ.

18 Nugui dí xi'ahũ gue ya hinga ma ga yopa tsi ra vinu dega obxi asta nú'a ra pa grá 'bũhũ nuni mahets'i habũ brí manda Ajuã ma Dada.

19 Nepũ nu'á bi gũ ra thuhme ne bi umbabi njamãdi Ajuã ne bi hecuabi'ũ bi umbi, ne bi ñembabi:

—Guehna ma ndo'yo ma ga uni po rá ngue'ahũ. Ora gui tsihũ, gue'a 'nara feni de ma du.

20 Nepũ de ya xqui uadi ra nt'oxi'ũ, nu'á bi gũ ra vaso, ne bi ñembabi:

—Nuna vinu guehna 'nara seña de ra 'ra'yo cohi xa t'øt'e co ma ji nú'a ma ga fani po rá ngue'ahũ.

21 Y nubyá 'na de gue nú'ahũ guí 'bũhũua con guequi ja ra mexa, ma gui dagaguihũ.

22 Nú'a To'o e bi Nja'i, ya ri ne nuna ra ñũ xa t'utuabi pa rí ma ja ra du, pe ¡huecate nú'a to'o ma da da'a!

23 Nepũ nu'ú bi mudi bi ñámbabi 'na ngu 'na to'o nú'a mi ma da 'yøt'a njabũ.

To'o ma'na ma da ndangui rá nsu

24 Nepũ nu'ú bi mudi bi ñámbabi to'o de gue'ũ mi ma da ua'a da ma.

25 Pe ra Jesu bi ñembabi'ũ:

—Ya ndã ri manda yá hnini ngu ya hmu, ha nuya hnini e'tsua yá nsu yá ndã gue xi øt'e xá hño.

26 Pe nu'ahú hingue rí ñepi gui njahũbũ. Nu'a rí ñepi gui 'yøthũ, nu'a da nja rá nsu de gue'ahũ, mahyoni da notsi, ha nu'a tó'o da manda, mahyoni da nja ngu 'nara 'bego.

27 ¿To'o ma'na t'umba ra nsu, ha gue nú'a to'o da hñudi ja ra mexa, o nú'a to'o pepabi? ¿Ha hingue nú'a hudi ja ra mexa? Masque njabũ, pe nugui drá 'bego de gue'ahũ.

28 Nu'ahũ hinxá 'ueguehũ de guequi masque xcá hyanthũ ya ts'othogui nú'ũ stá thogui.

29 Hangue nugui ma ga 'ra'ahũ ri nsuhũ dega ndã, ngu ma Dada xa 'racagui ra nsu pa ga ndã.

30 Ha nu xcrã ndã, ma gui 'bũhũni nehe con guequi, ne ga ñũñhũ. Ne ja ma grá 'ra'ahũni ri hudihũ nehe dega ndã pa gui mandahũ nú'ũ 'ret'amayoho ya 'mũ de ya ja'i de Israel.

Ra Jesu bi ma gue ra Pedro mi ma da gøni'a

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Nehe ra Jesu bi ñembabi ra Simu Pedro:

—Nugue Simu, ra Satá xa 'yadi pa da hñãc'a ri jamfrihũ, ne da 'yøt'ahũ ngu ra trigo ora 'biqui.

32 Pe nugui stá apabi Ajuã ma Dada por gue'i, gue hinda 'medi ri jamfri. Ha nu

xcrí yopa jü ri jamfri, gui japi da zedi yá jamfri nehe nuyü ma'ra ri cu.

³³ Ha nura Simu bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, nugui dí 'bucua 'bü da ts'ix'a'i ra fadi, ga ma nehe, ha nu'bü da tho'i, dá thogui nehe.

³⁴ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nugui dí xi'a'i nu'i Pedro, gue núbya dí nxuui ante da mafi ra menja ma gui mä hñu'qui gue hingui paçagui.

Ra Jesu bi xipa yá nxadi gue ma dra t'ø'tua 'ñena 'nara 'yøt'ats'oqui

³⁵ Ra Jesu bi 'yambabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Xi nú'bü dá pehn'ahü hingá hñaxa ri buxahü nixi ri ncübojähü nixi ri mponga zesthihü, çha gue bi nja te bi 'yøt'ahü ra 'bedi?

Nepü nu'ü bi dadi ne bi 'ñena:

—Hina.

³⁶ Nepü nu'á bi 'ñembabi:

—Pe nubyá hä, dí xi'ahü gue nu'ü tó'o pe'tsa rá buxa ne rá ncüboja, dá hñats'i. Ha nu'á tó'o hingui pe'tsa rá huai, dá pa rá pat'i pa da dai.

³⁷ Ngue'a nugui dí xi'ahü gue mahyoni da njabü ngu mąnga ra Mąca T'ofu de guequi habü ena: "Nu'á ja ra uenda 'nara 'yøt'ats'oqui." Ngue'a gathu nú'a xa nt'ofu de guequi pe'tsi da njabü.

³⁸ Nepü nu'ü bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, jaua yoho ya huai dí pe'tshe.

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Con sehe'ü yoho.

Ra Jesu bi 'yapabi Ajuá rá Dada nuni Getsemani

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Nepü nura Jesu bi bñni bi ma ngu mrá nzai pa ja ra t'øhø 'bo Olivo. Ne gathu yá nxadi bi deni'a.

⁴⁰ Ha nu mi zñni de guehni, bi 'ñembabi'ü:

—'Yaphü ndunthi Ajuá pa gui tsethü ya ts'othogui nu stí 'ñepü.

⁴¹ Nepü ra Jesu bi 'uegue de gue'ü ts'ü zi yabü pa bá ndandihñmu bá apabi Ajuá rá Dada,

⁴² ne bi 'ñembabi:

—Ma Dada'i, 'bü gui nehma, gui 'ueca nuna thogui ma ga thogui, pe hindí ne gui 'yøt'e ngu nú'a ga nega, go da 'yøt'a ngu nú'a ri pahague.

⁴³ Nepü nuni habü mi apabi Ajuá'a, bi zøhni 'nara enxé xqui 'ñehe de mahets'i pa bi umbabi ra ts'edi pa da zeta ra ts'othogui.

⁴⁴ Nu'á xi mi tu rá mü ndunthi de mi apabi Ajuá, pe ma'na mi apabi co ndunthi ra ts'edi asta mri xanthe, ne nuyá xanthe ngu myá dąnga tagui dega ji, mi tui ja ra hai.

⁴⁵ Nu mi uadi bi 'yapabi Ajuá'a, bi mengui pa habü xqui zogui yá nxadi, ne bi züdi gathu xqui 'ñahü ngue'a ya xqui uent'i'ü co ra dumüi.

⁴⁶ Ha nu'á bi 'ñembabi:

—çHanja xcá ahahü? Nanjü, ne 'yapabi'ü Ajuá pa gui tsethü ya ts'othogui.

Ra Jesu bi jü 'ñena 'nara be

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50;

Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ts'a mi ñai yá nxadi ra Jesu, bi zøhø xi ndunthi ya ja'i, ne nura Juda 'na de nú'ü 'ret'amayoho ya nxadi, mbra 'bet'o de ja ya ja'i. Ne 'bestho bi uat'a habü mi 'ba ra Jesu pa bi zü'tsi'a.

⁴⁸ Nepü ra Jesu bi 'ñembabi:

—Juda, çha gue co 'nara ntsü'tsi grí da Nú'a To'o e bi Nja'i?

⁴⁹ Ha nú'ü mri 'ñouí ra Jesu mi hyandi te ma da nja bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, çha guí ne ga xithe co ya huai?

⁵⁰ Y 'na de gue'ü bi menpa 'nara ntsequi 'nará 'bego ra dąnga ndá gá macja ne bi dacua rá gu ra 'ñei.

⁵¹ Pe ra Jesu bi 'ñembabi'ü:

—Hyehübü, oguí øthü njabü.

Nepü nu'á bi hñuxa rá 'ye ja rá gu

nú'a ra 'bego, ne bi ñani 'bestho.
 52 Nepu bi zofu nuya nda gá macja, ne ya nda de ra ndanija, ne ya ndaxjua nda, gathu nú'u xqui 'ñehe pa e da zits'i'a, ne bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue drá be pa e gui jügaguihu co ya huai ne ya za?
 53 Pe nú'bu ndí 'bui hyastho con gue'ahu ja ra ndanija, hinte gá 'yotcahu. Pe xibya, go xcuá ehu masque dega xuui pa gui jügaguihu. Ngue'a nuya ya orabya go ri orahu pa gui ndahu de guequi, ne ya orabya go ya ora pa da nda ra 'bexuui.

Ra Pedro bi gonga ra Jesu

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Nepu de guehni bi gu nts'ahni'u ra Jesu, ne bi zits'i ja rá ngu ra danga nda gá macja, ha nura Pedro mi 'befa dega zi yabutho, mri deni.

55 Ha nu mi zonga ra Pedro ja rá ngu ra danga nda gá macja, xqui t'udi 'nara faspi ja ra patio, ne ja mi huhni 'raya ja'i mri mpa'ti, nehe ra Pedro ja bi hñuhni con gue'u.

56 Y de guehni 'nara nxutsi rá 'bego ra danga nda gá macja nu mi hyandi gue mi huhni ra Pedro ja ra tsibi xi bi nu'ti'a ne bi 'ñena:

—Pode ne nuni ra dame go mri 'ñoui ra Jesu nehe.

57 Pe nura Pedro bi gombabi nú'a ra nxutsi ne bi 'ñembi:

—Hina, hindí padi to'o'a.

58 Nepu hinga ya'a bi hyanda ma'na ne bi 'ñembabi:

—Pode ne'i go ngrí 'ñoui ra Jesu. Ha nura Pedro bi 'ñena:

—Hina, hinga majuañi ndrí 'ño'be'a.

59 'Mefa de xqui thogui ngu 'na ora bi 'ñena ma'na ra ja'i:

—Majuani nuna 'ñohøni go mri 'ñoui'a, ngue'a nehni mfatho gue ra me Galilea.

60 Nepu nura Pedro bi 'ñena:

—Dí xi'a'i gue nixi dí padi nú'a guí ma.

Y nú'a ra ora de ts'a mi manga njabu, bi mafi ra menja.

61 Nú'a ra ora'a bi ñegui ra zi Hmu Jesu pa bi hyanda ra Pedro, ha nura Pedro 'bestho bi zo rá mfeni de nú'a xqui xipabi desde rá mudi, xqui 'ñembabi: “Ante da mafi ra menja ma gui cøngagui hñu'qui.”

62 Hangue nura Pedro bi bøni pa thi, xi bá nzoni nts'edi.

Ya ja'i mi ø'tuatho ra nt'eni ra Jesu

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ha nuya ja'i nú'u to'o mri su ra Jesu xi mi ø'tua ra nt'eni ne mi na'mbabi'u.

64 Y bi go'tua yá da co 'nara dutu ne mi umba ya mpe'ti, ne mi embabi'u:
 —¿Xicaguihe xa to'o nú'a bi nap'a'!

65 Ne mi xipabi ndunthi ya ts'onoya.

Ra Jesu ja yá thandi ra hmunts'a nda gá xodyo

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Rá hyax'a bi munts'a ya ndaxjua nda ne ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley. Ne bi ts'ixa ra Jesu pa habu mi munts'a nú'u ya danga nda gá xodyo, y de guehni ja bá t'ambabini ne bi t'embabi:

67 —Xicje, ¿ha gue xi majuañi go gue'i grá Cristo xuá mehn'a'i Ajuá pa gui nda?

Nepu nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—'Bu ga eñ'ahu gue go guequi, hingui camfriguihu.

68 Ha nu'bu ga ø't'ahu 'raya nt'ani, hingui xicaguihu, ha nixi gui hyegaguihu.

69 Pe nuya pa xa 'ñepu, Nú'a To'o e bi Nja'i ma da hñudi ja rá 'ñei Ajuá nú'a to'o bí pe'tsa gatho ra ts'edi.

⁷⁰ Nepu nu'ú bi 'yambabi'a ne bi 'ñembabi:

—Nu'bu, ¿ha gue go gue'i rá T'u'i Ajuá?

Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—Haha, go guecagui, ngu xcá mañhabya.

⁷¹ Nepu nu'ú bi 'ñena:

—¡Pa te ma'ra ya testigo ga hoñhu gue nucschu ya dá øhu nú'a bi ma!

Ra Jesu bi ts'ixa habu mi ja rá ts'utbi ra Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5;

Jn. 18:28-38)

23 ¹ Y de guehni gatho nuya nda bi 'mai'u bi zixa ra Jesu ja ra Pilato.

² Y nuni ja bi mudini bi ñapabi'u ne bi 'ñena:

—Ya stá tsuhe nuna 'ñøhø mi 'yoni mi u'ta ya ja'i gue hinda gut'a yá njut'i ja ra nda Cesa, nehe xa 'ñense gue go guehni ra Cristo xuá mehna Ajuá pa da nda, 'na.

³ Hangu nura Pilato bi 'ñembabi:

—¿Ha go gue'i grá nda de ya xodyo?

Ha nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha, go guequi, ngu gá ma.

⁴ Ha nura Pilato bi 'ñembabi ya nda gá macja ne gatho ya ja'i:

—Hinte ma ts'oqui dí tsutuabi nuna ra 'ñøhø.

⁵ Pe nu'ú ma'na mi ñate nts'edi, ne bi 'ñena:

—Nuni go guehni xa 'ño xa 'yu'ta ya ja'i habwraza de ra hai Judea, bá fudi desde Galilea asta bi zøhø de guecua Jerusale.

Ra Jesu ja rá thandi ra Erode

⁶ Nu mi 'yøde njabu ra Pilato bi 'yambabi ya ja'i ua mrá me Galilea ra Jesu.

⁷ Y nu'ú bi 'ñena gue ja mrá menguni'a, hangu nura Pilato bi

mehni 'bestho'a ja ra Erode, ngue'a go gue'a mrá nda de ja ra hai Galilea, pe nú'u ya pa'u xqui zøhø ra Erode ne ja mi 'buhni Jerusale.

⁸ Nu mi hyanda ra Jesu ra nda Erode, xi bi johya'a ngue'a ya mi pe'tsa ndunthi ya pa xi mi ne da hyandi'a ngue'a xqui 'yøde xqui hma ndunthi de gue'a. Ne mi ne da hyandi da 'yøt'a 'nara milagro.

⁹ Y nu'ú bi 'yamba ndunthi ya nt'ani, pe ra Jesu hinte bi dadi.

¹⁰ Ja mi 'buhni nehe ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, y ma'na xi mi ñate'u.

¹¹ Nepu nura Erode co yá soldado bi nthedetho de gue'a. Nepu bi 'yøt'ua ra nt'eni bi hyete ngu 'ñena 'nara nda co 'nara hoga he mahotho. Nepu nura Erode bi yopa mehna ra Jesu ma'na'qui pa ja ra Pilato.

¹² Ra Pilato ne ra Erode mri 'ñutsahma'u, pe nú'a ra pa'a bi mádi'u.

Ra Jesu bri dapa ya ja'i pa da hyo

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15;

Jn. 18:39-19:16)

¹³ Nepu nura Pilato bi zohna gatho ya nda gá macja ne gatho ya nda de ra hnini, ne gatho ma'ra ya ja'i,

¹⁴ ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahu go uá tsincahuua nuna ra 'ñøhø guí eñhu gue u'ta ya ja'i, pe nugui stá øt'ua ya nt'ani ja ri thandihu, y xcá 'yøhu gue hinstá tsutua ni 'nara ts'oqui de nú'a guí mañhu xa 'yøt'e.

¹⁵ Nixi ra nda Erode himbá tsutuabi ni 'nara ts'oqui, hangu bá yopa pehna ma'na'qui pa guecua. Ya nubyá gá pahu gue nuni hinte ma ts'oqui xa 'yøt'e pa gui ñaphu gue rí 'ñepi da tho.

¹⁶ Hangu nugui, hønse ma ga manda dra fet'i, nepu ga hegui.

¹⁷ Ra Pilato mi pe'tsi da hyegui

'nara 'yofadi cada ra ngo de ra pascua, ngue'a gue'a myá nzai nuya gobierhnu de Judea.

¹⁸ Pe gatho nú'x ya ja'i mi 'buhni bi mudi bi dɔ ya hmafi ne bi 'ñena:

—Hindí nehe gui thøgue ra Jesu, go da thøgue ra Barraba.

¹⁹ Nura Barraba xqui jot'a fadi ngue'a xqui gaxa ya ja'i pa da 'ñot'atuhni ja ra hnini, ne ngue'a xqui hñote.

²⁰ Pe nura Pilato go mi ne da hyegui ra Jesu, hangue bi yopa zofo ya ja'i ma'na'qui.

²¹ Pe nu'ú bi mafi ma'na nts'edi ne bi 'ñena:

—¡Nu'a dí xi'ahe, gue gui pont'i, gui pont'!

²² Nurá hñu'qui bi 'ñembabi'x ra Pilato:

—¿Hanja? ¿Te ma ts'oqui xa 'yot'ni? Nugui hindí tsutua ni 'nara ts'oqui nú'a rí 'ñepi da tho. Dí xi'ahue ma ga manda dra fet'i, nepu ga hegui.

²³ Pe nu'ú bi dɔ ya hmafi ma'na'qui, ne bi ja bi 'yadi gue dra pont'i'a. Ne co yá hmafi nú'x ya nda gá macja ne ma'ra ya ja'i, bi zu yá ts'edi ngu mi ne'x.

²⁴ Hangue nura Pilato bi 'yot'ua nú'a myá hne'x.

²⁵ Hangue go bi hyegui nú'a ra 'ñohø xqui 'yadi ya ja'i, nú'a mrá thuhu Barraba xqui jot'a fadi ngue'a mrá daga 'yot'atuhni ne mrá hyote. Ha nura Jesu bi t'ent'ua yá 'ye ya ja'i pa da hyo.

Bi ts'ixa ra Jesu pa dra pont'i

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32;

Jn. 19:17-27)

²⁶ Y de bi ts'ixa ra Jesu pa dra pont'i, de má 'ñu bi nthëui 'nara 'ñohø mrá me Cirene mrá thuhu ra Simu xqui menga ja ra mbonthi, go gue'a bri japi bi duxa ra pont'i ne bi 'mefa de ja ra Jesu.

²⁷ Ne mri deni ndunthi ya ja'i, y

ndunthi ya 'behña xi mi zoni ne mri mantho'x por gue'a.

²⁸ Pe ra Jesu bi hyandi'x ne bi 'ñembi:

—Nu'ahue 'behñahue me Jerusale, oguí zoñhu por guequi, nzonihue de

gue'asehu ne por gatho ri bātsihue, ²⁹ ngue'a ma da zø ra pa da 'ñena ya ja'i: “Rá mat'a Ajuá nú'x to'o hinxá me'tsa ni 'nara bātsi nixi xa nzu.”

³⁰ Y nuya pa'x ya ja'i ma da mafi ne da 'ñembabi ya danga t'øhø ne ya t'uca t'øhø: “Yot'e pa gui cobgahe pa hinda zucaguihe rá cue Ajuá.”

³¹ Xi majuani ma da thogui'x ya ts'othogui, ngue'a nu'bu nugui dí sufri ha hinte ma ts'oqui dí tu, xihma nú'x tu ya ts'oqui.

³² Nehe bi ts'ixa má yoho ya 'ñohø nú'x xqui t'ε'mbi da tho nehe ngue'a 'namyá nduts'oqui. Bi ts'its'i pa da tho mahyegui co ra Jesu.

³³ Ha nu mi zønga ja 'nara zi t'øhø rá thuhu Ñaxmadu, ja bri pont'ini ra Jesu co nú'x má yoho ya 'ñohø, 'na bri 'ba'ma ja rá 'ñei, ha nu'a ma'na ja rá ngaha.

³⁴ Y nu de mi zuhni ra Jesu ja ra pont'i, nu'a bi 'ñena:

—Ma Dada'i, pumbabi gatho nuyx ya ja'i bi 'yotca njaua, ngue'a nuyú hingui padi nú'a øt'e.

Ha nú'x ya soldado mi 'buhni bi ma ra tahax pa da nu to'o gue'a da dahax 'na de nuyá he ra Jesu.

³⁵ Y ndunthi ya ja'i mi 'bahni bi hyandi bri pont'a ra Jesu, ne asta ya nda gá xodyo mi øtbuhlatho de gue'a ne mi ena:

—Ma'ra ha, bi pøhø, pe nu'bu xi majuani go guehni ra Cristo xuá mehna Ajuá pa da nda, dí ne ga hanthubya da mpøhøse.

³⁶ Nehe nuya soldado mi øtbuhlatho de gue'a, mi umbabi ra ju'tsa vinu pa da zi,

³⁷ ne mi embabi'x:

—'Bu xi majuani go gue'i grá Nda de ya xodyo, mpøhøse núbya xa.

³⁸ Ne xqui thøtua ja rá ña ra pont'i 'nara t'ofø xqui t'ofø dega

griego, ne dega lati, ne dega ebreo, mi ena njaua: “Go guehna ra Ndā de ya xodyo.”

³⁹ Nepu 'na de gue nú'ü ya nduts'oqui xqui 'bont'i nehe mahyegui, bi ñama'ñu de gue'a ne bi 'ñembabi:

—'Bu xi majuañi go gue'i grá Cristo xuá mehn'a'i Ajuá pa gui ndā, mpøhøse ne pøhøguihe.

⁴⁰ Pe nú'á ma'na ra nduts'oqui xqui 'bont'i nehe, bi zui nú'á bi ñama'ñu, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha hinguí tsu Ajuá pa gá mąnga njabu?

⁴¹ Guí nu gue dí sufrihüa mahyegui, pe nujú rí 'ñepi ga sufrihu pa ga juthu nú'á stá øthu, pe nuni ra 'ñøhø hinxa 'yøt'a ni 'nara ts'oqui.

⁴² Nepu nu'á bi 'ñembabi ra Jesu: —Gui bengagui nu xcrí hudi ja ri hudi dega hmanda.

⁴³ Ra Jesu bi dādi ne bi 'ñembabi: —Nugui dí xi'a'i gue núbya 'bestho ma gui 'bui con guecagui nuni mahets'i.

Ra Jesu bi du

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Y ngu mi nde ma pa bi 'mexuui maxøgue ra ximhai, pa asta ngu nzunga hñu nde,

⁴⁵ ngue'a nura hyadi himbi yot'i, ha nura dąnga xñni dutu mi naxa mbo ra ndañija pa mi cot'a habu ma'na xmá nsunda, bi xøgue desde mañā asta rí ga'ti.

⁴⁶ Nepu ra Jesu bi ñā nts'edi ne bi 'ñena:

—Ma Dada'i, nubyá dí ent'a'i ma te ja ri 'ye.

Ne mi uadi bi mąnga njabu, 'bestho bi du.

⁴⁷ Ha nu mi hyanda njabu ra ndā gá soldado bi xøcambeni Ajuá ne bi 'ñena:

—Xi majuañi nuna 'ñøhøni hinte ma ts'oqui mi tu.

⁴⁸ Gatho nú'ü ya ja'i mi 'bñni de mi uadi mi hyanda gatho nú'á xqui nja, bi ma de guehni co ndunthi ra dumui.

⁴⁹ Pe gatho nú'ü ya ja'i myá mpađi ra Jesu, ne 'raya 'behñā xqui deni desde Galilea, bi gohi zi yabøtho mi handa gatho nú'á bi nja.

Ra Jesu bi t'agui

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Mi 'bu 'nara 'ñøhø xi mrá hoja'i mrá thuhu ra Jose, mrá mengu de ra hnini Arimatea de ra hai Judea. Nu'á mrá ndā nehe de ra hmunts'a ndā gá xodyo.

⁵¹ Pe nu'á mi tø'mi da hyandua rá hmanda Ajuá, hangue nu'á himbi ne bi mfaxui yá mindāui ngu nú'á xqui ncohi'ü ja yá hmunts'i.

⁵² Hangue nu'á bi ma bá c'a'tsa ra Pilato pa bá apabi ra nsequi da 'yacua rá ndo'yo ra Jesu.

⁵³ Nepu bi ca'ma ja ra pont'i, bi mant'a co 'nara hoga dutu, ne bá pegui ja 'nara 'ra'yo nt'agui nú'á xqui thoca ja 'nara medo, y ja nú'á ra nt'agui'a hinxqui nt'aguini ni 'nara ja'i.

⁵⁴ Y nura pa'a go mrá pa dega nthoqui, ne ya mi ma da müdi ra pa dega tsaya.

⁵⁵ Ha nuya 'behñā nú'ü xqui dena ra Jesu desde Galilea bi ma pa bá handa habu xqui t'agui ra Jesu ne hanja xqui 'becuabi rá ndo'yo.

⁵⁶ Ha nu mi menga ja yá ngu'ü, bi hyoca 'raya hoga ññni ne 'raya njots'i. Y bi ntsaya'ü nú'á nsabdo ngu mi mąnga ra ley.

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 ¹ Ra müdi pa de ra semana nú'á ndomingo mi xudi xi 'nitho nú'ü ya 'behñā bi ma pa ja ra nt'agui ne bi hñaxa nú'á ra hoga ññni xqui hyoqui'ü, ne bi meui ma'ra yá mi'behñāui.

2 Y nu mi zõni'ũ bi zũdi xqui t'ent'a nú'a ra do xqui jothmã ra nt'agui.

3 Ne bi yũt'i ja ra nt'agui'ũ pe himbi zũtuani rá ndo'yo ra zi Hmu Jesu.

4 Ne nu'ũ xi bi du yá mui ne himi pã te da 'yõt'ũ, ne mi dãmfri'ũ bi hyandi mi 'bahni yoho ya 'ñøhø xqui hñe t'axi asta mri huexqui.

5 Pe nu'ũ co ra ntsu bi ñe'mitho, himbi gũxa yá da. Ha nú'ũ ya 'ñøhø bi 'ñembabi'ũ:

—¿Hanja e guí hoñhũua ja ya nt'agui nú'a te?

6 Hinjo'oua, ya xa yopa nte. Beñhũ nú'a bi xi'ahũ nú'bu nguí 'bahũ Galilea.

7 Bi 'ñeñ'ahũ gue Nú'a To'o e bi Nja'i mi pe'tsi da t'ent'ua ja yá 'ye ya ts'ojã'i nú'ũ to'o mi ma da pont'l'a, pe rá hñupa mi ma da yopa nte'a de ra du.

8 Hangué nu'ũ bi beni 'bestho de nú'ũ ya noya xqui xipa ra Jesu.

9 Ha nu mi menc'ũ de ja ra nt'agui bi ma bá xipa gatho nú'ũ 'ret'ama'ra ya apostol ne gatho ma'ra nú'ũ to'o mri denhmã ra Jesu.

10 Nú'ũ to'o bi hñã'tsua ra noya ya apostol go ra Maria Magdalena ne ra Juana ne ra Maria rá ñaãã ra Cobo, ne nú'ũ ma'ra ya 'behñã.

11 Pe nuyá apostol ra Jesu himbi gamfri'ũ, ne bi 'ñembabi nú'ũ ya 'behñã gue xqui 'be yá mfeni.

12 Pe ra Pedro bi nest'ihí bá c'a'tsa ra nt'agui, y nu mi zõni'a bi ndoqui bi hyanda mbo ra nt'agui gue hõnse nú'a ra dutu xqui 'bant'a ra Jesu mi 'bõnga 'na lado. Y nu'ũ bi menga habũ mi 'bui, ne himi pãdi te da beni de nú'a xqui nja.

**Yoho yá nxadi ra Jesu mri ma
pa ja ra hnini Emaú
(Mr. 16:12-13)**

13 Guet'a ra pa'a yoho yá nxadi ra Jesu mri ne ra 'ñũ mri ma pa ja ra hnini Emaú, mi pe'tsa ngu 'ret'ama'ra kilometro rá ñabũ de Jerusale.

14 De mri ne ra 'ñũ mi mpetue de gatho nú'a xqui nja.

15 Ha de ts'a mri mpetue de nú'a xqui nja, ra Jesu bi zũdi'ũ ne bi ncompauí má 'ñũ.

16 Ne masque mri 'ñoui'ũ pe himbi za bi badi'ũ ua go mi gue'a.

17 Ha ra Jesu bi 'yambabi'ũ ne bi 'ñembabi:

—¿Te rá 'be guí 'yo má 'ñũ guí mãñhũ? ¿Hanja guí tu ri muihũ?

18 'Na de gue'ũ mrá thuhu ra Cleofa bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Gatho ya ja'i pãdi nú'a bi nja nuni Jerusale de nuya pabya. ¿Hanja hinte xcá pãdigue?

19 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Te 'be'a xa nja?

Y nu'ũ bi 'ñembabi:

—Ha hinxcá 'yøde de ra Jesu me Nasare, gue'a mi 'nará 'mehni Ajuã, ne mi hanpa rá ts'edi'a pa mi ñã ne pa mi øt'a ya danga t'øt'e ja yá thandi ya ja'i ne Ajuã.

20 Ha nuya ndã gá macjã ne nú'ũ ma ndahũ de ma hninihũ bi gũ ne bi 'yent'ua ja yá 'ye ra Pilato pa bi manda da tho'a ja 'nara pont'i.

21 Nuje ndí beñhe ne ndí tømhe gue go gue'a mi ma da ñãnjũ nújũ dyá me Israelhũ, pe xi núbya ya pe'tsa hñũ pa xa du.

22 Ha 'raya 'behñã de guecje bi ma maxudi xi 'nitho ja ra nt'agui pa bá c'a'tsi, nepũ picaguihe ena gue ya himi 'beni rá ndo'yo ra Jesu.

23 Ne ena gue xqui hyanda 'raya enxẽ nú'ũ bi xipi gue ya xqui yopa nte de ra du.

24 Ne de gue'a bi ma 'rama compahe pa bá c'a'tsa ra nt'agui y eñ'ũ gue bi zũdi ngu nú'a xqui mãnga ya 'behñã, ne eñ'ũ nehe gue nixi gue'ũ himbi hyanda ra Jesu.

25 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—¿Hanja hinxcá beñhũ nú'a xcá hñe'thũ ja ra Mãca T'ofõ, ne hanja hinxcá camfrihũ nú'a bi mãnga yá 'mehni Ajuã?

26 ¿Ha gue hingue mi mahyoni da thogui

njabu ra Cristo nú'a xuá mehna Ajuá pa da nda, nepu da yopa menga mahets'i pa da t'umba rá hudi dega nsu?

27 Nepu nu'á bi mudi bi xipabi'u nú'a mangan ra Māca T'ofu habu mā de ra Cristo nú'a rá 'mehni Ajuá pa da nda, desde ra mudi t'ofu de ra Moise ne gathu nú'a bi mangan ma'ra yá 'mehni Ajuá.

28 Ha nu mi zōni nú'a ra hnini habu mri ma'u, ra Jesu bi 'yot'e ngu mi ma da thoguitho.

29 Nepu nu'ú bi zāmi da 'ñoxi con gue'u ne bi 'ñembabi:

—Cohi con gueje, ngue'a ya bi nde ne ya ma da nxuui.

Ha nura Jesu bi yut'i ja yá ngu'u pa da gohi con gue'u.

30 Ne nu'ú bi hñudi ja ra mexa pa da nt'oxi. Nepu ra Jesu bi gu ra thuhme ne bi japabi, ne bi heque pa bi umbabi'u.

31 Nú'a ra ora'a bi badi'u gue go mi gue'a ra Jesu, pe nu'á 'bestho bi 'meditho de gue'u.

32 Ne mri 'ñembabi'u:

—iNe xi majuani ndí tsahu 'nara johya ja ma corasohu nú'bu mi xicaguihu má 'ñu de ra Māca T'ofu!

33 Nepu nu'ú 'bestho bi gu yá 'ñu bi menga pa Jerusale. Ne ja bi zadini nú'u 'ret'ama'ra ya apostol xqui munts'i ne ma'ra ya nxadi.

34 Ne bi t'embabi nú'u yoho:

—Xi majuani xa yopa nte ma zi Hmuhu, ngue'a ra Simu bi hyandi, ne xa xicaguihe.

35 Nepu nú'u yoho bi metuabi nú'a xqui nja ja ra 'ñu, ne hanja bi badi'u ra Jesu nura ora mi hyeca ra thuhme.

**Ra Jesu 'bahni madetho
de yá nxadi**

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18;
Jn. 20:19-23)

36 Ts'a mi ñatho de nú'a xqui hyandi'u ne nú'a xqui nja, mi damfri'u ra Jesu mi 'bahni madetho

de gue'u, ne bi 'ñembabi:

—'Buhu te rá 'ñentho.

37 Pe nu'ú xi bi ntsu, ne mi hu yá mui gue mi handa 'nara thedi.

38 Pe ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí tsuhu? ¿Pa te guí beñhu ja ri mfenihu njabu?

39 Hyandga ma 'yehu ne ma ua, go guecagui drá Jesu. Thangaguihu ne hyandgahu xá hño, ngue'a 'nara ndahi hingui pe'tsa ra ngō nixi ra ndo'yo ngu guí hanthu dí pe'tsi.

40 Y nu mi uadi bi mangan njabu, bi 'ñutuabi'u yá 'ye ne yá ua.

41 Pe nu'ú himi tsa da gamfri ngue'a ngu xqui mpumfri'u co ra johya, ne himi padi te da beni'u. Nu'bu nu'á bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue ja te ga tsihu?

42 Nepu nu'ú bi umba 'na xeni ra hua xqui hñaxi, ne 'na xeni ra t'afi dega colmena.

43 Y nu'á bi hñani ne bi zi de ja yá thandi'u.

44 Nepu bi 'ñembabi'u:

—Ya stá thogui nú'a dá xi'ahu nú'bu ndí 'bui con gue'ahu, ngue'a mi mahyoni da njabu gathu nú'a xa nt'ofu ja rá ley ra Moise, ne nú'a bi mangan ma'ra yá 'mehni Ajuá, ne nú'a mangan ja ya Salmo.

45 Nepu nu'á bi xipabi'u nú'a mangan ra Māca T'ofu pa bi za bi zo yá mfeni, 46 ne bi 'ñembabi:

—Njaua xa nt'ofu gue ra Cristo nú'a xuá mehna Ajuá pa da nda, mi mahyoni da du, ne rá hñupa mi mahyoni da yopa nte de ra du.

47 Y nehe ena gue co rá ts'edi de rá thuhu'a ma da hma de gue'a gathu rá ngani ra ximhai, da mudi de guecua Jerusale da ts'ofu ya ja'i gue da ñobri pa dra pumba yá ts'oqui.

48 Y nu'ahubyu, ma guí damajuanihu de nuya ya t'ot'e xcá hyanthu.

49 Y nugui ma ga pehn'a'ihu ra Māca Ndahi nú'a xa ña't'ahu ma Dada. Pe ja da cohua ja ra hnini Jerusale asta

hingui hñāñhũ nú'á ra ts'edi'á ma dua ehe de mahets'i.

Ra Jesu bi ma mahets'i

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Nepũ ra Jesu bi zixa gatho yá apostol bi bõni de ra hnini Jerusale pa rí ma'ũ ja 'nara zi t'ũca hnini rá thuhu Betania, y nu'á ja bá jũxni yá

'yẽ pa bi japabi'ũ.

⁵¹ Y nu mi uadi bi japabi'ũ, nu'á bi 'uegue de gue'ũ, bi ts'its'i pa mahets'i.

⁵² Y nu'á 'mefa de xqui xõcambeni ra zi Hmu Jesu, bi mengui'ũ pa Jerusale co ndunthi ra johya.

⁵³ De guehni nzantho mi 'bũi ja ra ndañija mri xõcambeni Ajuá. Njabũ gue'a.